

**Fridtjof Nansens forhold til naturen.
*En analyse av Friluftsliv. Blade af dagboken***

Lene Samuelson

Masteroppgave i nordisk litteratur NOR-3910

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Universitetet i Tromsø

Våren 2010

Forsideillustrasjon, midnattssola i Nord-Norge som frontispis i den engelske utgaven av Fridtjof Nansens *Nord i Taakeheimen* (In Northern Mists, 1912). Tegning av forfatteren.
Hentet fra universitetet i Tromsø sine nettsider
<http://www.ub.uit.no/northernlights/nor/midnightsun03.htm> nedlastet 27.05.10

*Jeg vet at det naturen viser for
oss, avhenger av hvem vi er, og at
den derfor alltid røper den
sannhet som også er sannheten
om meg.*

Bjørn Tordsson (2003)

Sammendrag

Ved å nærlese sentrale essay i *Friluftsliv. Blade af dagboken* (1916) ut fra et estetisk og etisk perspektiv, tydeliggjør jeg i denne oppgaven hvilke meningsdimensjoner som er typiske for Nansens forhold til naturen, og derigjennom også det samfunn som han selv er en del av. Nansens *Friluftsliv* tilhører den retningen som på anglo-amerikansk kalles *nature writing*. Av min undersøkelse kommer det frem at *Friluftsliv* kan sies å inngå som en del av denne tradisjonen og at Fridtjof Nansen på mange måter er det norske svaret på Henry David Thoreau, med hans bøker *Walden* og *The Maine Woods*.

Nansens ulike opphold i naturen bidrar med å gi han perspektiv på, og innsikt i skyggesider ved kulturen og samfunnet. Han er bekymret for utviklingen og de vilkår mennesket lever under. Slik han ser det, fører samfunnsutviklingen til at de åndelige aspektene ved tilværelsen blir stadig mer fraværende, noe som går ut over relasjonen mennesket har til seg selv, til hverandre og til naturen. Nansen skildrer et samfunn som har havnet på feil spor, og spår katastrofale følger for menneskeheten om ikke toget endrer kurs. I *Friluftsliv* tar Nansen leseren med *inn* i naturen for å vise at mennesket kanskje må søke det *opprinnelige* for å finne *kimen* til det som kan bygge et bedre samfunn.

Livet i naturen er for Nansen synonymt med en *forenklet* tilværelse, som bidrar med å frigjøre mennesket fra det kompliserte i bysfæren. Bylivet kategoriseres som komplisert fordi det er preget av tids- og motejag og en uendelig strøm av nye inntrykk. Dette villeder mennesket og fører det bort fra sin egen autentisitet og personlighet. I naturen finner Nansen imidlertid rom til både fordyping og ro, en fri og ukomplisert væren, hvor det *enkle livet* kan dyrkes. Av mine nærlesninger kommer det frem at det er Nansens erfaringer fra Arktis som har gitt ham innsikten i verdien av det *enkle*. Disse erfaringene er implisert i hans syn på forholdet mellom menneske og natur, noe som preger friluftslivet som han forfekter, men også det jeg har valgt å betegne som hans *ideologiske prosjekt*. Arne Næss har videreutviklet denne ideologien, og idéen om *forenkling* er en viktig del av Næss' økosofi og dypøkologi. Nansen bidro med å forme og gi det norske friluftsliv en *egenart* og et *ideologisk innhold*, noe som revitaliseres hos flere av de norske miljøfilosofene på 1970-tallet.

Det blir hevdet at naturen i vår tid avmystifiseres og i større og større omfang blir uttrykt gjennom naturvitenskapens reduksjonistiske termer. Gjennom sin inntrykksømheter viser Nansen en unik evne til å se *det store* i *det små*, og gjennom sin *mythopoetiske* tilnærming til naturen gjør han naturmøtet svært meningsladd. Nansen er derfor et forbilde med tanke på vår egen samtids avmystifiserte naturforståelse.

Arne Næss og Fridtjof Nansen var begge opptatt av sammenhengen mellom vår eksistens og naturen og forener forbindelsen mellom menneske og natur gjennom bruk av mystikk, symbolikk og fantasi og dyp undring. De gir begge plass til en åndelig dimensjon i en høyst vitenskapelig og rasjonell verden, uten at det nødvendigvis ligger noe transcendentalt, hinsidig eller religiøst bak deres natursensibilitet.

Forord

Arbeidet med denne avhandlingen har vært en svært givende og lærerik prosess. Utvikling og vekst er nært forbundet med positive opplevelser, men også perioder der man støter på motstand. Skal jeg likevel oppsummere disse to årene så har arbeidet med masteroppgaven vært svært lystbetont. Jeg har ofte vært så oppslukt og engasjert i mitt eget arbeid at jeg har glemte både tid og sted. Derfor føler jeg meg veldig privilegert som har fått lov til å arbeide med det som ved siden av friluftsliv er mine store lidenskaper, nemlig litteratur, filosofi og skriving.

Jeg vil benytte anledningen til å takke mine medhjelpere, dere har gitt meg viktige impulser og perspektiver som har vært nyttig i skriveprosessen. Spesielt stor takk til mine studie- og turkamerater Merethe Eidstø Kristiansen og Florian Hiss, samt Kenneth Birkeland for korrekturlesing av oppgaven og faglig støtte. Jeg vil også takke min nye venn Lars Brenna for hjelp med innholdsfortegnelsen og nyttige perspektiver på oppgavens form helt i slutten av arbeidet. Ellers må jeg få takke mine venner og samboere for støtte og forståelse, og ikke minst for flotte turer gjennom mange år. Dere er alle sammen utrolig bra mennesker!

Helt til slutt vil jeg rette en stor takk til min veileder Henning Howlid Wærp for faglig sjenerøsitet og ikke minst for svært *konstruktive* veiledninger. For er det noe man trenger i en slik prosess så er det en viss tro på seg selv i forbindelse med sitt eget prosjekt.

Sist men ikke minst vil jeg takke min familie. Spesielt stor takk til min kjære mor; jeg er evig takknemlig for at du lærte meg å aldri gi opp.

Innhold

I. Undersøkelsens emne og problemstilling	11
II. Nansen og friluftsliv	15
2.1 <i>Mannen og myten</i>	15
2.2 <i>Presentasjon av teori og andre lesninger</i>	17
2.3 <i>Definisjon av friluftsliv</i>	19
2.4 <i>Det nasjonale prosjekt og fremveksten av friluftsliv</i>	19
2.4.1 <i>Den tidlige turismen danner grunnlag for friluftsliv</i>	22
2.4.2 <i>Forståelsen av forholdet mellom kultur og natur rundt århundreskiftet</i>	24
2.5 <i>Natur-kultur konflikt; en "moralisk geografi" i Nansens perspektiv på friluftsliv</i>	25
2.5.1 <i>Tilbake til de enkle primære behov</i>	27
2.5.2 <i>Naturens storhet</i>	28
III <i>Friluftsliv. Blade af dagboken (1916)</i>	29
3.1 <i>Presentasjon av boka</i>	29
3.1.1 <i>En kort presentasjon av tekstene i boka</i>	32
3.1.2 <i>Den engelske litterære tradisjonen <i>Nature Writing</i></i>	34
3.2 <i>På ski over fjellet (1884/1916)</i>	37
3.2.1 <i>Innholdsreferat</i>	37
3.2.2 <i>Edisjonshistorikk</i>	38
3.2.3 <i>Over fjellet til Kristiania</i>	39
3.2.4 <i>Tilbake til Bergen</i>	43
3.2.5 <i>Selvframstilling</i>	47
3.2.6 <i>En ferd i ungdommens trakter</i>	49
3.3 <i>Vinter i fjellet (1900)</i>	53
3.3.1 <i>Innholdsreferat</i>	53
3.3.2 <i>Form</i>	54
3.3.3 <i>Livet i naturen: enkelt, forhøyet og storslått</i>	54
3.3.4 <i>Å merke seg det store i det små: Glede ved naturliv</i>	58
3.4 <i>Ved Rondane og Sjølen-fjell (1916)</i>	61
3.4.1 <i>Innholdsreferat</i>	61
3.4.2 <i>Form</i>	62
3.4.3 <i>Det forferdelige der ute rømmer en ikke fra</i>	63
3.4.4 <i>Pilegrimene og det åndelige</i>	65
3.4.5 <i>En kultur som har sviktet</i>	66
3.4.6 <i>En ny tid, med nye idealer</i>	66
3.4.7 <i>Møte med skredderen</i>	69
3.4.8 <i>Indtryksomhet</i>	70
3.5 <i>Sentral tematikk i de tre naturessayene</i>	72
IV Økokritikk – Næss og Nansen	77
4.1 <i>Økokritikk</i>	78
4.1.2 <i>Næss` gestaltfenomenologi</i>	80
4.1.3 <i>Kroppens fenomenologi</i>	81
4.1.4 <i>Naturopplevelse</i>	82
4.2 <i>Det mythopoetiske naturmøtet. Nansen og økokritikken</i>	83
4.3 <i>Fridtjof Nansen – et forbilde for 70-tallets naturfilosofier</i>	90
V. Avslutning.....	93
Litteratur	96

I. Undersøkelsens emne og problemstilling

Fenomenet friluftsliv utviklet seg til å bli en egen diskurs utover 1900-tallet, og Fridtjof Nansen var en av de som tidlig satte ord på opplevelsen av det å være i naturen, knyttet dette til ideologiske holdninger, og plasserte det norske friluftsliv inn i et sivilisasjonskritisk perspektiv (Tordsson 2003: 14).

I denne oppgaven analyserer jeg Fridtjof Nansens forhold til naturen slik det kommer til uttrykk i hans bok *Friluftsliv. Blade af dagboken* (1916) og ser det i et estetisk og etisk perspektiv. I den forbindelse tydeliggjør jeg hvilke meningsdimensjoner som går igjen i hans ulike naturessay og hvordan han gjennom disse bidro med å forme det norske friluftsliv. Jeg viser også hvordan ulike aspekt ved hans natursyn, og det jeg har valgt å betegne som hans ideologiske prosjekt revitaliseres innenfor Arne Næss' dypøkologi og økosofi, som jeg anser for å være en del av den bredere bevegelsen *økokritikk*.

Friluftsliv er en samling av ulike naturessay som spenner over et tidsrom på 32 år. Ved å nærlese tre av disse naturessayene, henholdsvis fra starten, midten og slutten av perioden, vil jeg studere *hvordan* tekstene er strukturert og komponert og hvilke motiv og tema som går igjen. Slik viser jeg hvilke strategier Nansen har brukt for å fremstille seg selv og den norske nasjon i et positivt lys, og hvordan de holdninger og verdier han forfektet påvirker friluftslivet som var i emning. Videre plasserer jeg *Friluftsliv* sjangermessig innenfor den tradisjonen som på engelsk kalles *nature writing*.

De rådende diskurser i samtiden, og da mener jeg de ulike sosiokulturelle meningsmønstre og fortolkningsmåter, er svært avgjørende for hvordan den enkelte forstår naturen og virkeligheten. Med sine tur- og naturskildringer bidro Nansen med å forme samtidens og ettertidens forståelse av naturen. Men denne påvirkningen var også motsatt; Nansens syn på, og opplevelse av naturen bærer preg av at han var påvirket av tendenser og strømninger i sin egen tidsalder. Jeg vil derfor innledningsvis i oppgaven gjøre rede for selve fremveksten av det norske friluftsliv, samt de historiske rammene rundt denne. Den korte historiske presentasjonen er ment som et utgangspunkt for å forstå sammenhengen mellom Nansens natursyn, ideologier og holdninger og de ulike diskurser i hans samtid; forbindelsen mellom tekst og kontekst.

Utviklingen av det norske friluftsliv, og derfor også Nansens prosjekt, var knyttet til et vesentlig spørsmål, nemlig nasjonal identitet. I denne oppgaven vil fokuset imidlertid være rettet mot menneskets forhold til naturen og Nansens bidrag i denne sammenheng.

Avslutningsvis vil fenomenet naturopplevelse bli viet oppmerksomhet, her vil de estetiske men også etiske sidene ved hans skildringer av naturen stå i fokus. Jeg vil vise hvordan noe av det som særpreger Nansens naturmøte kan sees i sammenheng med den litteraturteoretiske retningen *økokritikk* med spesiell vekt på Arne Næss' gestaltontologi. Videre vil jeg oppsummere den sentrale tematikken fra nærlesningene ved å trekke inn fire tekster Nansen skrev på 1920-tallet, samt tekster fra *Friluftsliv*. Slik ser jeg ulike aspekter ved Nansens ideologiske prosjekt i lys av økokritikken.

Til slutt vil jeg kort gjøre rede for hvordan Nansen kan sies å være et viktig forbilde for Næss og andre naturfilosofen, som deltar aktivt, og som er viktige bidragsytere i den norske friluftsdiskursen fra 1970-tallet og utover.

Hennig H. Wærp (2007) påpeker i en analyse av *På ski over Grønland* at det er på tide å gi undersjanger av polarlitteratur plass i litteraturhistorien. Som en naturlig konsekvens av at reiseskildringer og andre prosatekster innlemmes i litteraturfeltet, bør litteraturvitere i større grad enn tidligere engasjere seg i tverrfaglige forskningsprosjekter. Wærp trekker frem trebindsverket *Norsk polarhistorie* som eksempel, og konstaterer at kapitlet som omhandler de store ekspedisjonsbøkene har vesentlige mangler. Årsaken er at de bare er gjenfortellinger eller handlingsreferat. Flere forskere har gjennom en narratologisk analyse av disse reiseskildringene gjort viktige funn. Nansen var en meget bevisst forfatter, når det gjaldt både form og innhold, og han hadde god kunnskap om komposisjon og retorikk. Nettopp derfor bidro han mye selv til denne mytologiseringen; han konstruerte et bilde av seg selv som satte både ham og den norske nasjonen i et svært positivt lys. Litteraturvitenskapen kan, ved å ikke bare undersøke *hva* disse polarheltene skriver, men også *hvordan* de skriver, bidra med å nyansere bildet av hvem disse menneskene var.

Nansen er mest kjent fra sine ekspedisjoner i Arktis, hvor møte med det sublime, skiideologi, båtliv og fangst står sentralt, men likevel først og fremst polarforskningen. I forbindelse med friluftsliv har hans skiideologi blitt utførlig behandlet blant annet av Tor Bomann-Larsen (2005) og Roland Huntford (2006) og nå senest av Audun Renolen Aasbø (2009). Mindre kjent er friluftsmannen og naturfilosofen Fridtjof Nansen sett i forbindelse med jakt og fiske, men også ski og fotturer i *det norske fjellandskapet*, altså i en annen sfære enn det maritime og det polare.

Friluftsliv. Blade af dagboken er en samling av naturfilosofiske essays. Essayet omtales ofte som en mellomsjanger i grenselandet mellom skjønnlitteratur og sakprosa. Kanskje har historikere derfor ikke vært så interessert i denne boka som i hans

ekspedisjonsbøker. Det har heller ikke vært vanlig å analysere slike tekster ut fra et litteraturvitenskaplig perspektiv. Det er synd fordi slike tekster taler til oss på samme måte som skjønnlitteraturen gjør, estetisk men også etisk.

Strukturen i oppgaven er som følger: I kapitel II "Nansen og friluftsliv" og III "Friluftsliv. Blade af dagboken" ser jeg på det dynamiske forholdet mellom tekst og kontekst, her vil Nansens bidrag med å forme samtidens naturforståelse og det norske friluftsliv som var i ferd med å gestalte seg i samfunnet stå i fokus. I kapitel IV "Økokritikk – Næss og Nansen" undersøker jeg mer spesifikt hvordan Nansen sanser og opplever naturen og derigjennom hvordan han evner å gi mening til naturopplevelsen. Her vil økokritikken være en sentral forståelsesnøkkel. I dette kapitlet vil også sentrale aspekter ved hans forhold til naturen samt hans ideologiske prosjekt bli koblet opp mot denne teorien. I kapitel V avslutter jeg oppgaven ved å trekke frem sentrale funn i min undersøkelse.

II. Nansen og friluftsliv

I dette kapitlet presenterer jeg de historiske rammene rundt årsakene til friluftslivets fremvekst, samt hva som kjennetegnet naturforståelsen i Nansens egen samtid. Dette gjør jeg for å gi leseren et utgangspunkt *før* analysen av forholdet mellom tekst og kontekst i kapittel III starter. Videre vil jeg definere friluftsliv i lys av den egenart ved fenomenet som jeg mener Nansen gjennom sitt natursyn var med å bekrefte, men også utvikle. Til slutt vil jeg gi en definisjon av begrepsparet natur-kultur. Jeg har valgt å betegne Nansens forståelse av friluftsliv og hans natursensibilitet som hans ”moralske geografi”. En presentasjon av hva dette innebærer vil gi et grunnlag for bedre å kunne forstå hva de ulike motiv og tema i tekstene jeg nærleser i kapittel III utsier.

2.1 Mannen og myten

I dag blir det nok lest mer av det som er skrevet om Fridtjof Nansen (1861-1930) enn det som er skrevet av ham (Kagge 1995: 7). Anne Eriksen skriver i kapitlet ”Polarheltene – minner og monumenter” i *Norsk Polarhistorie* at litteraturen som er skrevet om Nansen tydelig har som mål å utmerke ham som et nasjonalt monument eller symbol (Eriksen 2004: 353). Ulike biografiske fremstillinger fremhever en imponerende slektsbakgrunn og på den måten fremstilles Nansens liv som forutbestemt: ”Han blir polarforsker og nasjonalhelt gjennom å realisere den skjebnen som allerede hans stamfars liv har antydnet, og som har ventet på ham for sin forløsning og fullendelse” (Eriksen 2004: 356). I tillegg fremstilles han som et unikum som barn. Han var usedvanlig hardfør, vitebegjærlig, ridderlig og modig, da han blant annet reddet sin bror fra å drukne. Og selv om han kunne ha et heftig temperament, så var han ikke langsint. Videre skildres han som nøktern, nøysom og skoleflink. Allerede fra tidlig barndom tilbringer han svært mye tid i Nordmarka, hvor han utvikler seg til å bli en kløpper på ski og i jakt (Eriksen 2004: 359). Eriksen skriver følgende om denne mytologiseringen av Nansen:

Både Tim Greve og Øystein Sørensen har påpekt disse barndomsanekdotenes mytiske preg, fordi de bør ”tas med en klype salt”, fordi det er vanskelig å skille det mytiske fra det nøkternt sanne og korrekte. – Det er imidlertid viktig å være klar over at selv om mytologiseringen går tilbake til Nansens egen tid, er den blitt forsterket i bøker som er kommet ut etter hans død. I stadig mer stereotyp form er de blitt produsert i Nansen-litteraturen like opp til vår tid. (Eriksen 2004: 359)

Grønlandsekspedisjonen i 1888-89 førte til Nansens gjennombrudd som polarforsker, nasjonalt ikon, skiløper og forfatter. Nansen og hans menn ble hyllet som konger etter

hjemkomsten fra denne ekspedisjonen. Sammen med andre intellektuelle, blant annet Henrik Ibsen, irriterer Knut Hamsun seg til de grader over dette. Hamsun betviler ekspedisjonens vitenskaplige bragd. I hans øyne var Grønlandsekspedisjonen en ren sportsbegivenhet (Bomann-Larsen 2005: 32). Bomann-Larsen skriver:

Knut Hamsun unnsår ikke å sammenligne omfavnelsen av sportsmannen Nansen med trakasseringen av åndslivets menn som Kielland og Garborg. Dyrkingen av den slags bedrifter kan nettopp føre til et ”tarveligere” åndsliv hevder Hamsun. [...] I dette ligger en ny ånds inntog i alle politikens og åndslivets forhold. (Bomann-Larsen 2005: 32)

Reiseskildringen fra Grønlandsekspedisjonen *På ski over Grønland* (1890) ble enormt populær, og kom ut samme år som Hamsuns *Sult* og hans programartikkel ”Fra det ubevidste sjel liv”. Mens *Sult* ble trykt i 2000 eksemplarer og i 1897 fortsatt hadde et restopplag på rundt fem, hundre ble Nansens bok trykt i 6621 eksemplarer som ble solgt med det samme, ifølge Wærp (Wærp 2007: 97). Alt dette ledet altså til en begynnende kamp mellom ”åndsmenn” og ”muskelmenn”, noe som blant annet kom til uttrykk i avisene utover 1890 – tallet. Det gjorde ikke saken bedre at reiseskildringen som Nansen skrev etter hans forsøk på å nå nordpolen, *Fram over Polhavet* (1896), solgte hele 20 000 eksemplarer (Wærp 2007: 98).

Det skapes med andre ord en dikotomi mellom den rasjonelle og handlekraftige idrettsmann og den fintfølede kunstner med innsikt i den kompliserte menneskenaturen. ”Alt i alt kom sportsåndens inntog uventet og brått på åndslivets menn. Hittil hadde det vært dem, dikterne, malerne, komponistene, som hadde vært om ikke Norges ansikt, så de norske ansikter ute i Europa ” (Bomann-Larsen 2005: 35). Men nå fikk de altså konkurranse.

Nansen hadde mange ansikter og mange talenter. Kagge (1995) skriver: ”Nansens liv og lære bærer preg av alt han ønsket å være; polfarer, vitenskapsmann, humanist, politiker, diplomat, kunstner, verdensvant sjarmør, trygg familiefar, tenker, idrettsmann og forfatter” (Kagge 1995:8). Selv om han ikke lyktes like godt på alle områdene, er Nansen et eksempel på at dikotomien mellom det fornuftige og rasjonelle på den ene siden, og det kreative, åndelige og kunstneriske på den andre siden ikke nødvendigvis er motsetninger:

[...] Hamsun skulle fortsette å opprettholde sin outsiderposisjon, men det politiske innhold skulle dreie seg nærmest 180 grader. Mens ”sportsmanden” Fridtjof Nansen går mot en videre og videre åndelig horisont, styrer Knut Hamsun fra sin frie, åndsfriske kritikerposisjon mot en trangere og trangere politisk blindgate – fra

stillingen som den selvstendige ånds forsvarende til innskrenket nasjonalisme.
(Bomann-Larsen 2005: 34)

Som vi skal se var Nansen på mange måter talsmann for det enkle liv. Likevel viser hans forfatterskap også en innsikt i menneskets komplekse natur, at han i aller høyeste grad var opptatt av åndelige aspekter ved tilværelsen.

Blåste det i medvind på det offentlige plan, så blåste det ofte i motvind privat. Nansen hadde uansett vindretning en vilje som de fleste nok beundret, og en unik evne til å sette sine drømmer og visjoner ut i livet. Men som Kagge poengterer: ”Akkurat som man kan finne svakheter ved Luciano Pavarottis stemme kan man fokusere på uheldige sider ved Nansen” (Kagge 1995: 7). Det er helt sikkert mange hemmeligheter som ikke er avslørt når det gjelder denne mannen. I denne oppgaven vil jeg imidlertid verken forsøke å glorifisere Fridtjof Nansen, eller å avsløre hans skyggesider. Min oppgave er å belyse hvordan Nansen bidro til å forme samtidens natursyn gjennom sitt bidrag til det norske friluftsliv, og hvordan hans tanker er revitalisert i moderne økokritikk.

2.2 Presentasjon av teori og andre lesninger

I denne undersøkelsen vil jeg gjøre bruk av Bjørn Tordssons doktorgradsavhandling *Å svare på naturens åpne tiltale* (2003).¹ Avhandlingen tar i et historisk perspektiv for seg de ulike meningsdimensjoner i det norske friluftsliv de siste to hundre år. Den ser nærmere på ulike motiver og begrunnelser for å bedrive friluftsliv, og hva slags mening naturmøtet og opplevelse har blitt tillagt, både på det individuelle og samfunnsmessige nivå gjennom ulike tidsepoker.² I essayet ”Om friluftsliv som naturforståelse og om friluftslivets egenart” (2000) kommer Tordsson inn på en rekke viktige refleksjoner omkring vårt forhold til naturen. Dette essayet vil også bli trukket inn i argumentasjonen. Evolusjonsbiologen Dag O. Hessens bok *Natur. Hva skal vi med den* (2008) vil jeg også referere til i forbindelse med min argumentasjon. Hessen, som Tordsson, vektlegger at vårt forhold til naturen er dypt biologisk forankret, men også kulturelt betinget.

I forbindelse med kapittel IV, ”Økokritikk, Næss og Nansen”, vil jeg i tillegg til å benytte Tordsson (2003) anvende boka *Dyp Glede. Med Arne Næss inn i dypøkologien*

¹ Jeg vil heretter benytte forkortelsen (T s.) når jeg henviser til denne avhandlingen.

² Et kort sammendrag av Tordssons avhandling er å finne på nettstedet til Norges idrettshøgskole: <http://www.nih.no/templates/projects.aspx?id=489> nedlastet 23.mai 2010.

(2008). Boka er redigert av Per Ingvar Haukeland, men innholdet er basert på Arne Næss` (1912-2009) økosofi og dypøkologi, med utdrag fra publiserte og upubliserte tekster av Næss. Jeg vil spesielt se nærmere på Næss` fenomenologiske filosofi; nærmere bestemt hans gestaltontologi. Videre har jeg valgt å støtte meg til fenomenologiske studier utført av David Abram. I den forbindelse er hans bok *Sansenes magi* (2005) der han fremlegger en kombinasjon av fenomenologi og økofilosofi sentral. Her legger han spesielt vekt på hvordan *sansingen* arter seg og får betydning for hvordan vi opplever verden. Abram er sterkt influert av den franske filosofen Maurice Merleau-Pontys fenomenologiske filosofi. Han påpeker hvordan sistnevnte på mange måter har ført arven etter Husserl videre, og samtidig omskapt hans filosofi slik at den har fått en stor relevans for de økologiske spørsmålene vi står overfor i dag.

Friluftsliv. Blade af dagboken (1916) er blitt lite behandlet i forskningssammenheng, og av naturessayene som er å finne i boka er det kun ”På ski over fjellet” som har blitt viet oppmerksomhet. Denne teksten er også med i de fleste antologiene som er laget på grunnlag av Nansens mangfoldige utvalg av artikler og taler. I masteravhandlingen ”Skiløperkunstens poetikk. Om Fridtjof Nansens litterære manøvrer under den moderne skiidrettens fremvekst” (2009) undersøker Audun Renolen Aasbø i hvilken grad etableringen av skiidretten var et litterært prosjekt. Blant annet analyserer han hvordan Nansen gjennom litterære grep, metoder og teknikker, forsyner skiløpingen med bestemte meningsrammer, samt hvordan Nansen selv bidrar med å skape et bilde av seg selv som en skipionér. Aasbø analyserer to av Nansens sakprosaetekster, essayet ”På ski over fjellet”³ og reiseskildringen *På ski over Grønland* (1890), fra en litterær synsvinkel. Dette er en ny trend som jeg selv tar del i. Talak Molands hovedoppgave i historie ”Fridtjof Nansen. En mann. Konstruksjon av en territoriell maskulinitet” (1997) belyser blant annet hvordan Nansen selv bidrar med å konstruere et svært positivt bilde av seg selv. Her nevner han kort Nansens bok *Friluftsliv. Blade af dagboken*, men utbygger i liten grad de påstandene han kommer med. Videre gir Morten Andreas Strøksnes i sin omtale av antologien *Eventyrlyst* (1997) en kort analyse av ”På ski over fjellet”. Jeg skal diskutere aspekter fra alle disse lesningene underveis i oppgaven.

³ Aasbø undersøker førsteutgaven av denne teksten som ble trykket første gang i 1884 i Aftenposten, i kapittel 3.2.2 vil jeg omtale Aasbøs sammenligning av disse to utgavene nærmere.

2.3 Definisjon av friluftsliv

Bjørn Tordsson (2003) presenterer i sin avhandling friluftslivet i et sosiologisk, historisk og kulturelt perspektiv. Friluftsliv er et svært dynamisk fenomen som nødvendigvis må sees i sammenheng med samfunnet det er en del av. Fenomenet endrer seg i takt med samfunnets utvikling: ”Endringene gjelder så vel uttrykk, former, meningsmønstre og legitimeringer, som sosiokulturell forankring og legitimeringer” (T s.13). Tordsson vier stor plass til å diskutere friluftslivets mange aspekter. For denne oppgavens formål har jeg valgt å avgrense definisjonen.

I denne oppgaven definerer jeg friluftsliv som både det fysiske og det mentale forholdet mennesket har til naturen, forskjellig fra livet slik mennesket lever det i sivilisasjonen. Friluftsliv utøves på fritiden og kjennetegnes ved nær kontakt med naturen som bidrar med å gi den enkelte meningsfulle opplevelser. Friluftsliv kan lede til livsorientering og vennskap med naturen samtidig som det også kan gi et utgangspunkt for kritisk refleksjon over den moderne tilværelsen. På den måten kan fenomenet bidra med utvikling både på det personlige og det sosiale plan (T s.2).

Naturforståelse og friluftsliv er på mange måter nært forbundet med hverandre. Å møte natur innebærer å forholde seg til en sosiokulturelt formet forestilling som inneholder begreper, tankemønstre, følelseskategorier og handlingsmåter, som kjennetegner ulike diskurser i vår egen samtid (T s. 53). Det er uansett viktig å ha i bakhodet at naturforståelse og naturopplevelse er svært subjektive kategorier. Selv om man altså kan knytte disse opp mot ulike diskurser i en gitt periode, så er individets egen opplevelse og erfaring av verden unik.

2.4 Det nasjonale prosjekt og fremveksten av friluftsliv

Denne korte historiske presentasjonen er, som tidligere påpekt, ment som et utgangspunkt for å forstå sammenhengen mellom Nansens natursyn, ideologier og holdninger og den naturforståelse som kjennetegnet kulturen i hans samtid; forbindelsen mellom tekst og kontekst.

Årsakene til utviklingen av det norske friluftsliv må sees i sammenheng med romantikkens tankegods og den norske nasjonsbygging. Jeg vil først presentere noe av innholdet i det nasjonale prosjektet fra begynnelsen av 1800-tallet og utover. Videre vil jeg

vis koblingen mellom innholdet i dette prosjektet og utviklingen av det som rundt århundreskiftet skal bli det norske friluftsliv. Til slutt vil jeg se nærmere på hva som kjennetegner natursynet på 1800- og begynnelsen av 1900- tallet, da friluftslivet for alvor begynner å ta form.

Etter 400 år i union med Danmark måtte Norge på grunn av stormaktsspill ute i Europa, nærmere bestemt Napoleons fall, inn i en ny union med Sverige. Norge klarte imidlertid å tilkjempe seg sin egen grunnlov i 1814, og da var på mange måter den norske selvstendigheten markert. Det var derimot viktig å markere selvstendighet også i norsk kultur. Ifølge Mytting m.fl. (2005) stod adelen og borgerskapet for nasjonens idealer i de fleste land. Norge hadde derimot ingen adel, og borgerskapet var på denne tiden en heller liten gruppe. Uten adel og borgerskap til å personifisere nasjonen ble bonden symbolet på selve nordmannen, og et sterkt uttrykk for kjerneverdiene i den norske identiteten. Fjellbøndene levde dessuten i nær tilknytning til den fruktbare naturen. De var bærere av de egenskapene som mer enn noe ble sett på som forutsetningen for å være en ekte nordmann (Mytting m.fl 2005: 27). Kampen om norsk selvstendighet var tuftet på forestillingen om sagatidens storhet, og nasjonale prosjekter ble mer enn noe annet plassert inn i dikterkunsten. Naturen, og da spesielt fjellet, ble opphøyd som det store ideal. I boka *Norske naturmytologier* (1998) skriver Nina Witoszek følgende om hvor sentral nettopp naturen var i forbindelse med den norske nasjonsbyggingen:

Der fant de ikke bare personlig befrielse og kunstnerisk forløsning, den vekket også nasjonalstolthet og dempet nasjonal uro. Med denne storslåtte naturen slapp nordmennene å be om unnskyldning for at de ikke hadde byer, slott, ruiner og biblioteker. Var ikke de veldige fjellmassene, fjordene og skogene en glimrende nasjonal arv? (Witoszek 1998:44)

Det var i følge Tordsson (2003) kunstnerne som stod for den estetiske oppdagelsen av landet. Dette var i tråd med romantiske strømninger fra den tyske høykulturen. Romantikken påvirket kunsten mer enn noe annet i den første halvdel av 1800-tallet. Fjellet var også det viktigste motivet for landskapsmalerne. Christian Dahl og Johannes Flintoe var av de tidlige oppdagerne av den norske fjellverden, etterfulgt av blant annet Hans Fredrik Gude.

Dikterne kom raskt etter, men ifølge Tordsson (2003), gestalter ikke de i samme grad fjellet. Johan Sebastian Welhaven, Asbjørnsen og Moe, Henrik Wergeland og senere Bjørnstjerne Bjørnson er mer opptatt av bygda, skogen og strendene. Videre er denne naturen befolket av folketroens skikkelser, mennesker, dyr, planter og trær. Ibsen, Vinje og Caspari

bringer imidlertid fjellet som motiv inn i litteraturen. Fjellet forstås som et sted bortenfor menneskemyldret, bortenfor hverdagen. ”Mennesket hører hjemme også her – men kun hvis hun evner å heve seg over hverdagens væremåte og i ærbødighet tar inn over seg fjellets sublimitet” (T s.124). Tordsson poengterer hvordan disse kunstnerne bidro til å knytte fjellet til bestemte følelseskategorier og stemninger, og videre hvordan menneskenaturen samtidig knyttes til det åndelige:

Allerede i andre halvdel av 1700-tallet ble det utviklet tanker om at nettopp fjellet rystet menneskets følelser, frigjorde hennes fantasi, utvidet henne som subjekt. Motivet ble utviklet av J.-J. Rousseau og videre innen romantikken, men da i en større organisk sammenheng. Menneskeånden og naturen ble forstått som to sider av samme sak, en levende helhet som streber etter å realisere sin egenart. Menneskets følelser og naturens uttrykk korresponderer med hverandre i et kraftspill på like vilkår, hvor en grense mellom natur og ånd ikke er mulig å trekke. [...] I den *ville* naturen erfarer mennesket intuitivt sin egenart og sin plass i tilværelsen, sin litenhet og tilfeldighet, men også sin delaktighet i den store sammenhengen. (T s.127)

Videre la historikere frem en teori om at Norden var befolket med innvandring nordfra. På den måten ble nordmenn stamfedre til både dansker og svensker. P.A. Munch studerte de gamle norrøne kildene, og sammen med Rudolf Keyser hevdet han at den norrøne kulturarven tilhørte Norge (Andersen 2003: 191). Nansens utgivelse av verket *Nord i taakeheimen: utforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider* (1911) må sees på som en videreføring av denne tendensen, et omfattende verk om de arktiske reisere og oppdagelses historie. Her mener Nansen å kunne påvise at Norge er det gamle Thule, det land som ifølge antikkens geografi lå aller lengst mot nord, bortenfor verdens grenser: ”Alle opbevarte meddelelser om Thule passer på Norge” (Nansen 1988 [1911]: 46). *Nord i taakeheimen* omhandler tiden frem mot slutten av 1500-tallet, og er en undersøkelse av sagaens fabler om de norrøne ferder til Vinland. Nansen var ikke i tvil om at det var folk fra Island og Grønland som stod bak oppdagelsen av Amerika. Derfor kunne det, slik han så det, også ha vært norrøne bosettinger der (Brox, u.å.).⁴ Forsøket på å bevise dette må sees i sammenheng med kulturelitens nasjonalistiske prosjekt som pågikk i Nansens egen samtid. Det gjaldt å danne et bilde av en forhistorisk tid som kunne fungere som nasjonal identitet, og som en legitimering av kulturens egenart.

⁴ Ved kildehenvisning fra Internett benytter jeg APA sine retningslinjer når det gjelder bruk av referanser.

Hentet fra nettstedet

http://www.hil.no/hil/biblioteket/kurs_og_veiledninger/oppgaveskriving/apa_kildehenvisninger#Ref

nedlastet 27.05.10.

2.4.1 Den tidlige turismen danner grunnlag for friluftsliv

Mytting m.fl. (2005) hevder at årsaken bak utviklinga av det som etter hvert skulle utvikle seg til å bli det norske friluftsliv må sees i sammenheng med kulturelle, og da i særlig grad nasjonalromantiske strømninger fra kontinentet. Industrialiseringen, som igjen var den viktigste årsaken bak fremveksten av romantikken, kom til Norge mye senere enn resten av Europa. Overgangen fra det førmoderne til det moderne samfunnet førte med seg store forandringer både i leve- og produksjonsmåter, noe som blant annet bidro til å skape et større skille mellom arbeid og fritid. Med industrialiseringen endret også forholdet til naturen seg. Mennesket fjernet seg mer og mer fra landskapet, både fysisk og mentalt. På grunn av et allment fenomen på den tida, teknologisk utvikling og sentralisering ble Europas storbyer preget av forurensning. Overbefolkede byer, større klasseskiller og sosial elendighet førte til fremveksten av romantikken. Naturen og det naturlige ble på mange måter det store idealet, og det som tidligere hadde blitt oppfattet som rått, vilt og stygt, ble nå fremstilt som vakkert og stemningsfullt; det var i det ville og uberørte landskapet at menneskets slektskap med naturen kunne oppleves sterkest (Mytting 2005: 24-25).

I utgangspunktet var det rike engelskmenn, sveitsere og tyskere som på slutten av 1700-tallet startet med å dra til fjells for å oppdage og utforske, men også for å erobre spektakulære fjell og natur. Disse tindebestigerne benyttet i starten de sveitsiske og franske Alpene, men etter hvert ble områdene i nord oppdaget; her fantes det også et vilt og uberørt landskap som gav utfordringer og naturopplevelser.

Norske embetsmenn og byborgere skulle snart vise seg å ta etter, og som en konsekvens av dette ble Den Norske Turistforening stiftet i 1868 av Thomas Heftye. Tidligere var ferdsl i naturen styrt av nytte- og nødvendighetshensyn, i tråd med den tradisjonelle livsformen. Bak fremveksten av det moderne friluftsliv lå det derimot ikke noen praktiske formål til grunn. Naturen ble oppsøkt på bakgrunn av fritid, lyst og overskudd, og fungerte som rekreasjon for bytrøtte borgere- og embetsmenn (Mytting mfl. 2005: 20-21).

Nina Witoszek påpeker forbindelsen mellom den norske natur og det nasjonale prosjektet på 1800-tallet: ”Det er ingen overdrivelse å si at norsk natur ble så emosjonelt og ideologisk ladet på 1800-tallet at nordmenn aldri siden har kunnet se den løsrevet fra og uberørt av spørsmål om identitet og nasjon” (Witoszek 1998: 44). Rundt århundreskiftet ser vi, ifølge Tordsson, hvordan disse tendensene har fått fotfeste i nasjonstanken:

I denne sammenheng fremstår bygden, sågår *naturen*, som symbolet på det folkelige, demokratiske og fremtidsrettede, som en integrerende kraft i et samfunn preget av forandring og motsetninger mellom nye samfunnsgrupper. Byen ble mer eller mindre avvist fra nordmennenes moralske univers; den stod nærmest som en fremmed innflytelse, for uegentlighet og undertrykkelse av nasjonal særart. (T s.112)

Dette må, slik Tordsson ser det, sees i sammenheng med modernitetens fremvekst og oppløsningen av standsamfunnet, hvor enkeltmenneskets identitet ikke var like gitt som tidligere. I det moderne samfunnet kom det frie individ til å stå sentralt.

Den enkeltes identitet, livsløp og sosiale status var nå i høy grad resultatet av strategiske valg, selvbearbeidelse, ”karakter” og evne til å utnytte livssituasjonene. Identiteten ble på denne måten forstått ikke som noe gitt, men som en prosess, en oppgave, et livsprosjekt. Det var den enkeltes første plikt å søke seg selv, finne sin autentisitet, utvikle sin egenart – en orientering innover, som basis for handling i den sosiale virkeligheten. (T s.114)

Ifølge Tordsson ble forestillingen om det frie individ spesielt fremtredende blant den nye eliten, eller mellomklassen. Det enkelte individ måtte selv skape både sin identitet og sin sosiale forankring. Men dette hadde også sine skyggesider: ”Den enkelte blir i en viss forstand ensom, fordi hun opplevde så vel mulighet for, som tvang til, å velge sitt livsløp” (T s.114). Videre setter Tordsson opp en motsetningsfylt dobbelthet når det gjaldt samtidens individualistiske ideal. Individet skulle på den ene siden være rasjonell, på den andre emosjonell. Dette var igjen tilknyttet ulike livssfærer, nemlig arbeid og fritid. Det moderne mennesket var tidsbevisst, pliktoppfyllende og arbeidsom, saklig og selvkontrollert. Individet måtte lære å underkaste seg sin fornuft og sin vilje for å evne og realisere sine muligheter og vinne fremgang i samfunnet (Ibid.). Det var imidlertid gjennom en forankring i følelsene og ikke i fornuften, at den enkelte oppnådde kontakt med seg selv, formet sin integritet og autentisitet. Selvutvikling lyktes dessuten best ved å søke estetiske og åndelige erfaringer, og naturen ble fremfor noe forstått som et sted for indre utvikling. Idéhistorisk ser vi her, ifølge Tordsson, to tanketradisjoner bli satt i sammenheng. På den ene siden finner vi opplysningstidens rasjonalitet, på den andre, romantikkens opphøyning av følelseslivet, og en dyrking av det originale, personlige og autentiske. Disse konstruerte og motsatte idealene ble altså forbeholdt hver sin livssfære. De ble kjennetegnet ved ulike verdsett og hadde ulik oppfatning av tid (T s.115):

Forestillingen om fritid oppstår altså i forbindelse med det moderne samfunnets gjennombrudd. Men paradokset er at fritid utgjør en tid der modernitetens oppfatning *ikke* skal få lov til å gjelde. Fritiden er ”frihet fra den instrumentelle rasjonalitet og en overgang til øyeblikkets tilstedeværelse og nærhet til naturen og seg selv”. I skildringene av naturopplevelsens egenart kan vi nettopp avlese det negative avtrykk av hverdagens selvkontroll og selvundertrykkelse. (T s.116)

Naturliv blir en ventil som avløser individet fra alle samfunnspålagte krav. På den måten får det nye moderne samfunnet sin motsats i friluftsliv. Vektleggingen av det verdifulle ved å søke seg bort fra sivilisasjonen, og å oppsøke ensomheten for å lete etter sin genuine personlighet blir en antitese til det moderne samfunnets stadig større krav om sosialt fellesskap og integrering. Dette gir, ifølge Tordsson, grunnlag for å hevde at friluftsliv på mange måter kan betegne det moderne menneskets vilkår når det gjelder utformingen av personlig identitet. ”På en spesiell måte blir noen av de fundamentale ambivalensene i det moderne samfunnet knyttet til hverandre og rendyrket til en dualitet mellom to livsmåter, med motsatte verdsett” (T s.116). Tordsson knytter dette sammen med utviklingen av dikotomien mellom natur og kultur, grunnet i det moderne menneskets erfaring av å leve et todelt liv, med to typer verdiorienteringer. Det dannes en fritidsideologi; ved å oppsøke naturen kan mennesket leve mer helhetlig, ekte og inderlig. Naturen blir et sted hvor individet finner selvinnsikt, noe som igjen bidrar med å gi fremgang i bysfæren (T. s.117).

2.4.2 Forståelsen av forholdet mellom kultur og natur rundt århundreskiftet

I naturen kan mennesket finne det opprinnelige og ekte, og derfor vinne autentisitet og integritet. Det moderne samfunnet og kultur har skyggesider som bidrar til å fragmentere og splitte mennesket, som oppfattes å tilhøre helt andre omgivelser enn bymiljøet.

Naturen skal være et minnesmerke over seg selv og det opprinnelige. Som en attraksjon å beskue, et symbol å fortolke, en motstander å bryne seg mot, skal naturen hjelpe mennesket å finne seg selv, i et samfunn, hvor dette er individets plikt mot seg selv. (T s.135)

Naturen bidrar altså til å gi både nasjonen og mennesket karakter.

I denne undersøkelsen vil jeg blant annet vise hvordan Nansen på mange måter var forut for sin tid når det gjaldt den emosjonelle og kognitive forståelsen av vår tilknytning til naturen. Disse gjør seg nemlig mer enn noen gang gjeldende i dagens rettferdiggjørelse for hvorfor vi oppsøker naturen på fritiden.

2.5 Natur-kultur konflikt; en ”moralsk geografi” i Nansens perspektiv på friluftsliv

I dette kapitlet vil jeg definere forholdet mellom natur og kultur ut fra hvordan jeg oppfatter Nansens *syn* på hvordan forholdet mellom disse to kategoriene fortonet seg, det Tordsson betegner som en ”moralsk geografi” hos Nansen. En tale Nansen holdt i 1921, som senere har fått navnet ”Friluftsliv,” kan her være et utgangspunkt.

Det som skulde gi oss erstatning og føre oss tilbake til en mere menneskelig tilværelse er og blir nu engang det enkle liv i naturen, skog og mark og fjell, på de store vidder, i den store ensomhet, hvor helt nye tanker strømmer inn på en og setter merker som ikke så hurtig utviskes igjen. En føler seg uvilkårlig som et annet, naturligere og sundere menneske; en føler en har noe som ligger under og som er ens virkelige personlighet, og en vender tilbake med et friskere og sundere syn på livet enn slik som det fortoner seg her inne i byen. Se i ødemarkene, i skogsensomheten, med syn av de store vidder og fjernt fra den forvirrende larm, er det personligheter formes. (Nansen 1995: 146-147)

Livet i byen er unaturlig og er, ifølge Nansen, preget av generelt usunne forhold: ”Dette bylivet er nu engang unatur” (Nansen 1995: 145). Derfor har bylivet en negativ effekt på personlighetsutviklingen. Det er derimot i ”[...] det enkle liv i naturen, skog og mark og fjell, på de store vidder, i den store ensomhet” (ibid., s.146), at mennesket utvikler en autentisk personlighet, preget av ekthet og uavhengighet: ”Det ekte livet, som også er det opprinnelige, kan mennesket leve i naturen. Det er her hun gjenfinner sin indre natur. Dette gir sunnhet og forutsetninger for en sann og ekte personlighetsutvikling [...]” (T s.14)

Naturliv, som Nansen likte å kalle det, gir varig glede og oppfriskning, og når man vender tilbake til byen har man fått ”et friskere og sundere syn på hele livet” (ibid.).⁵ Videre advarer Nansen i denne talen ungdommen mot å følge mengden eller hopen; sivilisasjonen og kulturens fristelser kan fort bli for stor, og man ender opp med å bli ”[...] hvirvlet med i fornøielsessyken[...]” dratt med på ”[...]gledens og nydelsens glitrende bølger [...]” (ibid., s.146). Friluftsliv er i motsetning til bylivet en gunstig arena for å lære å stole på seg selv, bli uavhengig, overvinne hindringer og klare seg selv i alle vanskeligheter (ibid., s.148). Spørsmålet om det unaturlige i moderne livsmønstre og livsvilkår blir sentral i denne sammenheng. (T s.14-15) Helt siden det moderne friluftsliv tok form har det, hevder Tordsson, foregått en omstendelig diskusjon om hva som er natur eller naturlig. Nansens

⁵ Eks: ”Lære den intense glede ved det enkle naturliv, det vi nu en gang stammer fra [...]” (s.201, min utheving).

”moralske geografi” bygger på en teori om det naturlige mennesket i sitt naturlige miljø; en fundamental tankefigur om ”det naturlige” og ”det unaturlige”, som nødvendigvis må sees i sammenheng med dikotomien natur – kultur. (T s.15).

Også Hessen (2008) påpeker at ropet etter naturmennesket, utilstanden og det enkle liv i pakt med naturen er et gjennomgangstema hos Nansen (Hessen 2008: 94). Dette kan forstås slik at Nansen mener samfunnsutviklingen har fratatt mennesket noe av dets essensielle vesen.

Ordet natur kommer av det latinske *natura*, og definisjonen av ordet avhenger av konteksten det brukes i. I sin videste forstand er natur den del av virkeligheten som uberørt av mennesket, men som fremkommer av organisk utvikling og dermed det motsatte av kultur. Videre benyttes ofte begrepet *naturlig* som en motsetning til *kunstig* når man taler om for eksempel et menneske. ”En persons eller tings natur brukes videre om medfødte, iboende egenskaper, som er karakteristiske for vedkommende persons eller tings art, til forskjell fra de tillærte, ervervede egenskaper.”(Natur, u.å)

Hessen assosierer også natur med noe opprinnelig og ekte. Natur kan defineres som alt som ikke er skapt av mennesker, men som derimot har blitt til ved en naturlig utvikling. Mennesket har fra naturens side en rekke iboende egenskaper; følelser, drifter og andre dyriske impulser er en del av vår natur. Våre tillærte egenskaper er derimot kulturelle. Overgangen mellom de iboende og de tillærte egenskapene, mellom natur og kultur ser Hessen på som trinnløs, og i bunn og grunn springer all kultur ut av natur (Hessen 1994: 18-19).

Ifølge Tordsson finnes denne tankefiguren innenfor friluftslivets ideologiske filosofi men også innenfor naturvitenskapelig forskning (T s.15):

[...] mennesket har en nedarvet predisposisjon for livet i naturen. Som biologisk skikkelse har mennesket ikke gjennomgått avgjørende forandringer i løpet av tusenvis av generasjoner, samtidig som våre leveforhold har endret seg drastisk. Vi er derfor kroppslig, intellektuelt og følelsesmessig tilpasset et liv i naturen, men utviklingen har frarøvet oss mulighetene til et slikt liv i hverdagen. Derfor søker seg det naturlige mennesket tilbake til naturen på fritiden gjennom friluftsliv. Kun her kan hun leve i pakt med sin egen natur. (ibid.)

I *Friluftsliv. Blade af dagboken* er Nansen skeptisk til sin egen samtids kultur; han er gjennomgående samfunns- og sivilisasjonskritisk.

Nansen jamfører livet menneskene lever i byen med det han kaller et ”kasseliv”:

I disse kassene lever de mesteparten av døgnet. Så smetter de ut av en kasse, piler av sted langs mellomrommene mellom kassene for så å smette inn i en ny kasse. Der er de en stund, så ut og så tilbake til den første kassen igjen. Og inne i disse kassene og i rommene mellom dem tilbringer de omtrent hele sitt liv. (ibid., s.145)

I steden for å tilbringe mesteparten av livet i disse kassene, oppfordrer han ungdommen til å ”Lære den intense glede ved det enkle naturliv, det vi nu en gang stammer fra, og ikke minst gleden ved nøisomhet”(ibid., s.148).

Ifølge Nansen har mennesket blitt frarøvet livet det fra naturens side var ment til å leve, og derfor lengter det bevisst eller ubevisst tilbake til naturen: ”Gi dem noe av natur-livet tilbake, det de mangler, men som alle, bevisst eller ubevisst, lenges mot, - og livs-synet skal bli sunnere, livs-gleden lysere.....”(s.200). Nansens ”moralske geografi” er på den måten også knyttet til tidsdimensjonen, her ligger det implisitt at mennesket tidligere har levd i naturen, at det er der det egentlig hører hjemme (T s.15).

Hessen hevder at kontakt med naturen er et biologisk behov. Derfor finnes det en naturlig forklaring bak menneskets draging og lengsel mot naturen. Videre kan bakgrunnen for følelsen, og behovet for natur deles i to: Det som kan forklares rasjonelt ut fra et biologisk utgangspunkt, med andre ord det evolusjonære, universelle og fellesmenneskelige, og det som ikke kan forklares via naturvitenskapen, det vil si ut fra et kulturelt perspektiv (Hessen 1994: 32).

2.5.1 Tilbake til de enkle primære behov

Primære behov blir sentrale for en kropp som er sliten etter en lang dag ute. I teksten ”På ski over fjellet”, skildrer Nansen gleden ved å komme frem til Breistølen, hvor han går til ro for natten: ”Melk fikk jeg, og i seng kom jeg. Det kan ikke nektes, det fins få nydelser i livet som overgår den å strekke sig i en god seng efter en trøtsom dag, når en har drukket sig utørst og spist sig mett”(s.17). Ifølge Tordsson kan friluftsliv være en motsats til den kompliserte tilværelsen i samfunnet, og et frirom fra det mangetydige, ambivalente, motsetningsfylte og uklare som gjerne preger bysamfunnet. Friluftsliv kan være en forenkling av tilværelsen hvor elementære behov kommer i fokus: Følelsen av å oppnå så enkle ting som det å finne fram til hytta, spise når man er virkelig sulten etter en fysisk krevende dag, og det å få bålet til å brenne og våte sokker tørre kan gi en enestående tilfredsstillelse (T s.391). Videre støter man på problemer som gir rask respons på om man mestrer de eller ei, noe som igjen kan gi en

positiv bekreftelse på ens identitet (T s. 417) Vi bruker andre og flere aspekter ved oss selv, og på den måten kan vi, ifølge Tordsson, hevde at vi fungerer på et høyere og mer helhetlig nivå enn vi gjør i det daglige. ”Formalkunnskap, logiske evner og verbalt talent rår i ikke grunnen alene, og har ikke hegemoni over det sanselige livet, viljelivet, følelseslivet og den integrerte handlingen”(T s.393). Man er heller ikke i samme grad som i byen bundet av ulike rollemønstre og forventninger, og man har derfor større frihet til å være slik man er i seg selv. Friluftsliv dreier seg om å være i naturen, og dermed om å erfare seg selv under de spesielle vilkår som naturen kan gi.

2.5.2 Naturens storhet

Kontakt med natur kan, ifølge Hessen, fylle et behov for noe større enn en selv og gi en følelse av evighet, storhet og noe udefinerbart meningsfylt. Naturen er der bestandig, og vi er en del av den.

Et minne som ofte dukker opp hos Nansen er da Peder Henriksen kom bort til ham på broen etter hjemkomsten fra Polhavsferden. De hadde blitt hedret med fest etter fest hele veien nedover langs norskekysten. Da *Fram* gled inn i Trondheimsfjorden ble de mottatt med flagg, hedersrop, kanonsalutter og jubel fra alle kanter. Så sier Henriksen til Nansen: ”Du N.” sa han, ”dette kan være bra nokk, men det er for mye leven. Jeg tenker på Is-havet jeg. Der hadde vi det godt!” Og han så på mig med en underlig vemod i de trofaste barneøinene”(s.59) og Nansen spør seg selv: ”Var det lengsel tilbake dit hvor det var så høit unner himlen, luften var ren, og livet var enkelt? – tilbake til ensomheten – stilheten – og storheten?”(ibid.). Nansens lengsel mot vidda og fjellet eller polare strøk; det store, enkle og renlinjede, har derfor trolig også en biologisk forklaring i tillegg til en sosiokulturell forklaring.

Kulturen legger føringer for hva vi skal tro og mene – og det er disse føringene Nansen forsøker å påvirke gjennom sin ”moralske geografi”; hans forståelse av forholdet mellom natur og kultur.

III *Friluftsliv. Blade af dagboken* (1916)

I forbindelse med analysen av Nansens forhold til naturen har jeg valgt å se nærmere på *Friluftsliv. Blade af dagboken*, som jeg mener er et sentralt verk i hans forfatterskap. Før jeg starter med nærlesing av tre spesielt utvalgte tekster fra *Friluftsliv*, vil jeg presentere boka og dens innhold. Her kommer jeg også inn på edisjonshistorikk samtidig som jeg diskuterer andre lesninger. I lys av bokas presentasjonen ser jeg de ulike naturessayene i forbindelse med den *impresjonistiske* diktningen på slutten av 1800-tallet, før jeg plasserer boka inn i den engelske litterære tradisjonen *nature writing*.

I de tre nærlesningene vektlegger jeg forholdet mellom tekst og kontekst, her viser jeg sammenhengen mellom Fridtjof Nansens forståelse av naturen og den samtid han var en del av. Videre påpeker jeg hvordan Nansen bidrar med å stadfeste men også videreutvikle det norske friluftsliv. Dette blir spesielt tydelig i forbindelse med nærlesingen av de siste to tekstene jeg har valgt ”Vinter i fjellet” og ”Ved Rondane og Sølén-fjell.” Her kommer det frem at Nansens syn på naturen var preget av hans erfaringer fra Arktis. Disse erfaringene er implisert i hans syn på forholdet mellom menneske og natur, noe som setter preg på det friluftsliv han forfekter. På den måten bidrar han med å gi det norske friluftsliv, som ved århundreskiftets begynnelse for alvor var i ferd med å gestalte seg i det norske samfunnet, et *nytt* innhold.

3.1 Presentasjon av boka

Med undertittelen ”Blade af dagboken” indikerer Nansen det personlige ved prosjektet. I forhold til for eksempel sjangeren memoarer, som er tilbakeblikk, signaliserer dagbok det samtidige, det ubearbeidede og ikke reflekterte. Men hvorfor har Nansen valgt å gi inntrykk av at dette er en dagbok? Og stemmer det? Ifølge Arne Melberg (2007) ligger dagboken så tett som mulig inntil opplevelsen og erfaringen. Dagboken forsøker å minimere avstanden mellom det levde livet og det skrevne. Videre er dagboken svært uferdig i sin form (Melberg 2007:18). Vi finner riktignok en dagboklignende form ved at dato og dag oppgis i flere av tekstene hos Nansen. Likevel er det mye som tyder på at tekstene i stor grad er bearbeidet; de gir verken inntrykk av å være uferdig i sin form eller av å være rent personlige. En type sivilisasjonskritikk peker henimot essayet.

De syv tekstene i boka spenner seg over et tidsrom på hele 32 år; Nansen var 22 år da han skrev ”På ski over fjellet,” og 54 år da boka kom ut i 1916. Tekstene jeg skal undersøke

nærmere, ”På ski over Fjellet”, ”Vinter i Fjellet” og ”Ved Rondane og Sølen-fjell,” er valgt ut med tanke på å gi et bredest mulig bilde av Nansens bidrag til det norske friluftsliv; hans forståelse av, og forhold til naturen. De andre naturessayene vil helt kort blir presentert i et eget avsnitt for å gi leseren et lite overblikk. Jeg vil for øvrig benytte meg av sitater fra enkelte av disse tekstene i kapitel 4.2, ”Det *mythopoetiske* naturmøtet. Nansen og økokritikken”

Henrik Ibsen var trolig den som benyttet ordet *friluftsliv* for første gang, og det så sent som i 1860 i diktet *På Vidderne*.⁶ Som vi ser benytter Fridtjof Nansen dette begrepet i tittelen på sin essaysamling. Han bruker imidlertid bindestrek i ordstillingen, noe som kan tyde på at det er en av de første gangene han anvender begrepet. Moland (1997) påpeker at dette er en indikasjon på at ordsammenstillingen ikke var vanlig enda; begrepet var med andre ord under konstruksjon (Moland 1997: 104). Friluftslivet var i emning, men ifølge Tordsson (2003) var det rundt århundreskiftet enda tidlig å bruke termen *friluftsliv* om den form for naturliv som ble bedrevet: ”Selv om turistene kunne drive med samme slags virksomheter som vi i dag skulle kalle friluftsliv, mangler ofte ennå noen av de grunnleggende koder for å erfare, fortolke og kategorisere livet i naturen, som står fundamentalt i friluftslivet” (T s.97). Moland hevder videre at denne boka inneholder lite som kan knyttes til selve fenomenet friluftsliv:

Med sin boktittel var Nansen med på å utvikle en ny merkelapp på ”landskapet utenfor”. [...] Artikkelsamlingen inneholdt imidlertid lite som understøtter denne syntesen [*Friluftsliv*]. Den hadde undertittelen *Blade af dagboken*. Ut over det hadde den ingen innledning. Den hadde ingen hjelpetekst som forklarte begrepet. Begrepet ble ikke brukt i noen av artiklene. Skyldtes det hastverk eller at han ennå ikke var klar for å lage en slik sammenfatning? (Moland 1997: 104)

Dette er ikke en artikkelsamling slik jeg ser det. Disse tekstene har mer til felles med essayet enn artikkelen rent sjangermessig. I motsetning til f.eks. en akademisk artikkel, som ofte er strengt logisk oppbygd, kan essayet, ifølge Lothe m.fl (1997), i større grad tillate seg personlige erfaringer og betraktninger. Videre støter man ofte på digresjoner, tankesprang, analogier og eksempler i et essay. Essayisten er som oftest underveis, og forfatterens innsikt omtales gjerne som situert og ikke endelig (Lothe m.fl 1997: 57). I alle disse tekstene er Nansen underveis, og hans innsikt er, som vi skal se, i stor grad preget av konteksten det hele foregår i, nemlig naturen. ”Ved Rondane og Sølen-fjell” (1916) og ”Tiurleik” (1916) er trolig ikke publisert tidligere. Sammenlignet med de andre tekstene skiller ”Ved Rondane og Sølen-

⁶ Diktet ble trykket første gang i Ill. Nyhedsblads Nytaarsgave for 1860, s. 57-70.

fjell” seg ut ikke bare ved sin lengde, men og i sin fordømmelse av kulturen, som kommer som et lyn i fra klar himmel. I de tekstene skrevet før 1916 er kritikken rettet mot det urbane, moderne bymiljø, nå fordømmes imidlertid hele den vestlige kulturen. I lys av den katastrofale krigen som herjet i Europa, ser Nansen altså verdien av å gi ut nettopp en slik bok. Hans fremstilling av friluftsliv blir for alvor et motsvar til det han ser på som den vestlige sivilisasjonens sammenbrudd. Jeg vil derfor ha som tese at det nettopp er første verdenskrig som påvirker Nansen, og som er hovedårsaken til at han bestemmer seg for å samle disse tekstene og gi dem ut. Videre tror jeg han bevisst har gitt disse tekstene et essayistisk preg. Det er nemlig ikke typisk for Nansen å gjøre ting på slump. Han hadde i aller høyeste grad vist at han var en meget formbevisst forfatter tidligere.⁷ Her møter vi idealisten og friluftsmannen Fridtjof Nansen, som har valgt å ta med leseren inn i sine personlige naturfilosofiske betraktninger. Videre har han nettopp et behov for å markere den uformelle tonen. Dette gjør han ved å unnlate å skrive innledning eller forklaring for årsaken bak utgivelsen av boka. Sammen med refleksjoner og den innsikt han kommer med må dette derfor sees i sammenheng med essayistikken. Av skjønnlitterære trekk kan uthevelser i form av kursiveringer, men og allusjoner til andre tekster, som *Sverres saga* nevnes. En finner også hyppig bruk av tankestreker og prikker, noe som må sees på som en oppfordring til leseren; at leseren skal dvele ved de refleksjonene han kommer med, og at det på grunnlag av disse skal danne seg bilder i leserens hode. Bruk av prikker i slutten av en tankerekke er et litterært virkemiddel som vi også finner mye av hos diktere som Sigbjørn Obstfelder og Vilhelm Krag. Disse tilhører den impresjonistiske diktningen, som jeg også velger å se denne boka i lys av. Ordet impresjonisme er, ifølge Lothe m.fl. av det latinske *Impressio*, som betyr inntrykk. Dette var i hovedsak en retning innen malerkunsten, men den sprer seg raskt til litteraturen. Det som kjennetegner impresjonismen er at oppmerksomheten rettes mot sansing av enkeltsituasjoner og nyanser. Sentralt i den forbindelse er stemningen og atmosfæren både i den ytre natur, men også i subjektet som erfarer dette. (Lothe m.fl. 2007: 97) Som vi skal se i analysen av de tre tekstene i kapittel III, men også i kapittel 4.2 ”Det mythopoetiske naturmøtet. Nansens og økokritikken” så er dette et typisk aspekt ved alle naturessayene i Nansens bok.

Moland har et viktig poeng når han påpeker at Nansen ikke benytter friluftsbegrepet i noen av tekstene. Men dette betyr ikke, slik jeg ser det, at Nansen ikke var bevisst innholdet

⁷ Jf. reiseskildringene fra hans polare ekspedisjoner: Fram over Polhavet. Den norske polarfærd 1893-1896. (1897) og Paa ski over Grønland. En skildring af Den norske Grønlands-ekspedition (1890).

av begrepet. I denne avhandlingen vil jeg tvert imot argumentere for at Nansens mål med å gi ut boken nettopp var å forme friluftslivet som var i emning. Boka kan derfor betraktes som en lærebok i friluftsliv, da den bidrar til å spre noen av de grunnleggende koder for å erfare, fortolke og kategorisere livet i naturen. Selv om Nansen i seg selv ikke kan sies å være selve årsaken til fremveksten av det norske friluftsliv, bidrar han gjennom sitt forfatterskap med å gi det *innhold*. Da boka kom ut i 1916 hadde Nansen et mye større og mer sammensatt publikum enn før sine polarekspedisjoner. Han var blitt en kjent mann med stor innflytelse. Derfor er det også rimelig å anta at denne boka var å finne i mange bokhyller i de norske hjem.

3.1.1 En kort presentasjon av tekstene i boka

Friluftsliv. Blade af dagboken inneholder følgende tekster:

På ski over fjellet (1884)
Haraldset'n (1898)
Vinter i fjellet (1900)
Til Islann og Jan Mayen (1900)
Høstjagt (1903)
Tiurleik (1916)
Ved Rondane og Sølen-fjell (1916)

”På ski over fjellet” strekker seg over 58 sider og er den lengste teksten i boka. Den er datert til mars 1884, men selve turen foreligger i månedsskiftet januar/februar. Nansen får det for seg at han skal delta på Husebyrennet i Kristiania den 4. februar og vi blir med på hans ferd over fjellet tur-retur Bergen-Kristiania. Vi får ikke vite noe om selve oppholdet i Kristiania, eller fra selve konkurransen, som var påskyndelsen for å reise av gårde. For Nansen er det nemlig ikke selve skirennen som er det største målet med turen, men veien frem og tilbake over fjellet.

Teksten ”Haraldset'n” er datert til september 1898 og er 29 sider lang. Nansen skal til fjells for å se etter nye jaktmarker og kombinerer dette med egen jakt. Turen går til Hallingdal, og han får følge av Erik Werenskiold og Moltke Moe til Nes. Nansen drar så alene videre vestover med kløvhester inn i fjellet. Han er innom Rukkedalen for å se etter jegeren Ola Haraldset'n, som han gjerne ville ha med seg på jakt, men han er ikke hjemme.

Nansen legger av gårde oppover Liaset og Brynhildskjeden til Holmevassbu. Han jakter i terrenget øst for Holmevannet før han slår seg ned på Brendebu seteren. En dag møter han Haraldseten ved Holmevannet og de to får noen fine jakt dager sammen.

I teksten "Vinter i fjellet" (1900), som er 21 sider lang, går turen til Sørkjevannet og hytta Ormanbu på Veggelifjell hvor Nansens venn Halvor venter. Det nærmer seg slutten av januar, og sammen skal de jakte på hare i vinterfjellet.

Skildringen "Til Islann og Jan Mayen" er datert til juli og august 1900, og er på 45 sider. Det hele starter i Kristiania. Nansen skal på forskningstokt til områdene rundt Island og Jan Mayen, og målet er å få større greie på fiskeforekomsten i disse områdene, samt studere forholdet mellom de varme og kalde strømmene og vannmassene. Båten de skal reise med er den splitter nye "Michael Sars". Mens Nansen velger landeveien, tar båten med resten av mannskapet langs kysten til Geiranger. Her mønstrer Nansen på, og det bærer av sted til Island, videre til Jan Mayen og så tilbake til Lofoten. Reisen ender med et seilas ned langs kysten til Trondheim.

Teksten "Høstjagt" (1903) utspiller seg i månedsskiftet september/oktober og strekker seg over 21 sider. Nansen har med seg turfølget Anders på rype- og harejakt i området rundt Velebufjellet, som ligger i Rollag kommune.

I den 13 sider lange "Tiurleik" som er datert til mai 1916. Har Nansen tatt med seg jegeren Johan på tiurjakt ved Ankerskogene i Smålenene i Østfold. De finner seg en hule hvor de slår opp leir og lager seg en høvelig seng av granbar. Videre finner Johan en feit tyristokk som de fyrer bål av. Det blir godt og varmt mellom berget og bålet, og de får i seg niste og nykokt kaffe. Etter hvert sovner Johan, men preget av stemningen begynner Nansen og reflektere over hvordan vår forfedres liv utartet seg.

"Ved Rondane og Sølén-fjell" (1916) er med sine 48 sider en av de lengste tekstene i boka. Det er juli måned, og Nansen legger turen til Rondane traktene før han drar på ulike små fisketurer i området rundt Sølén-fjell. Alle disse naturessayene er preget av naturfilosofiske betraktninger, og flotte naturskildringer. I tillegg gir de en rekke føringer for den praktiske utførelsen av friluftsliv.

3.1.2 Den engelske litterære tradisjonen *Nature Writing*

Boken jeg undersøker i denne oppgaven, *Friluftsliv. Blade af dagboken*, kan beskrives som en samling reflekterende naturessays. Denne kategorien essays tilhører den engelske litterære tradisjonen *nature writing*, som står sterkt i engelsk prosa. Den har eksistert i mer enn to hundre år. I løpet av denne tiden har den engasjert fantasien og talentene til viktige litterære figurer på begge sider av Atlanteren, skapt verk med stor innflytelse, som har oppnådd et bredt og entusiastisk publikum. Siden andre verdenskrig har sjangeren både blitt mer betydelig og populær og den har produsert noe av den fineste sakprosaen i vår tid. Likevel blir den fremdeles og alt for ofte assosiert med, eller begrenset til landskapsbeskrivelser, beretninger om dyrs atferd, eller avhandlinger om “miljøspørsmål”, i stedet for å bli anerkjent som en litterær form for seg selv (Finch og Elder 2002: 21).

Den første ordentlige introduksjonen til denne tradisjonen, *The Norton Book of Nature Writing* kom ut så sent som i 1990. Redaktører for denne antologien var John Elder og Robert Finch. Boka oppnådde stor oppmerksomhet både blant allmennheten og innenfor akademiske miljøer. I 2002 kom oppfølgeren *Nature Writing. The Tradition in English* ut. Finch og Elder (2002) omtaler perioden siden bokas utgivelse med følgende ord: ”It has been a period in which interest in such literature has soared, in part because of the ever-increasing prominence of environmental concerns but equally because of the variety and excellence of the writing being produced” (Finch og Elder 2002: 15). Miljøspørsmål har altså bidratt til å gjøre litteratur som omhandler natur og menneskets forhold til naturen mer aktuell. Den økende interessen for *naturskrivning* – som kunne være en norsk term for *nature writing* – kan også sees i sammenheng med en stadig økning av studieprogrammer hvor miljøspørsmål er i fokus og som forsøker å integrere humaniora med naturvitenskap (Finch og Elder 2002: 16).

Termen *nature writing* oppstod flere tiår før overnevnte bok ble utgitt. En av de viktige impulsene bak utgivelsen av *The Norton Book of Nature Writing* var å spore opp en litterær slektslinje som gikk via Henry David Thoreau og Gilbert White. Finch og Elder ønsket å bringe denne tradisjonen som inkluderte både 1700-tallets hundretallets *Golden Age of Natural History* og *naturskrivningens* renessanse i vår egen tid. Deres håp og ønske var at prosjektet skulle bidra med å gi samtidens forfattere oppmerksomhet samt å øke anerkjennelsen av det reflekterende naturessayet som et legitimt tema for litterære studier. (Finch og Elder 2002: 15, min utheving) Her omtales *naturskrivning* blant annet som

reflekterende naturessays, en kategori som for øvrig passer fint på boka jeg skal undersøke nærmere, Nansens *Friluftsliv. Blade af dagboken*.

Forfatterne som tilhører denne tradisjonen er alle barn av Carl Von Linné (1707-1783). Hessen omtaler Linné som ”en eksponent for en åpenbart dypfølt naturglede som han makter å formidle slik at man fornemmer stemningen; den sitrende, sensuelle og intense følelsen av *liv* og av det å være ett med naturen” (Hessen 2008: 13). En av Linnés elever, Gilbert White, (1720-1793) kan, ifølge Finch og Elder, sees som en av de viktigste grunnleggerne og forbilde innenfor denne litterære tradisjonen. Boka *A Natural History of Selborne* (1789) har hatt en dyp og varig innflytelse på flere naturessayister. Gilbert White etablerte en pastoral dimensjon til *naturskrivningen* sent på attenhundretallet, og regnes fremdeles som den høye beskytter av denne tradisjonen. Videre skulle den amerikansk fødte Henry David Thoreau (1817-1862) vise seg å bli en like avgjørende skikkelse innefor denne tradisjonen på midten av 1800-tallet. Thoreau rører, ifølge Finch og Elder, både ved sjangerens røtter og kommer dens glanstid i dette århundret i forkjøpet (Finch og Elder 2002: 24). Både White og Thoreau var begavede observatører av detaljer i naturen og skildrer en dypfølt naturglede i sine tekster. Thoreau er spesielt kjent for boka *Walden* (1854), en beretning av et to år langt opphold ved innsjøen Walden Pond. Thoreau var svært selvbevisst når det gjaldt sin egen skriving. Dette har bidratt til at han fortsatt er svært aktuell, spesielt for lesere som er opptatt av et symmetrisk forhold mellom menneske og natur, og som søker en enklere tilnærming og verdsettelse av naturen. Videre forutsir Thoreau på mange måter moderne naturskriving, dette fordi han anerkjenner at det naturlige miljøet må tas vare på. I hans litteratur finner vi hele tiden refleksjoner over det moderne samfunnets inngrep i naturen, slik som jernbanen som gikk i nærheten av hytten hans ved Walden Pond. I *The Maine Woods* krever han handling for å verne de store skogene mot å bli ødelagt av menneskene (Finch og Elder 2002: 25).

Et tema som går igjen hos forfattere innenfor denne tradisjonen er naturens evne til å gi lindring og trøst til menneskets sorger. Men disse dikternes kjennskap til andre kulturers syn på, og opplevelse av naturen har ført til at de stiller spørsmål til sin egen samtids naturforståelse.

Naturskrivning er, ifølge Ron Harton, ofte skrevet i første person og inneholder personlige observasjoner av, og filosofiske refleksjoner over naturen (Harton, u.å). Denne karakteristikken passer også bra på Nansens tekster. De er skrevet i første person og hovedsakelig i retrospekt. Videre skildrer *naturskrivningen* sider ved naturen som bare er tilgjengelig for den som har et øvet blikk. Hva forfatteren evner å se i naturen sier altså mye

om denne personens indre virkelighet. *Naturskriving* er utforskende og reflekterende, den søker å belyse hvordan naturen påvirker mennesket. Forfatteren ønsker å lære av naturen, og formidle denne kunnskapen gjennom skrift. Fridtjof Nansen må med rette kunne sees på som en del av denne tradisjonen. Han kan på mange måter sies å være det norske svaret på Thoreau. De var blant annet begge tidlig ute med økokritiske refleksjoner over menneskets inngripen i naturen. “The languages and forms of nature writing are many and varied, but each seeks to share what the writer has felt and known in times of living with nature” (Harton 2010). Nansen tar leseren med inn i sine sansninger og naturfilosofiske refleksjoner; han søker å dele med leseren hva han har tenkt og følt gjennom sine ulike opphold i naturen. Fremfor noe viser han hvordan og hvorfor naturmøtet er viktig for mennesket.

3.2 På ski over fjellet (1884/1916)

Han formet så å si nordmannen i sitt bilde, og, hva som var viktigere, han formet omverdenenes bilde av nordmannen – dette er starten på eventyret.

3.2.1 Innholdsreferat

Nansen er 22 år gammel og jobber som konservator ved museet i Bergen når turen over fjellet finner sted. Det var ved dette museet han etter hvert skulle skrive avhandlingen om slimålens nervesystem, som med tiden skulle vise seg å bli en del av grunnlaget for moderne nevrologi. Greve (1973) skriver at Nansen på denne tiden var utilfreds med sin egen situasjon, at han var lei av studiene og rutinearbeid ved museet. Oppholdet i Bergen gav dessuten lite mulighet for fysisk utfoldelse (Greve 1973: 42 og 44). Det er lørdag ettermiddag og pøsregn ute da Nansen er på vei hjem fra jobben. Før han skal til å sette i gang med sine studier, leser han fort gjennom et nykommet ”Idrets-blad.” Her oppdager han at det skal være et premie-skirenn i Husebybakken den 4. februar. Han får ordnet seg fri hos den alltid så forståelsesfulle Dr. Danielsen, museets overhode, og bestemmer seg for å gå på ski over fjellet til Kristiania for å delta i Husebyrennet.

Det var ikke vanlig å legge avgårde på ski over fjellet på vinteren ; ”Alle fornuftige venner mente selvsagt det var uvett å ville over fjellet på den tid, og ristet på hodet; — — — men ungdom og galskap” (s.3). Og det er nettopp ordet galskap som slår en når man leser denne teksten.

Allerede neste dag legger Nansen av gårde mot Voss, regnet pøste ned i lavlandet, men Nansen satset på at regnet kom som snø i høyfjellet. Da han nærmer seg Sverre-stigen, og det fremdeles regner, bestemmer han seg for å legge om veien til Gudevangen hvor han tar båt over til Lærdal, for så å ta postveien uavhengig av været. En posthandler som skal samme veien tar skiene, og på kvelden rekker Nansen frem til Vinje. Den strabasiose ferden går forbi Stalheim og videre inn den bratte Nærødalen. På Bjørberg møter han to jegere fra Lærdal. Videre følger han den gamle postruta til Hemsedal via Filefjell, så ned Hallingdalen, før han til slutt ender opp på Krøderen. Herfra går det videre med tog til Kristiania.

Returen starter ved Krøderen hvor han ved hjelp av hesteskysst tar seg fram til Hallingdal, før turen går videre til Rolfshus. Etter en nøye overveielse bestemmer han seg for å gå over Hallingfjellene. Alene tar han seg frem gjennom Skarvheim, over Geiteryggen før han til slutt klarer å komme seg over Vosseskavlen. Og fra Voss bærer det med tog ned til Bergen.

I tekstens etterord følger vi Nansen og hans turfølge, Anders Klem, på en tur i Nansens gamle ungdomstrakter.

3.2.2 Edisjonshistorikk

Ifølge Aasbø (2009) ble teksten trykket første gang i fire føljetongartikler i *Aftenposten* våren 1884; de to første fikk tittelen ”En Skitur fra Voss til Kristiania,” de to siste ”En Skitur fra Kristiania til Voss.” Siden den gang har den blitt utgitt i flere versjoner, alle med innbyrdes forskjeller. Teksten blir igjen publisert i *Friluftsliv* i 1916, og ifølge Aasbø, er det gjort vesentlige endringer. Blant annet er tittelen forandret til ”På ski over fjellet” (Aasbø 2009:15). Videre er teksten delt opp i to deler med hver sin overskrift; ”Fra Bergen til Kristiania” (23 sider), og ”Tilbake fra Kristiania til Voss” (27 sider). Fortellingen om turen over fjellet slutter med en 8 siders ”Efterskrift” som er skrevet ”en menneskealder senere.” Nansen tar med seg en venn, og sammen reiser de tilbake til Vosseskavlen for å se utover hans ungdomstrakter.

Aasbø gjør grundig rede for edisjonshistorikken til denne teksten, og mener at den speiler utviklingen av skisporten, herunder friluftsliv:

At den topografiske presisjonen i originaltitlene – ”En Skitur fra Voss til Kristiania” og ”En Skitur fra Kristiania til Voss” – senere endres til det geografisk ubestemmelige ”På ski over fjellet”, vitner om at *fjellet* som opplevelsesrom for alvor har fått bredt sosialt ankerfeste når den andre utgaven foreligger.[...] lange fjellturer om vinteren [var] en liten utbredt aktivitet på 1880-tallet. Men i 1916, da tittelen endres, har begrepet fjellet definitivt inntatt en sentral plass i den norske kollektive bevisstheten.[...] At fortellingens tittel forandrer seg, sier derfor noe om det uvanlige ved Nansens skitur anno 1884 og at den samme aktiviteten ikke var like fremmedartet tre tiår senere. (Aasbø 2009: 17)

Dette er en fin observasjon. Rundt århundreskiftet var friluftsliv for alvor i ferd med å gestalte seg i samfunnet, men det er enda ikke demokratisert. Med det mener jeg at det ennå stort sett utøves av borgerklassen, og derfor ikke er utbredt i alle samfunnslag. Boka kan nærmest betraktes som en lærebok i friluftsliv da de ulike tekstene bidrar med å spre noen av de grunnleggende koder for å erfare, fortolke og kategorisere livet i naturen. Det er altså ikke bare den praktiske utførelsen av selve friluftslivet som står på læreplanen, det gjør også evnen til gi mening til naturmøtet. Den siste dimensjonen blir imidlertid enda mer aktuell i de neste to tekstene jeg skal undersøke nærmere. ”På ski over fjellet” er fullspekket av handling og spenning, og ser man bort fra etterordet, er den idealistiske og reflekterende Nansen, som

dukker opp i de senere tekstene, fraværende. I dette naturessayet møter vi den unge, litt utålmodige, og svært handlekraftige Fridtjof Nansen, som viser en spontan og nærmest intuitiv kontakt med naturen.

Ifølge Aasbø sier utgivelseshistorikken også noe om hvilket publikum Nansen siktet til i 1916. Språket er i denne utgaven betydelig modernisert, og flere deskriptive passasjer er utelatt eller forkortet. Videre er en rekke referanser til den litterære tradisjonen Nansen benytter seg av, tatt bort. Hans bruk av *Sverres Saga* er derimot betydelig utbygd i denne utgaven. Årsaken til dette er, ifølge Aasbø, at Nansen ønsket å gjøre teksten tilgjengelig for et bredere publikum:

At Nansen kutter kraftig i flere deskriptive avsnitt og gjør teksten mer handlingsdrevet, kan forstås som et tegn på at han sikter mot et bredere publikum i 1916 enn i 1884. At de fleste av originalens litterære allusjoner er redigert bort i 1916-utgaven, er trolig et symptom på det samme. (Aasbø 2009: 17)

Som tidligere nevnt var Nansen i 1916 blitt en mann med stor innflytelse. Aasbø knytter dette opp mot endringene som er gjort siden første-utgaven; Nansen har et bredere publikum og har derfor gjort teksten mer tilgjengelig for folk flest.

3.2.3 Over fjellet til Kristiania

Nansen er på Vinje, og om morgenen våkner han til et fantastisk skue:

Det var nok langt på dag da jeg våknet, — jeg skvatt op, og skulde se gjennom vinduet. Men for et syn! — frost-roser på rutene, så det var umulig å se gjennom. Op kom jeg i en fart, og ved litt gniing og ånding fikk jeg så meget klart glass at jeg kunde se det var tindrende klarvær med ny-sne. — Det var jubel.....(s.4)

Denne spontane gleden over vinter og nysne gir Nansens vilje og mot enda større krefter, og han løper over til nabogården for å få tak i skiene som posthandleren tok med til ham. Posthandleren hadde imidlertid glemt skiene, og fortsatt videre sammen med et annet følge. Men ivrig som Nansen er, når han dem igjen, og det på tross av at de hadde ett stort forsprang.

På veien, forbi gårdstun og et vakkert vinterkledd landskap, gjør Nansen observasjoner som det er verdt å bite seg merke i:

Men så dødt og øde! — ikke en skiløper, ikke et skifar å øyne på noe kant. Fanten her da ikke mennesker? Jo, det var jo mange gårder; men mennene sover nok mest om vinteren på denne kanten av landet. Gårdene står mørke og livløse på den hvite sneen, bare røyken stiger lat opp gjennom pipene. Kvinnfolkene arbeider, mens karfolkene sitter inne og henger; utenfor er det sprettende skiføre, i fjellet er nok av vilt. For et vinterliv her kunne leves, hvis de bare lærte å bruke skiene....(s.5)

Lite visste Nansen den gang om at det nettopp var han som skulle bli den største skipioneren her til lands; den som fremfor noen lærte nordmenn å gå på ski.

På denne tiden var det i all hovedsak embetsmenn og borgerskapet som drev på med en slik form for turisme. Nansen er en sivilisasjonstrøtt bygutt som oppsøker naturen for adspredelse, og nye og helt andre utfordringer enn dem han fikk på museet i Bergen. Gjennombruddet for en ny naturforståelse var i emning, og Nansen er en av de som tidlig snappet opp disse strømmingene. Møte med bygdefolket må sees i sammenheng med at Nansen, i tillegg til at han var forholdsvis ung, også var preget av tendenser i sin egen samtid. Det er tydelig at han har et helt annet syn på og forståelse av naturen enn bonden på bygda. Bøndene var uvitende om at landets kulturelle elite, i forbindelse med landets nasjonalromantiske prosjekt, hadde forgyllt deres levemåte. De hadde gjort dem til bærere av egenskaper, og tillagt dem et natursyn som overhodet ikke hadde rot i virkeligheten. For dem var ikke fjellet nødvendigvis vakkert, men mer en fare og trussel. Derfor stilte de seg også uforstående til den form for ferdsel i fjellet som Nansen bedrev. Bygdefolket så, ifølge Tordsson, på naturen ut fra et nytteperspektiv, og hadde derfor ikke det samme estetiske og sensible blikk som bymannen (T s.124). Når Nansen karakteriserer bøndene som late fordi de ikke er ute og jakter vilt, eller nyter det ”sprettende skiføre”, er det fordi han selv er en overklassemann preget av kulturelle impulser i sin egen samtid. Bondens treighet irriterer den unge, ivrige og utålmodige Nansen. Det er imidlertid gjøremålene som bestemmer rytmen og farta til disse menneskene. De har en helt annen tidsforståelse enn ham, som stresser av gårde etter klokka. For Nansen er det nemlig om å gjøre å gå flest mulig mil på kortest mulig tid. Han har tatt med seg bymannens tidsforståelse til fjells. I teksten ”Vinter i fjellet” finner vi imidlertid et helt annet tidsaspekt, noe som vitner om at Nansen har endret sin tidsforståelse i forbindelse med friluftsliv.⁸

Gleden over vinter og skiføre gjør at Nansen bestemmer seg for å ta noen skihopp, noe som imponerer folket på gårdene:

⁸ Jf. den tidligere presentasjonen av friluftslivets fremvekst. Tordsson påpeker hvordan fritid utgjør en sfære der modernitetens oppfatning ikke skal få lov til å gjelde. Dette inkluderer også oppfatningen av tid. (T s.116)

Men der kunne det bli et pent hopp over veien. Lysten til å prøve gamle kunster våknet med ett: Noen slag opp i bakken, og så utover...Å, så det gjør godt, en føler seg himmelen nærmere. Men sekken må av; enda høyere opp, enda mer fart, og så hypp — sveve som en måke utover. Ja, en kjenner at det ennå er saft i de stivnede lemmene.

Men nå var det med ett blitt liv i gårdene omkring. Lik mauer`n av tuen om våren yrte det ut, unger og voksne, alle måtte se hva det var som spratt der oppe i bakken. (s.6)

Nansen renner ned mot ett av husene for å spørre etter litt melk. Alle som hadde stått ute for å overvære begivenheten var løpt inn til seg og sine, men en gammel mann står ennå ute. I forbauselsens rus svarer ikke mannen når Nansen spør han om det er råd å få litt melk. Han er mer opptatt av skiene, og av hvor denne staute karen kom fra. Nansen, som er utålmodig etter litt drikke, går i stedet inn for å spørre:

Jeg spente skiene av, og kom inn i en stue hvor luften var tett av mennesker og dyr. Langs veggene og oppe i sengen stod og satt og lå kjerringer og mannfolk, jenter og unger. På gulvet krabbet unger i lag med griser og høner og andre slags dyr.(s.7)

Man skulle tro at dette synet skulle gjøre merkverdig inntrykk på Nansen, men det gjør det tilsynelatende ikke. Han gir bare en skildring av hva han ser. Senere i teksten kommer Nansen til en gård som minner ham om et fjøs:

Jeg så in i et rum med peis og varme, og der sto noen kvinfolk; men mot mig slo det en ram lukt av ku, og jeg hørte låt av fe fra rummet ved siden, og fra rummet unner gulvet. Et slikt samliv av folk og fe unner et tak hadde jeg ikke set før; men det ga jo varme, og det var vont om veden så langt i fjellet. (s.31)

For den dannede turist var den norske bonden, ifølge Tordsson (2003), i prinsippet forbilledlig, fordi han i takt med tidsånden var ”en ekte nordmann”. Bonden tilhørte ikke den siviliserte verden, men snarere naturen, og dette fargerike og usiviliserte folkeliv var derfor en attraksjon i seg selv, noe å ”oppdage”, beskrive og vurdere. Men Tordsson påpeker samtidig hvordan den besøkende byborgeren, på grunn av sin stand, var skeptisk til forholdene; lukt, mat, stell, kroppsvask osv. Dette var typisk forstått som mangel på karakter og dannelse, flid og kultivering, og ikke et resultat av fattigdom (T s.96). Dette synet finner vi ikke hos Nansen, han viser på mange måter en forståelse for deres levesett: ” Et slikt samliv av folk og fe unner et tak hadde jeg ikke set før; men det ga jo varme, og det var vont om veden så langt i fjellet.” Vi finner heller ikke noen forakt over hygieneforhold til tross for at dyr og mennesker lever under samme tak; Nansen er i det hele tatt forbausende lite fordomsfull.

Det er ikke første gangen han ferdes i disse traktene, høsten året før kom han farende samme veien. Ferden byr på små og store utfordringer i et storslått og fantastisk vakkert landskap. Det bærer av gårde forbi Stalheim; en strabasiøs ferd, og videre inn den bratte Nærødalen hvor han legger merke til snøskredene som preger fjellsidene; ” [...] en må mest undre sig at mennesker vil leve her med dette truende berget alltid over” (s.11). Fra Gudvangen gikk det med dampskip ut gjennom Nærøfjorden og videre til Lærdal. Nansen er på vei opp denne dalen da han ut på formiddagen setter seg ned for holde litt frokost. Mens han sitter der og studerer den bratte fjellsiden, kommer plutselig en bonde jagende: ”Nei, du ha `kje mykje vet so seta deg her mitt unde skre`ao”(s.13). Dette er vel kanskje den eneste gangen i hele teksten at Nansen faktisk følger de råd som kjentfolk gir ham. Kløften het Saueskilen, og var det mest fryktede sted i Lærdal med tanke på skred. Dette at han gang på gang overser råd han får på sin vei, vitner om at han ser på seg selv som kulturelt overlegen bøndene.

Ferden over til Kristiania bærer ikke preg av å være like dramatisk som returen. Tempoet er litt roligere, og Nansen tar seg tid til å dvele med små og store ting han støter på. Han legger blant annet merke til oterfarene og fossekallen, og lever seg inn i deres tilværelse: ”Ja, der er fossekallen. For den er aldri livet surt, uten når elven fryser til så den ikke finner åpent vann”(s.15).

Nansen har som tidligere nevnt en enorm vilje, og har han først satt seg noe fore, så blir det sånn. Dette er i alle fall et bilde Nansen søker å skape av seg selv. Det er sent på kveld da han kommer til Burlo, likevel bestemmer han seg for å fortsette oppover mot Filefjell: ”[...] det sto mig i hodet, at jeg skulde sove på Breistølen den natten, og så fikk jeg gå til jeg kom dit” (s.16). Det er sent når han kommer frem, og folkene på gården er sjokkert over at det er folk i fjellet. Nansen får mat, melk og seng og går til ro, lykkelig og tilfreds etter en lang dag ute.

Neste dag når han frem til Bjørberg, der møter han to jegere fra Lærdal som var på rypejakt. Her får han servert et herremåltid; reinstyrsteik, øl, dram, rødvin og sherry. Nansen setter stor pris på den uformelle tonen som oppstår mellom dem, de blir svært gode venner. De to jegerne klarer nesten å overtale Nansen til å bli med dem på jakt dagen etter. Men han bestemmer seg for å fortsette, han ønsket ikke å stille sliten og uopplagt til skirennet Kristiania. Klokken er over midnatt når han kommer til Kleven skystasjon; ”[...] alle folk sover; dundring på dører og vinduer, men ikke svar. Endelig ble det liv i noen jenter, og lys ble tent” (s.21).

Dagen etter bærer det videre mot Hemsedal, og Nansen kommer frem til Gulsvik, dagens mål, midt på natten. ”Et par potter god, søt melk, å hvor det smaker, — kan det finnes noe bedre? Og så til sengs og strekke de trette lemmer riktig til gangs i ull-teppene” (s.23). Neste dag forløper uten problemer og han rekker frem til togstasjonen i god tid.

3.2.4 Tilbake til Bergen

Nansen er på retur tilbake fra Kristiania til Bergen; “[...]hovedstaden og dens tummel lå bak[...]” (s.24) og med dansemusikken fra gårdagens fest surrende i bakhodet bærer det av sted opp mot Hallingdal. ”For en overgang! Langs Krøder-strannen, unner de mørke åser, blinket venlige lys fra gårdene og hyttene ut i mørket. —Slik fred! — Så stille og lunt flyter livet langs disse liene; men derinne.....” (s.24) Her aner vi en vag sivilisasjonskritikk, om ikke annet en negativ klang i måten han omtaler byen. Dette kontrasteres ved at han betegner livet på bygda som fylt av fred, her er det stille og lunt.

Nå var imidlertid vinteren regnet bort, men Nansen behøver ikke å bekymre seg særlig lenge. Dagen etter er det klarvær og kuldegrader igjen. Han bestemmer seg for å ta en annen vei tilbake til Bergen, nemlig gjennom Ål og Hallingfjellene. Herfra hadde han hele tre veier å velge mellom: Over Gjeiteryggen og ned til Aurland, over Nygard til Eidfjord i Hardanger, eller den lengre veien over Vossekvavlen og ned til Voss. Selv om han har det travelt, ender han opp med å ta den lengste og tyngste. Da han kommer til Sundre, rådfører han seg med en bonde om veien, men bonden er svært skeptisk til Nansens prosjekt; “[...] aldri hadde han hørt folk ta den veien vinters-tid; ikke trodde han det gikk heller” (s.27). Men Nansen trosser mannens råd, og legger i vei. Planen er å reise til Gudbrandsgard, øverste gård i bygda, for så å sette kursen mot Sogn og Voss. Det var nemlig i disse traktene “[...] Sverre kanskje kom etter sin ferd over fjellet fra Voss med Bjerkebeinerne.....” (s.28), noe som ikke er uten betydning for Nansens veivalg. Det at Sverre ifølge Sagaen nettopp hadde fartet i disse traktene, ville nemlig gjøre hans egen ferd i samme områdene til en begivenhet i seg selv. Jeg kommer til å utdype dette nærmere i underkapitel 3.2.4 ”Selvfremstilling”.

Det er som vanlig sent før han kommer frem: ”De lå alt, men kom sig snart op” (s.28). Nansen rådspør også bonden på denne gården om utsikten for å rekke over fjellet dagen etter. Mannen mente han skulle klare å komme over til Aurland, da føret var godt, men da Nansen innvender at han helst ville gå over Hallingskeid og Vosseskavlen til Voss, var mannen svært skeptisk; ”Dæ trur e alder du greie[...]” (s.29). Denne karen hadde heller aldri hørt om noen

som hadde tatt seg over fjellet på denne årstiden, og lurte på om Nansen virkelig hadde tenkt å legge over der alene.

Det er nærmest litt hovmodig av Nansen å overse rådene som kjentfolkene kommer med. Det kan også tenkes at han overdriver advarslene, noe som gjør det ekstra stort å faktisk gjennomføre sin egen plan. I denne sammenheng er det igjen viktig å poengtere at bøndene ikke hadde samme naturforståelse eller innsikt i den nye trenden som var i sin oppkomst, og de hadde derfor ikke forutsetninger for å sette seg inn i Nansens prosjekt. Hvor fjernt dette må ha virket på bøndene blir ekstra tydelig i en litt morsom sekvens. Nansen er på vei ned lia, og mens han suser av gårde holder han på å skremme vettet av en bonde han passerer:

Det skar iveri ned-igjennem kleven, snart på kanten av det ene juvet, snart over mot det andre. Svingene er mange og krappe, en fikk bremse på farten i hver, legge sig godt in, og så skjære avsted med desto større fart, når det bar like ut igjen.

Mitveis for synet av en bonde forbi, han var krøpet helt in i fjell-veggen av redsel (s.10).

Det er ikke den eneste gangen en må dra på smilebåndet når en leser denne teksten. Man kan tenke seg til hvor fjernt disse vågestykkene var for leserne av *Aftenposten* i 1884, men de var nok desto større for bygdefolket. Det at Nansen utsetter seg selv for en viss risiko og beveger seg inn i denne faresonen hvor livet nærmest står på spill, gjør både Nansen og teksten til enestående i sin egen samtid.

Etter et mislykket forsøk på å få med seg kjentmannen Anders Myrstøle, som viser seg å være ute med reinflokken sin, ender det opp med at Nansen legger av gårde alene. Etter hvert kommer han til et veiskille; nå gjaldt det Aurland eller Vosse- skavlen:

Rett foran var en stor slette; der borte ved kanten svant fjellene, det hellte utover mot Sogn, — det vilde nok gå fort å nå bygden der. —Jeg vente mig om: fjellvidden lå hvit og lokkende inefter, topp bak topp, som en leir av hvite telt mot himmelrannen, blekrød og klar. Hvorfor omveien om Aurland, og ikke bent over? Hadde en funnet over her før, i skodde og regn, så kunde en vel saktens nå frem nu i klarvær og sprettende ski-føre. Rakk en det ikke i dag, så rakk en det i morgen, og ly kunde en søke i Hallingskeid-seterene eller Grøndals-seteren og ellers er den tørre sneen lun nokk, lunere enn en har steinhelle om høsten, når en er våt til skinnet. (s.29)

Men det skulle vise seg å være vanskeligere enn som så. Nansen støter uventet på en liten ulveflokk; ”Men der gikk det et slag, — hvad, var det? Ulv, tre ulver! Der har reinen sin verste fiende”(s.36). Møte med ulven gjør ikke særlig inntrykk på ham, han synes å være mer bekymret for reinflokken han nettopp hadde passert enn sitt eget ve og vell. Nansen hadde regnet med å være på toppen av Vosseskavlen klokken fire, for så å komme ned i Raundalen

mens det fortsatt var lyst. Da klokken blir over to, og han enda ikke hadde funnet Hallingskeid-seterene, begynner han å innse at tiden er i ferd med å gå fra ham; han ville ikke rekke over fjellet den dagen. Nå starter den mest dramatiske sekvensen på hele reisen. Det begynte å haste med å finne setrene, og mens han driver og leter i mørket, holder han plutselig på å gå utfor en skavl: "[...] men stopp — der ble grunnen borte foran, skavlen jeg sto på hang utover stupet, - elven fossset og brummet ned igjennom en trang kløft, dal-sidene stupbratte" (s.37). En hel del famling må til før han til slutt finner en stupbratt vei ned, hvor han må trå svært varsomt for å ikke havne i det sorte vannet langt der nede.

Nansen hadde gått seg vill og begynner for alvor å ane uråd. Etter hvert innser han at han må ha vært på vei mot Sogn, ikke langt fra Kårdal. Dette var selvsagt feil; han skulle over Vosseskavlen, og hadde han bestemt seg for det, så måtte det jo bli slik. Han velger derfor å gå tilbake for på nytt å lete etter Grøndalsseteren. Men etter å ha vært på ferde siden klokken tre om morgenen, og da klokken nå begynte å nærme seg ti, ser han seg nødt til å sove ute. Han finner ly bak en skavl, tar "[...] på en ulltrøie, det eneste plagget jeg hadde med, og med sekken unner hodet, og hunnen i en rull ved siden av, sovnet jeg straks" (s.40). Nansen våkner etter kort tid av at han fryser, og bestemmer seg for å fortsette, midt på natten. Han går forbi det område som lignet det stedet hvor Grøndalsseteren skulle ligge, men finner etter hvert ut at den måtte være snødd ned.

Han bestemmer seg for å gå opp på fjellet for å få litt utsikt. På toppen venter imidlertid et fantastisk flott skue. I øst ser han Hallingskarvets veldige masser, lenger syd Hardangerjøkelen, "i vest steg bratt et høit fjell med en jevn bred på kammen — det måtte være Vosse-skavlen" (s.42). Denne sekvensen må kunne betraktes som høydepunktet eller klimaks i fortellingen. Selv om han ikke er på toppen av Vosseskavlen enda, vet han i det minste hvor han er; han har gjenvunnet kontroll over situasjonen. Denne gleden gir, sammen med dette veldige overblikket som han er i besittelse av der opp fra sin utkikkspost; et stort og rikt øyeblikk: "Det var bratt og tungt å gå, og det tok tid å nå toppen, — men for et syn der oppe! — Under månens rolige glans brette vidda seg til alle kanter lik et stivnet hav av hvite bølger [...]" (s.42). Som vi har sett tidligere, har Nansen det travelt på denne turen; han er en urban bygutt som har tatt med seg klokka til fjells. Men når Nansen kommer opp og står på toppen av fjellet og ser utover, er det nærmest som om tida stopper opp; det er som om han får en åpenbaring der han står og skuer utover landskapet. Og dette fortsetter da han etter en liten hvil våkner til en gryende ny dag: "Så kom solen — en klar stråle fór gjennom rommet, med blink bortover vidden, toppene glødet — en hel lys-flom utover" (s.42).

I susende fart bar det videre mot Vosseskavlen. Men det er bratt oppover, og da han endelig er over den verste kneika, skildres en usedvanlig morsom begivenhet:

Jeg var brennende tørst, og sneen lesket lite. I gleden over å være nådd så langt tok jeg den appelsinen jeg hadde gjemt på. Den var frossen, og hard som en kokkosnøtt; jeg åt den hel, skall og innholl; blannet med sne frisket den godt. (s.44)

Nansen må ha vært i litt av en tilstand siden han spiser appelsinen med skallet på. Det er et snev av spontanitet og galskap over det hele.

Han kommer nesten alltid frem sent på kvelden eller natten, og han har som vanlig ingen skrupler med å vekke folkene på gården han kommer til:

Jeg nådde første huset. Ikke en sjel hjemme! Til neste var det flere hundre alen, det ble for langt. Jeg fikk skiene av, kom in, og hentet fra melke- bu`n en stor ringe søt melk – og jeg drakk og drakk, spiste litt iblant, og hunnen fikk også. (s.47)

Nansen var nok på mange måter lite fordomsfull når det gjaldt disse bøndene, men måten han tar seg til rette; slik som her, samt hvordan han på grunn av dårlig planlegging, alltid kommer frem til gårdene sent på natten, og overhodet ikke har noen vanskelighet med å vekke gårdsfolket for å få seg mat, melk og ei seng, er merkverdig. Riktignok er Nansen utmattet og tørst etter den strabasiøse ferden over fjellet, men han ter seg som om han skulle eie gården; er de ikke hjemme så bryter han seg likegodt inn; en indikasjon på at han ikke ser på dem som likeverdig med seg selv. Dette er en mann som vet å benytte seg av de mulighetene som finnes, og siden han hadde med seg lite mat og drikke, må losji på disse gårdene ha vært planlagt. Det var ikke til å komme bort i fra at en slik ferd over fjellet var uvanlig, og derfor gjorde den også inntrykk på folkene han møter:

”Goddag, du får unskylle; jeg har nok tatt for mig av melken din jeg, mor; men jeg var så tørst at jeg kunde ikke vente.”

”A gudsjelov, dæ æ kristne folk, me trudde du va eit trodl, å dan honden trudde me va eit gråbein, eldo nokko anna stygge-ty. So stor ein hond ha me aldre set.” [...] De hadde nok sett mig komme på ski langt opp i bjerke-lien, med en sky av den løse sneen omkring, og så hunnen langt efter i en a`en snesky, selv var jeg helt tilføket og hvit. Så hadde de tatt mig for et bergtroll, som hadde en gråbein med sig, og så hadde de rømt av sted til nærmeste nabogården, for det var bare kvinfolk hjemme. (s.48)

Nansen beskriver gardskjerringas naivitet. Hun priser seg overlykkelig over at Nansen viste seg å være et menneske og ikke et troll: ”Vi ble snart gode venner, og jeg fikk alt jeg vilde ha, både av melk og mat” (s.49). Videre er forferdelsen over at det kommer noen over fjellet

vinterstid stor. Men, som Nansen selv poengterer, så var jo ikke det så underlig; ”[...] aldrig hadde noen fart der gjennom dalen ved vinter-tid, og sjelden nokk om sommeren [...]” (s.49) Det er to ulike verdener som møtes, og selv om Nansen på alle måter betrakter seg selv overlegen overfor bøndene, skildrer han dem med varme og omtanke. De er ikke likeverdige, men naive naturbarn. Kanskje ikke så rart, da de alltid gir ham det han ber om: ”De snille menneskene! så godt de mente det - og da jeg dro, ba de mig så vakkert om å fare varlig” (s.30). Nansens bruk av dialekt når han siterer bøndene er tydelig en del av det ekte og opprinnelige prosjektet i forbindelse med nasjonsbyggingen. Nansen er på jakt etter det autentiske. Men det sier også noe om hans språklige kompetanse.

3.2.5 Selvfremstilling

I en kort omtale av denne reiseskildringen skriver Strøksnes (1996) følgende: ”Nansen gir ikke inntrykk av å være hverken overdrivelseskunstner eller skrytepave. Det er snarere underdrivelsene av dramatikken i det den frie og lykkelige naturmannen forteller som slår en” (Strøksnes 1996). Strøksnes har et viktig poeng her, man finner ingen direkte overdrivelser i denne reiseskildringen. Nansen er imidlertid flink til å skape en forestilling om at hans små og store prosjekter nærmest er umulig, før så å bestå prøvene med glans. Dette gjør seg spesielt tydelig på returen fra Kristiania; det er her Nansen støter på de virkelig store utfordringene.

Nansen er forholdsvis ung da reisen over fjellet finner sted, likevel vet han hvordan han skal dramatisere seg selv og landskapet han ferdes i. Rett etter at han har kommet seg opp på Vosseskavlen; en stor bragd som for øvrig er et av turens høydepunkt, referer han til Sverre og birkebeinerne:

Over disse fjell-viddene ensteds skulde det alstå være at Sverre, efter sagaen, fór vill med sine menn i november for en syv hundre år siden, da de ble nøtt til å dra unna for fienden og op Raundalen.

Der ”tok Sverre konge frem veivisere, som var mest kjent. Men det trengtes og, for været ble så ilt, som sjelden treffer. Der kom sne så meget, at det var uhørt...Der mistet de hundre og tyve hester med gyldne saler og bisler, mange slags kostbarheter, kapper, våben, og mange andre gode ting.”

[...] Dagen før Alhelgens- messe ble været så slemt, — så ulikt det må tykkes, når det blir sagt — at av det fikk en mann bane, at været kastet ham og brøt ryggen

hans sunn på tre steder. Og det var ikke åent for når bøiene kom enn å kaste sig i sneen og holle skjoldene over sig som fastest.” (s.44 og 45)

I disse traktene, der forholdene kunne være såpass krasse, er det altså Nansen nå ferdedes helt alene. Ved å trekke linjene tilbake til gammelnorsk storhetstid plasserer Nansen seg selv i birkebeinernes fotspor. At få eller ingen hadde reist i disse områdene på vinterstid før, bidrar til å fremstille bragden som enda større. Nansen referer altså til Sverre og birkebeinerne parallelt med at han selv går på ski over Vosseskavlen. Og da han etter en særdeles hard og strabasiøs ferd endelig rekker frem til den øverste gården i Kleivene avslutter han: ”Så tørst jeg var! Jeg tror snøtt Sverres menn kunde være tørstere” (s.47). Her ligger det implisitt en kommentar til egen prestasjon; ved å runde av mesterstykket med dette sitatet viser han at hans krysning av fjellet måtte kunne sammenlignes med den strabasiøse ferden Kong Sverre og hans menn foretok. Nansen skriver altså først om disse hardføre birkebeinerne, for deretter å indirekte plassere seg selv som en av dem. Han skaper en forestilling om at det kun er de barskeste av de barske som er mannfolk nok til å greie et slikt karsstykke, før han selv utfører det hele uten større problemer. Den unge nasjonen Norge hadde med andre ord ikke bare en forhistorie å være stolt over. Fortsatt fantes det menn som trosset naturkreftene og andre hindringer, og som dermed kunne videreføre og gi ny vilje og tro på egen suverenitet.

Bøndene stiller seg, som vi har sett, svært skeptisk til Nansens prosjekter når han rådspør de om veien. Han trosser gang på gang de lokales råd om rutevalg, vær og andre forhold, men greier seg forbausende bra likevel. Nansen vet å vektlegge det å skildre bygdefolkets beundring for ham, det skaper nemlig samtidig en beundring hos leseren. Denne indirekte måten å fremheve seg selv på gir en større troverdighet til hans små og store prosjekter. For å skape mer troverdighet bruker han med andre ord det litterære grepet underdrivelse. På den måten ”lurer” Nansen leseren ved at han fremhever sine prosjekt i *forkant av selve gjennomføringen* av dem, når han så vinner over naturkreftene blir ikke prestasjonen viet særlig mye oppmerksomhet. Det er altså dette Strøksnes kaller for underdrivelse eller en livsholdning hos Nansen. Jeg velger ikke å se på dette som en livsholdning, men heller som en litterær strategi som bidrar til å sette Nansens egne prestasjoner, men også nasjonen i et svært godt lys.

Nansens far skrev følgende i et brev til sin sønn etter å ha lest fortellingen:

Det glædede mig at læse noget saa godt skrevet [...] men det bedrøved mig at see hvilke Farer Du havde udsat Dig for af Egensindighed ...for Din Førnøielse at udsætte Dig for slige Farer, det er at friste Guds Godhed. (Huntford 1996: 62)

Til dette svarer Nansen at han selv visste å bedømme farene han utsatte seg for. Nansen var på mange måter datidens risiko- eller ekstremtaker; han la av gårde på denne turen uten nok mat og tøy, og han tok store sjanser, noe som ikke kan begrunnes med annet enn nettopp en fornøyelse ved det å utsette seg selv for fare. Det må imidlertid påpekes at Nansen, ved hjelp av blant annet underdrivelse, selv bidrar med å skape et slikt image av seg selv. Det som kjennetegner ekstremtakeren er, ifølge Tordsson, et behov for å utsette seg selv for en viss risiko. I denne "faresonen", hvor livet nærmest står på spill, øker livsintensiteten. Og det er først når bevisstheten om døden trer tydelig frem at livet får et mer ekte uttrykk og verdifull mening. Det moderne samfunnet er for trygt for denne typen mennesker, som derfor søker ekstra utfordringer gjennom ulike former for "risikosport," som byr en mer truende tilværelse bortenfor den samfunnsskapte sikkerheten og regulariteten. Å forholde seg til naturen blir for risikotakeren det samme som å forholde seg til noe uberegnelig og truende. Naturen blir oppfattet som et sted hvor man "kjemper for tilværelsen," og det kreves et skjerpert fokus for i det hele tatt å overleve. "Risikotakeren interesserer og fascinerer oss, fordi han sprenger grenser, og illustrerer dermed at idet moderne samfunnet er intet bestandig, stagnasjon er tilbakeskritt" (T s.327 og 327). Dette er et moderne fenomen, men jeg mener man kan trekke paralleller mellom nåtidens risikotaker og Nansen. Han var lei av studiene og rutinearbeid ved museet, og oppholdet i Bergen gav få muligheter for fysisk utfoldelse. I tillegg var de farene Nansen utsatte seg selv for såpass store at han med bakgrunn i overnevnte definisjon kan kalles sin egen samtids risikotaker. Nansen hadde en enorm vilje og ikke minst tro på sine prosjekter. Samtidig hadde han et stort behov for å utfordre seg selv, og å bevise overfor andre, men også seg selv, at han var i stand til å gjøre nettopp det som tilsynelatende virket vanskelig eller nærmest umulig. Vi har blant annet sett hvordan Nansen ved å fremstille bøndene som treige og naive, bidrar til å kontrastere nettopp dette. Men til tross for at han på mange måter er bevisst konstruksjonen av eget selv bilde, spenningsoppbygging og dramaturgi, er det noe ekstra ved teksten. Nansens innlevelse og spontane glede ved det han driver med, en slags galskap og iver, smitter over på leseren og skinner igjennom all konstruksjon. Og det er kanskje nettopp det som gjør denne teksten så fascinerende.

3.2.6 En ferd i ungdommens trakter

Det er mars 1916, Nansen sitter i den lune stuen på Finse hotell og tenker at han igjen har lyst til å stå på Vosseskavlen og se utover ungdommens trakter. Direktøren på Haugastøl blir også

ivrig når han hører om Nansens planer, og dagen etter legger de av gårde med tog over vidda til Hallingskeid stasjon, som ligger akkurat der han for 32 år siden hadde gått og lett etter Grøndalsseteren. Været er kaldt og fint, og fra Vosseskavlen har de den samme flotte utsikten som da Nansen var der sist: ”Det var enda vidunderligere enn jeg mintes — og Andreas Klem syntes aldri han hadde sett noe skjønnere, enda så meget han har fart i disse fjellene” (s.52). Så bærer det ned mot Kaldevannet, føret var det så som så med. Videre tar de veien ned en trang fjelldal, dette fordi Nansen vil se dette spesifikke området igjen; det skulle imidlertid vise seg å bli en strabasiøs ferd:

Til slutt ble det så stupende bratt at vi ikke likte os lenger. Sneen ble mest is, så det ikke var lett å få større merke i den. Vi slapp sekken, for i all fall å være kvitt den. Den suste utfor, ble mindre og mindre, helt til buns i dalen — vi øinet den som en prikk langt der nede. Den veien vilde vi gå, om en fot glapp; men sne-veggen var ganske glatt, og runnet jevnt over i dal-bunnen. (s.55)

Det er tydelig at Nansen, selv om han var blitt betraktelig eldre, ikke har mistet sin vilje og trang til ekstra store utfordringer. De når tilbake til Opset stasjon i god tid, og kan nyte en overdådig lunsj før toget går tilbake til Finse.

Etter skildringen av turen kommenterer Nansen samfunnsutviklingen. Igjen referer han til Sverre, men denne gangen er det for å gi et større tidsperspektiv på endringene i samfunnet, og innvirkningen disse har på naturen:

Like fra Sverres tid — og lenge før — og til for få år siden, var det det samme her oppe — den samme ensomheten over disse fjell-viddene om vinteren....

Men nu! Lokomotiv-pipene skingret gjennom stilheten, togene for prustende att og fra, den svarte kull-røyken slo ut av tunnel-hullene op mot den blå himmel — og den såkalte kulturen kryper høiere og høiere op på vidden med sine hoteller og sine uungåelige ”turister.”[...]

Men å! når det bare ikke fulgte så meget a`ent med, det som ikke hever menneskene. Alskens luksus, med mat, og drikke, og toiletter, og kortspill, og narrestreker. Nu kommer folk herop på vidden, til et av disse store hotellene, for å slå tiden ihjel, og lever et larmende liv i dager og uker, så de må til byen for å hvile....

Den vidden som løfter menneske-sinnet , og skulde gi det de større, enklere linjer, ser de ferreste. (s.57 og 58)

Nansen er bekymret over hvordan kulturen sniker seg mer og mer inn på naturen: ”den såkalte kulturen kryper høiere og høiere op på vidden med sine hoteller og sine uungåelige ”turister.” Han bruker hermetegn når han snakker om disse turistene trolig for å avgrense dem fra seg selv. Det er i tillegg rimelig å anta at ordet *turist* var et nytt begrep, og at han setter det

i apostrofer av den grunn. De ”lever et larmende liv”, med ”Alskens luksus”; de tar med seg det som typisk kjennetegner byens larm og jag til fjells, men nettopp derfor evner de ikke å se ”Den vidden som løfter menneske-sinnet, og skulde gi det de større, enklere linjer.” Tordsson (2003) påpeker hvordan ordet turist etter hvert utviklet seg til å bli synonymt med noe overfladisk og alt for sivilisert, makelig og lite forpliktende:

Den typiske ”turisten” er den som benytter seg av de ”velutstyrte turisthyttene” og andre tiltak for å lette ferdelsen. Turisten blir gjennom dette fanget inn i en egen turistvirkelighet, og *utvider derigjennom den moralsk tvilsomme sivilisasjonssfæren inn i naturen [...]*. (T s.102 og 103, min uthevelse)

Det gryende friluftslivets representanter fra borgerklassen utvikler derfor en særegen form for naturliv. Nå ble det om å gjøre å finne veien selv ved hjelp av kart og kompass, ikke følge merkede løyper og komme til dekket bord. På den måten velger man å egne måter å ferdes i naturen på, og disse skal etter hvert forstås som typiske for friluftsliv (T s.103)

Til tross for denne sivilisasjonskritikken var Nansen selv glad i luksus. Turen over fjellet er preget av kontraster, men det er tydelig at han foretrekker god mat og drikke, og han har heller ikke noe imot et hotell. Senest i dette ”Efterordet” er han på mange måter den turisten han selv kritiserer. Han benytter seg både av togtransport og hotell, spiser en overdådig lunsj når de er fremme ved togstasjonen. Man kan med andre ord ane en viss ambivalens og selvmotsigelse i det Nansen forfekter.

3.3 Vinter i fjellet (1900)

3.3.1 Innholdsreferat

Sent i januar 1900 bestemmer Nansen seg for å gå på ski fra Bolkesjø, nord over Blefjell og videre ned til Sørkjevannet. I 1899 hadde Nansen kjøpt den store eiendommen Sørkje i Rollag, og med på kjøpet fulgte jakt- og fiskerettigheter over et stort fjellområde. Her tilbrakte familien Nansen somrene i hele 9 år på rad, men etter at hans kone Eva døde i 1907 solgte han stedet (Kongsberg kommune, u.å). I denne teksten nevner ikke Nansen noe om at de hadde eiendom i dette området. Var det kanskje feil diskurs å dra på sin egen hytte? Jeg tenker da på den friluftsdiskurs Nansen bygger opp i denne teksten, men også i boka som helhet. Det kan synes som om han utelater det bevisst for å opprettholde det selvbildet han har konstruert. Imidlertid er det pussig at han vektlegger hvordan både start- og slutt punkt for turen er hotellopphold. Teksten begynner slik: ”Det var tirsdag 30.januar 1900. Fra Bolkesjø skulde jeg dra på ski over Ble-fjell og ned til Sørkje-vannet, jeg tenkte å ligge der, på Ormanbu, i noen uker”(s.89). Bolkesjø var fra gammelt av en stor gård som fikk herbergebevilgning av kongen i 1624, og i 1881 fikk stedet status som hotell (Bolkesjø, u.å). Videre ender turen opp på Grand hotell i Kongsberg: ”Da vi endelig nådde Grand hotel på Kongsberg, sa verten som i sto i døren: ”Nei er De ute og farer i så kalt vær?””(s. 106). Dette er en tydelig indikasjon på hvilken klasse Nansen tilhørte. Det sier også noe om Nansens lesere: de tilhører det samme byborgerskap som Nansen.

Nansen hadde planlagt å være på Ormanbu i hele to uker, og har derfor med seg en gutt, Holgje, til å hjelpe ham med å bære alt utstyret.

De to legger av gårde, men blir møtt av sterk vind og tett snøfokk, noe som resulterer i svært dårlig sikt. Nansen bestemmer seg derfor for å snu og gå tilbake ned til Bolkesjø. Tidlig neste dag gjør de et nytt forsøk, men været viser seg å bli enda verre. Til tross for at de nok var temmelig nære Blenuten, var snøfokket så krast at de velger å snu. I anledning en sak om hugstretten var det, ifølge Nansen, en rekke embetsmenn tilstede da de om kvelden kom tilbake til Bolkesjø. Disse ler av polfareren som snur hele to ganger på grunn av snøfokk i fjellet.

Nansen bestemmer seg for å prøve å ta veien om Hovin neste dag, men skysskafferen glemmer han av, trolig var denne karen en av de som hadde tapt saken om hugstretten og trolig derfor havnet på fylla. Nansen fikset seg skyss på annen måte, og fra Hovin bærer det på ski opp liene, forbi Knutsgård og Nystøl, over Sørkjevann, før han så når Ormanbu om

ettermiddagen. I huset venter en kar fra Numedal på Nansen, Halvor Kåse. Siden Nansen ikke hadde kommet til avtalt tid, hadde Halvor vært nede i bygda for å etterlyse ham. Kåse hadde også vanskelig for å tro at selveste Nansen, på grunn av litt krast vær, så seg nødt til å snu hele to ganger.

3.3.2 Form

Denne teksten strekker seg over nesten 18 sider, og er trolig trykt første gang i denne boka.⁹ I motsetning til ”Ved Rondane og Sølén-fjell”, som jeg snart skal se nærmere på, opptrer avsnittmarkering ved bruk av tre stjerner bare en gang, nemlig dagen før hjemoverturen. Videre benytter han ikke dato sammen med inndeling av de ulike dagene, noe som trolig har noe å gjøre med at essayet er såpass kort, og derfor anses ikke datoanmerkninger som viktig for å orientere seg i teksten. Inndeling av dager har trolig sammenheng med når nedtegnelsen finner sted.

Sivilisasjonskritikken er, sammenlignet med ”Ved Rondane og Sølén-fjell”, som vi senere skal se på, vevd mer inn i selve teksten; de inngår i større grad som en del av beskrivelsen av landskapet og handlingen.

Nansen bruker hele to sider på å minnes overvintringen han og Hjalmar Johansen hadde på Frans Josefs land.¹⁰ Dette retrospektive perspektivet har sammenheng med kritikken av det moderne samfunnet. Nansen sammenligner hele veien livet i naturen med det urbane bylivet – et fenomen som for øvrig går igjen i hele boka. Denne gangen er kritikken rettet mot mote- og tidsjag og materiell utvikling, samt hvilken innvirkning dette har på individet. Som vi skal se, etterlyser han i den forbindelse et åndelig aspekt ved tilværelsen. Nansen er med andre ord bekymret over de vilkår menneskene i hans egen samtid lever under.

3.3.3 Livet i naturen: enkelt, forhøyet og storslått

Gleden over å være tilbake i fjellet er stor, og Nansen skildrer livet i naturen som enkelt, forhøyet og storslagent:

Så er jeg igjen i fjellet, snehvitt og rent, — vidder — lange ski-løiper — og høi himmel.

⁹ Jeg har ikke klart å spore opp at teksten er blitt trykt noe annet sted.

¹⁰ En overvintring i forbindelse med Framekspedisjonen.

— Langt borte, og dypt unner ligger dalen. For et friskt og fritt liv, hvorfor er det ikke alltid slik? Arbeider når en vil, og så lenge en vil; ingenting forstyrrer arbeidsfreden. Og er en trett, så ut på ski mellom de hvit-kledde, alvorlige granene, op gjennom bjerke-liene, over viddene. . . . Alt stort, og ren-linjet. . . . Ja hvorfor gjør vi ikke livet slik? (s.91 og 92)

Tegnsettingen eller uthevingene i form av prikker og lange tankestreker er impresjonistisk inspirert. Nansen ønsker å treffe noen strenger som gir gjengklang i leserens egen refleksjon og billedskapning. Bjørkeveden durer i oven. Mens han sitter slik og stirrer inn i glørne, minnes han overvintringen på Frans Josefs land. Nansen sammenligner rommet han sitter og koser seg i nå, med jordhytta og de vilkår han og Hjalmar Johansen var bundet til der nord. Kontrastene er store: "[...] tran-lampen er borte, gjennom vinduer kan en se ut i vinterkvellen, — og klærne! de tunge, fett-trukne klærne som hang fast til skinnet, er byttet, er blitt rene, og bløte, og tørre — uvilkårlig strekker en sig i velvære..." (s.92). Til tross for at de må ha levd under svært primitive kår, skildrer han livet i Arktis som fritt og uforstyrret.

Erfaringene Nansen høstet fra sine polare ekspedisjoner stikker dypt og har uten tvil gitt ham et annet perspektiv på tilværelsen: "Så mange dumme livs-fornødenheter vi kultur-mennesker har laget os, mens de virkelig nyttige ting bruker vi som selvfølgeligheter, uten å tenke på hvilke goder de er. Bare en spiker! Der nord fikk vi føle det, når vi selv måtte lage dem av ben" (s.93). Mennesket i sivilisasjonen har, slik Nansen ser det, gjort seg avhengig av for mange unødvendigheter. Følgene av dette er at det ikke lenger merker, eller vet hvilke goder de virkelig nødvendige tingene er. Kunnskapen fra Framekspedisjonen har altså gitt Nansen ny innsikt i tingenes verdi, samt en annen forståelse av samfunnet han er en del av. Da de bodde i steinhytta på Frans Josefs land måtte Nansen hver morgen, hele vinteren og våren, bryte seg ut og opp gjennom et hull som var dekket av bjørneskinn. Oppå dette lå det dessuten alltid et lag med hardpakket snø. Nansen skildrer hvordan han mens han kledde på seg de fettete og fillette klærne, og gruet seg til å skulle ut. En dør med hengsler var derfor noe han ønsket seg mer en noe annet. Likevel levde de et godt liv der i isødet, dette til tross for at de var "[...] stengt inne av vinteren, uten mat-beten, bare med rifle og patroner, en kniv, og ellers tomme nevene...." (s.93). Det var med andre ord ikke så mye han trengte den gang for at tilværelsen skulle føles fullkommen. Han drømte om å bli kastet i land på stranden, med "[...]en spade og en hakke, en sekk mel, rifle, patroner, en god kniv med bryne, nål og tråd, såpe, og så bøker og skrivegreier og [...] livet måtte bli fullent lykke..... Er det så enda? — —" (s.94), spør Nansen seg selv. Et åpent spørsmål, som han ikke gir noe direkte svar på. "Så meget smått som henger os om benene, det er som å gå i klunger" (s.94). Nansen har her

har valgt å benytte pronomenet ”oss”, og på den måten inkluderer han seg selv når han påstår at mennesket i for stor grad er bundet av småtterier og bagateller. I skildringen av tingenes tilstand ligger en moraliserende undertone. Det åpner i større grad opp for refleksjon hos leseren, som derfor ikke trenger å føle seg angrepet; dialogen inviterer snarere enn å stenge. Nansen fremstiller altså ikke seg selv som noe unikum, han vet at han, liksom de fleste andre, er påvirket av samfunnet. Ved å inkludere seg selv på denne måten kan han tillate seg å være enda mer krass i sin kritikk av samfunnet, uten at han av den grunn mister gehør hos leseren. Dette må sees på som retorikk, en kunstferdig utnyttelse av språket.

Videre kommer Nansen med en hyllest til vinteren og snøen: ”[...] alt er dekket lett og varlig unner det rene teppe” (s.94), en stor kontrast til verdenslarmen langt borte. Her er all lyd dempet, og det er helt stille. Han priser freden han føler der han sitter inne i hytta og ser på landskapet der ute. Siden det er mandag er det skiløp nede ved Holmenkollen, og flere tusen mennesker er samlet. Det er meget bra at folk nyter ski og vinter, tenker Nansen med seg selv; ”[...]hva har det ikke gitt vort folk. Tenk tilbake noen år, hva ungdommen tok sig til, og så døtt det var om vinteren omkring byene og i dalene, snøtt et ski-far å se på den dype sneen; og nu — — —” (s.94)

Nansen viser seg imidlertid å være skeptisk til konkurranse, eller de idrettslige sidene ved skiløpingen: ”Men når det bare ikke gikk så meget ”sport” i det, ”recorder” og alt dette vesen som er inført utenfra, likesom de fremmede ordene selv — det skygger for solen....” (s.95). Han mener at rekordjaget ved skiidretten tar bort en del av gleden ved naturmøtet; fokus på å vinne fører til at naturopplevelsen kommer i annen rekke. Han ønsket at nordmenn først og fremst brukte skiene til fjells. Påstanden om at rekordjag ”skygger for solen” er en del av den indirekte diskusjonen Nansen, fører med leseren gjennom hele boka, og som dreier seg om hva det norske friluftsliv bør og ikke bør bestå av. Boka blir derfor på mange måter en innføring i hvilke verdier, holdninger og ideologisk bakgrunn friluftslivet skulle romme; et ideologisk natursyn som Nansen ønsket skulle smitte over på leseren. Det kan synes som et paradoks at Nansen i teksten ”På ski over fjellet” stresser av gårde for å rekke nettopp et skirenn i Husebybakken. I denne forbindelse er det viktig å påpeke at Nansen ikke skildrer noe som helst fra selve oppholdet i Kristiania, eller fra skirennen som han har det så travelt med å nå. Årsaken er trolig at han ønsket å skille friluftsliv og konkurranseidrett fra hverandre. Tittelen *Friluftsliv* gir nemlig føringer for hva denne boka skal og ikke skal inneholde. Et annet viktig moment er at Nansen sammenlignet med turen over fjellet i 1884, nå har blitt en betraktelig eldre mann, og hans holdninger og verdier knyttet til friluftsliv er blitt enda mer reflektert og ideologisk begrunnet.

Etter noen dager på fjellet sender Nansen Halvor til bygda etter mat, og han nyter ensomheten og omgivelsene. Igjen opplever vi at han rett etter å ha skildret hvilken fred og ro tilværelsen på fjellet gir ham, begynner å reflektere over livet i sivilisasjonen: ”Ja, det livet ja — hva er det vi har gjort det til? En endeløs rekke trivialiteter og småtterier! —” (s.96) Hverdagen er med andre ord preget av for mange bagateller og detaljer; ”småtterier” som stjeler oppmerksomheten bort fra det som virkelig betyr noe:

Og hvad var det vi ønsket? Gjøre tilværelsen enklere, så vi kunde få utført det vi egentlig vil, og ikke få kreftene slukt op på veien av alskens småtteri, av alt det vi ikke vil. Full utførelse — av vore evner, vor personlighet, vort innerste vesen, — det, som vel danner betingelsen for all virkelig livs-lykke. (s.96)

Nansen gir inntrykk av å søke en enklere tilværelse, men han vet med seg selv at han ikke evner å gi slipp på det moderne. Det moderne livet fører uansett til at han ser på livet i naturen med et nostalgisk blikk. De uviktige bagatellene stjeler så mye av vår tid og vårt fokus, at vi ikke evner å lytte til oss selv; vi får derfor ikke kontakt med hvem vi er eller hva vi egentlig vil. Betingelsene for at våre evner og vår personlighet skal kunne utfolde seg er og blir fraværende; noe som hindrer menneskene i oppnå ekte og sann glede og lykke. ”Det går gale veien. [...] Hver ny oppfinnelse, den kan vel gi lettelsers, men øker fornødenhetene, binner oss fastere i småtteriene. Livet blir mer og mer innviklet” (ibid.). Her går Nansen til angrep på selve utviklingen. Alt det nye kompliserer tilværelsen og gjør menneskene enda mer fastbundet i detaljene. Nansens synes å være av den oppfatning at samfunnet er på feil kurs, i det det fratru mennesket muligheten til å leve enkelt.

Forlorne følelser og verdier som jag etter rikdom, etter luksus og andre finesser, fjerner individet fra de essensielle delene av seg selv, tilslører det autentiske ved individet. Det er den materielle utviklinga som har makta i samfunnet, og det på bekostning av det åndelige:

[...] hvis jeg kommer til en ven og han ber mig til kvelds for at vi kan få snakke sammen, og han så bare setter frem sin vanlige havre-grøt, skulde jeg ikke føle mig hedret, fordi han forutsetter at jeg, som han, ser på dette som biting i livet; og han er ånn og begavelse som det er fest bare å være sammen med. Men mon det ikke var dem som vilde ta det som en fornærmelse at en ikke gjorde mer ”stas” på dem?

Eller hvem vil føle det fornærmelig, om folk ikke tillegger dem mer ånn, enn at de tror det nødvendig først og fremst å gjøre stas på dem, i mat, og drikke, og klær? (s.97)

Her fremgår det litt klarere hva Nansen mener med ånd. Det kan virke som om han knytter ordet opp mot personlighet, autentisitet og integritet, snarere enn noe metafysisk. En åndsperson er en som ikke følger strømmen, som ikke er opptatt av luksus, men som i stedet evner å verdsette det enkle samvær og kvalitet i relasjonen. Men hvem har mot eller vilje til å være enkel spør Nansen, før han gjør moten til latter: ”Ja mode! Tenk en ”kultur” som holler moder! Uselvstendighetens, de utvaskete personligheter stempel” (s. 97). Og det er ikke bare damene som er opptatt av mote, med mote mener han tvert imot hele tidsånden, hele diskursen i samtiden.

Nansen etterspør en ny tid, en ny slekt bestående av frie individer som lar alle bagatellene ligge, og som evner å gi harmoni, ekthet og ikke minst ro tilbake til virkeligheten. Men det er dystre tanker Nansen bringer på banen: ”Nye inntrykk yngler ustanselig fortere, vi får nu flere på en dag enn vi før fikk på måneder og år, de myldrer in med telegraf, med aviser, med telefon” (ibid). Menneskesinnet makter ikke å sortere alt dette, og ”Uten ro til smeltning av de nye intrykk, til selvforydning, kan vel intet menneske utvikle sig. Men når kommer roen til *det* i det moderne samfunn?” (ibid) spør Nansen, som toppe det hele med å etterlyse Rousseau, en av romantikkens store filosofer, før han til slutt kommer med en alvorlig konklusjon:

Roussau du trengs mer i dag enn noen sinne. Den gang var det mest en liten overklasse som førte på avveie, nu er det hele samfunns-livet som er blitt slik at det med jernbane-fart må gå den gale veien.

En større ånn må komme, som venner toget, og fører høiere op, mot forenklingen, — hvis ikke — går menneskene til grunne. (s.99)

3.3.4 Å merke seg det store i det små: Glede ved naturliv

En dag drar Nansen og Halvor på harejakt, det snør litt hele tiden, og ”[...] hver morgen ligger det nye sne-teppet fristende. [...] Så ensomt og stille, og livsfjernt mellom de hvite sne-tyngende granene, skiene glir lydløst frem i den myke mjøll, en verden i dun” (s.99 og 100). Nansen legger merke til de små sporene etter ekornet i sneen. Det har hoppet over åpningen i skogen, og har trolig vært på jakt etter en skog- mus. Samtidig som han studerer sporene, lever han seg inn i ekornets tilværelse: ”[...] en kan mest føle for hastverk den hadde, med de små føttene sine, for å nå fra det ene hullet i sneen, hvor den dukket op, til det neste, hvor den igjen forsvant” (s.100). Videre legger han merke til røyskattens spor, den har også vært ute på

jakt: ”En synes en kan se den fare som en strek bortefter; det er mest bare den svarte stjerten en ser på den hvite flaten, og så, når den med ett stanser, de svarte gløgge øinene” (ibid).

Litt lengre bort ved noen vierkjerr ser Nansen noen større spor. På samme måten som han forestilte seg ekornets og røyskattens liv, lever han seg nå inn i harens tilværelse. Nansens innlevelse i naturen og dyrenes verden er forbilledlig. Kunnskap om harens adferdsmønster er viktig skal man komme på skuddhold. Dette gjør leseren oppmerksom på at instinkt i dyrenes levesett, innlevelse og fantasi, i tillegg til å berike naturmøte, også er viktig i forbindelse med jakt.

Et begrep som Knut Hamsun lanserer i sitt program ”Fra det ubeviste sjæleliv” (1890) – ”Indtryksomhet” – passer bra som betegnelse for Nansens forhold til naturen:

Se, der kommer pus tuslendes, så hvit og fin og stille, ute i myrkanten mellem de nedsnedde gran-buskene. Så stanser den, setter sig på to ben, skakker på hodet og lyer efter den underlige låten fra Halvor som kommer på ski nedover lien efter slagene. — Så, varsomt ned på fire igjen, og den kommer hoppende mot mig....
(s.102)

Denne teksten har et helt annet tempo enn ”På ski over fjellet”, og Nansen merker seg generelt mye mer. Han tar seg tid til å dvele ved øyeblikket, og skildre det, og han gjør det med en slik innlevelse at det blir lett for leseren å fornemme stemningen; den enkle freden og roen som han føler: ”Om kvellen sitter jeg som vanlig foran ommen og stirrer in i varmen, og månen skinner in gjennom vinduet. Slik glier dagene forbi, og vi merker det ikke” (s.102). Her tar han oss med inn i sine eksistensielle betraktninger og minner oss på at livet er forgjengelig. Tiden går uten at vi alltid enser det.

De begynner å få lite mat, så Halvor og Nansen stikker ned til bygda for å hente ny forsyning. De legger avgårde opp liene fra Sørkjevannet mot Synnhøvd, videre over Bordalen og mot Stavefjell. Men når de skal ned kleivene, til Fikkangårdene, og står ved bruddet over Rollag i Numedal, er det stupbratt og de har en lang nedstigning foran seg. Det gjør ikke saken bedre at det i tillegg er kjørt tømmer i selve veibanen, som derfor blir ekstra glatt. På sidene av veien er det tett granskog, det er derfor umulig å ta noen annen vei enn den som går rett ned: ”Halvor mente det klokeste var å hugge sig en svær gran-buske, og ri over skrevs, slik som budeiene ofte gjør når de skal utfor slike kleiver på ski” (s.103). Nansen tenker med seg selv at en slik busk helt sikkert var en god bremse, men ser seg for god til forslaget. De får stor fart nedover liene, og han skulle komme til å angre på at han ikke fulgte Halvors råd:

Det ble mer og mer hengende bratt, og hvad jeg gjorde for å bremse, så suste det utover med like stor fart. Jeg satte sne-plog, og red på staven det jeg orket, vre helene utenfor skiene, og satte dem i bakken; men veien var hard og det bar omtrent like fort utfor enten det var på siden eller rett fram. – Svingene tok jo noe av på farten, men så kom det lange stykker som gikk rett ned i en ben linje, og der var det ingen barmhjertighet.[...] — Jeg bremsset det jeg var god for, det verket i armene og i ennen der jeg red over staven; men utfor bar det i susende fart.

Til slutt måtte jeg over-enne; men enda subbet det videre et langt stykke. (s.104)

Nansen gir inntrykk av å ikke ta seg selv særlig høytidelig. Det at han skildrer det som en fysisks vært krevende prestasjon gjør at han indirekte appellerer til leserens sympati. Han er ikke redd for å meddele at han på grunn av litt ”sneføyke” velger å snu hele to ganger, eller å gjøre narr av seg selv, slik som her. Det litt tøffe og nærmest ekstreme image som vi så at Nansen gav seg selv i ”På ski over fjellet,” finner vi ikke i denne teksten. Gleden ved friluftsliv er imidlertid tydelig tilstedet i alle tekstene i boka.

Vel fremme på Fikkan pakker de det de trenger for å klare seg enda en uke til fjells, det er tungt å gå oppover de samme kleivene med mye oppaking. Når de når toppen lyser, månen vei for dem; ”og i måneskinnet gikk det vestover. Det var et festlig føre, og rente gjorde det. — Og høi, og stille, og ensom lå fjell-vidden...” (s.105). Her benytter Nansen nok en gang kategoriene *høi*, *stille*, og *ensom* om landskapet over tregrensen. Dette blir repetert mange ganger gjennom essayene i *Friluftsliv* og må derfor antas å feste seg til det indre landskapet også hos leseren. På den måten kan man si at Nansen bidrar med å vedlikeholde symbolske kategorier som gir fjellet disse kvalitetene. Naturens symbolverdier er, ifølge Tordsson, viktig fordi de bidrar med å gi følelsene et holdepunkt, noe som er gunstig med tanke på individets evne til å skape en større sammenheng i tilværelsen (T s.401). En annen dimensjon som Nansen gjennom de ulike tekstene i boka repeterer, er kontrasten han tegner mellom naturen og det moderne samfunnet. Livet i naturen omtales som fritt og uforstyrret, fredelig og stille i stor kontrast til byens larm og jag.

3.4 Ved Rondane og Sølén-fjell (1916)

Farten fra de smilende Mjøs-bygder op den lange Gudbrandsdal til Otta, byr ikke på mange overraskelser. Gårdene lyser velstelte med den blinkende Lågen mellom sig. Livet går sin jevne, selvfølgelige gang i dal-bunnen. Skogen strekker sig, passelig uthuggen, op liene på sider mot kanten av snaufjellet, som skimtes øverst på brottet.

Men tar en fra denne ensformighet op en sidedal, som den skog-kledde kløft hvor igjennem Ula bryter sig vei fra vidden, så er en snart inne i en ny verden. (s.186)

Slik begynner Nansen sitt naturessay, datert juli 1916, og han skildrer overgangen fra bygda og dalen og opp til fjellet, som et inntog i en ny verden.

3.4.1 Innholdsreferat

Det er midtsommer, og som vi forstår ut av tittelen er det området ved Rondane og Sølénfjell turen går denne gangen. I Rondanetraktene vandrer Nansen mest for turens egen del, mens han på siste etappe av turen har fiske som hovedmål. Det bærer opp Gudbrandsdalen og videre opp en sidedal hvor elva Glitra renner. Han går forbi turisthytter og seterbuer og ved setra Bjørnhollia leverer han en tollekniv som han finner langs veien. Så fortsetter han videre nedover mot Musvollsetra. Der viser det seg å være fullt av byfolk, og mannen på setra tilbyr ham overnatting. Men det er ennå tidlig på kvelden, så Nansen velger å fortsette ferden mot Atnasjøen. Han har imidlertid gjort avtale med mannen på Musvollsetra om lån av båt, og ror over sjøen hvor han har fått høre at det skal være et nybygg. Møte med disse nybyggerne gjør inntrykk. Han finner den ene mannen sittende og legge bord på taket, og får så denne karen til å ro han over til Brenn. Her får Nansen seg et værelse, og dagen etter bærer det med skyss fra Atnas dal over åsen, ned mot Vuludalen, og så går turen videre mot Sollia, derfra med hesteskys ned mot Glommadalen og Atna togstasjon. Nansen hadde planlagt å være ved Åsheim i noen dager for å fiske; han visste at det gikk stor ørret i elva Mistra. En kar ved navn Olav Åsheim finner et følge til ham; skredderen i bygda, Rikard Kvernes, og sammen med sønnen til Olav, som blir med for å vise vei, legger de avsted for å møte skredderen.

Det viser seg å være heller dårlig stelt med fiskelykken. Etter hvert blir det både torden og regn, og de velger derfor å søke ly i en tømmerkoie, ikke langt fra elva. Men været roer seg, så de gjør et nytt forsøk på å friste ørreten. Denne gangen blir det napp; ørreten biter på kroken til skredderen, og etter en strabasiøs ferd langs elva får de den på land. Til slutt

skaffer Nansen seg også en storfisk, mens vesle-Olav måtte ta til takke med noe småørret. Han er derimot stolt som en hane over den lange turen, og godt fornøyd vandrer Nansen og guttungen tilbake til Storsjøen. Noen dager senere legger Nansen turen opp til Mistra igjen. Denne gangen er det Nansen som får ørret først; en fisk på hele tre kilo.

19. juli har Nansen med seg to damer på tur. Sammen drar de opp til Løvfjorden hvor målet er å få stor gjedde, båt får de låne hos skomakeren, som bor i sørenden av fjorden. To dager senere går turen videre østover fra Storsjøen og opp langs Mistras kløft, over fjellet og ned til elva Klara. Her bor Nansen et par dager, nærmere bestemt på Viksseter. Planen er å legge turen over til Missjøhaugen som ligger nord for Sølénfjellene. Det er imidlertid varmt i været, så varmt at Nansen bestemmer seg for å vente til kvelden med å gå. Det bærer opp skoglia til Aurssjøvola, nordvestover og videre opp under Sølén hvor Nansen får utsikt utover Sølensjøen. Han står på en steinrygg, og samtidig som han står der og ser utover det vakre landskapet i den stille sommernatten, slutter teksten.

3.4.2 Form

Dette naturessayet er hele 48 sider langt, og er den nest lengste av alle tekstene i boka. Innledningsvis kommer en lang passasje hvor kulturkritikken er påfallende og som strekker seg over nesten ni sider. Her benytter Nansen svært mye utropstegn og andre uthevelser i form av kursiv, men også prikker i forbindelse med de refleksjonene han kommer med. Prikkene må, som nevnt i presentasjonen av boka, sees på som en oppfordring til leseren om å dvele ved det han skriver; at det på grunnlag av det han forfekter skal dannes bilder i leserens hode – en impresjonistisk fortellerteknikk

Fordømmelsen av den vestlige kulturen fungerer nærmest som en innramming av teksten. Skildringen av oppstigningen fra bygda og dalen; fra det siviliserte og inn i det storslåtte fjellandskapet danner en kontrasterende fortolkningsramme. Dette legger grunnlaget for en dikotomi mellom kulturen der nede og naturen der oppe, en ”moralsk geografi” som jeg gjorde rede for i kapitel 2.5. Denne ”geografien” bekrefter Nansen videre i reisen gjennom måten han skildrer både landskap og mennesker han møter, men også i måten han reflekterer over disse.

Avsnitt eller overganger avsluttes gjerne med tre stjerner, og i alt finner vi seks slike tilfeller. Det er imidlertid vanskelig å finne noe mønster i hans inndeling, annet enn at de markerer ulike overganger, for eksempel fra refleksjon til handling. De har eksempelvis ingen forbindelse med inndelingen av dager. Her er han for øvrig heller ikke konsekvent, det kan gå

flere dager uten at han skildrer noe som helst, og han kan begynne på en ny dag uten å nødvendigvis tilføye hvilken dato det er. Dette må imidlertid sees i forbindelse med den essayistiske og impresjonistiske karakteren som preger alle tekstene i boka.

Sjangermarkeringen *Blade af dagboken* kan derfor ikke tas bokstavelig.

Kulturkritikken blir ikke viet mest plass rent sidemessig, det er det selve turbeskrivelsen og ulike møter med mennesker som blir. Som vi skal se, gir fordømmelsen av kulturen og krigen en ekstra stor effekt på leseren nettopp fordi den i så stor grad plasseres inn i en naturkontekst. Som tidligere nevnt, kommer denne kritikken nærmest som lyn fra klar himmel, og kontrasterer dermed ytterligere skille mellom natur og kultur.

Selve handlingen og ulike møter med folk har en viktig funksjon. Nansen er, som vi skal se, i verdiformidlingens tjeneste, og det nasjonale prosjektet er tydelig. Her legger han opp til, og gir føringer for hva innholdet i *friluftslivet* som for alvor er i ferd med å rydde seg plass i samfunnet, skal bestå av. Underveis støter han blant annet på nybyggere, en skredder, bønder og ei buedeie, og alle har de egenskaper, eller så utfører de handlinger, som Nansen fremhever som svært matnyttige og verdifulle. Men like viktig er Nansens evne til å se det store i det små hvor enn han ferdes; hvordan han sanser naturen. Videre kommer handling spesielt i fokus i forbindelse med sekvensene hvor han skildrer ørretfiske. Her veksler det mellom sceniske og refererende partier, og hans sans for spenningsoppbygging kommer til sin rett.

3.4.3 Det forferdelige der ute rømmer en ikke fra

Nansen har altså ikke før kommet seg opp lia før han tar leseren med i lange refleksjoner over den vestlige kulturens vilkår. Som tidligere nevnt, skildrer han overgangen fra dalen og opp på vidda som et inntog i en ny verden: "[...]over alt annet ligger fjellene. Det er Rondane, som i kuppel etter kuppel hvelver sine sky-høie sten- masser over vidden, med dype skar, og med sne-fonner, og botner, og urer — som en eventyr-verden for sig" (s.188). For Nansen har naturen og landskapet en helbredende og positiv verdi: "Brystet vier sig, motet og vingene vokser.[...] En føler sig så lett så en mest kunde fly, og tankene svømmer i blå luft helt nord mot Ronde-fjellets faste linjer" (ibid).

Men midt oppi denne rusen av fjelluft og utsyn, dukker andre bilder opp, og det til tross for at han befinner seg langt fra "larmen og uværet dær ute":

[...] det forferdelige der ute rømmer en ikke fra, selv ikke her. Aldrig gir det fred....[...] Et vannviddets mareritt!... Og ingen kan stanse det — ingen. Selve samfunnets grunnvoller skjelver... Europas folk — ”kulturens bærere” — eter hverandre, tramper på kulturen, legger Europa i ruiner — til fordel for hvem???

[...] En kultur som setter makt som folkenes høie mål, kan ikke bære menneskeheten frem, den måtte til slutt før hit — mot undergangen...(s.189 og 190)

Nansen har en ballast med seg – den første verdenskrigs traume – som han trenger å bearbeide, og denne deler han med leseren. Idealene som den vestlige sivilisasjonen er bygget på holder ikke mål. Han tar tydelig avstand fra aggressiv nasjonalisme; en krigsteknikk som er et negativt trekk ved den moderne utviklingen. Til alle tider har mennesket kjempet en kamp mot naturkreftene, men når det gjelder den lidelse og elendighet som krigen medfører, har menneskene, ifølge Nansen, bare seg selv å takke. Ikke bare er de i ferd med ødelegge hele grunnlaget for sin egen kultur, de ødelegger også det biologiske mangfoldet de er en del av: ”Her var det nokk av rein før; — men ikke et dyr og øine, ikke liv... Menneskene har ødelagt dem. En herlig skapning, dette mennesket.....Plyndre, røve, krig mot dyrene, krig mot hverandre...Rovdyr — overalt” (s.192). Her viser Nansen en tydelig bekymring for konsekvensene av menneskenes inngripen i naturen. Hvis det var dette som skulle kjennetegne den kulturen som verden skulle leve videre på, ja, da var det vel like greit at den gikk under. Mennesket har ikke lenger en kultur som holder en instinktstyrt primitivitet, det dyriske under kontroll.

Nansen ”[...] ser sig sterk og sunn igjen på disse fjell, som de ligger der i sin brede, trygge storhet — like faste, på samme sted — og lar de skiftende tider suse forbi, mens de selv skifter ikke”(s.196). Fjellet skildres som noe fast, trygt og uforanderlig; en del av det evige. Motsetningen mellom krigens elendighet, og den enkle og vakre natur er stor. Og kontrasten mellom naturen; det primitive, enkle og den falleferdige, ”kompliserte” sivilisasjonen blir satt ekstra på spissen.¹¹ Dette må sees i forbindelse med landskapet han ferdes i, måten han omtaler dette landskapet på, og det faktiske møtet som finner sted. Spenningen som oppstår på grunn av denne kontrasten, har en dobbel funksjon, for det første påvirker dette Nansen og hans refleksjoner, men det påvirker også innflytelsen disse refleksjonene har på leseren. De blir altså på grunn av konteksten det hele foregår i ekstra virkningsfulle. Det hele hadde fortonet seg annerledes om Nansen hadde sittet på et værelse i byen og reflektert over krigens omfang.

¹¹ Ordet ”komplisert” benytter Nansen ofte når han omtaler sivilisasjonen.

Videre spør Nansen fjellet hva det ser fra sin privilegerte plass der oppi høyden. Han bruker naturdiskursen som redskap til å kritisere sivilisasjonen:

Men i nord lå stadig Rondane over alt a`ent...Skal tro de kan se fremover, in i fremtiden, der oppe fra sine høider?

Ja, si mig det du Diger-Ronden, hvad du ser...Fremtiden, det som kommer efter — er det da bare mørke?— — (s.195)

Her stiller han i et fortvilet øyeblikk spørsmål til fjellet. Vi kan imidlertid også finne eksempler på en slags respons fra naturen. Det kan nemlig virke som om fjellet ”rynker brynene” til dette menneskeskapte kaos: ”Den tunge skodde-hetten over Smiuhammeren mørkner, det blir blå-svart i skaret unner — Det er som fjellet rynker brynene.....” (s.191).

Man finner en utstrakt bruk av antropomorfisme i alle disse tre tekstene, noe som vil bli viet oppmerksomhet senere i oppgaven. Nansen undres over om det til tross for krigens barbariske sannhet kunne komme noe bra ut av den elendighet den medførte. I så fall måtte det være at kampen for tilværelsen, det å overleve igjen ble det mest sentrale.¹²

3.4.4 Pilegrimene og det åndelige

På ferden opp mot Sølénfjellene påpeker Nansen hvor den gamle pilegrimsruta gikk:

I nord lå Sølén-fjellene høit over fjell-viddene, med det dype, trange Sølén-skaret. Gjennem det gikk veien for pilgrimmene for århundrer siden, på den lange vandring nord til Hellig Olavs skrin i Trondhjem, der de søkte legeme og sjel, den de ofte også fant. (s.225)

Som vi ser, etterlyser Nansen et åndelig aspekt ved tilværelsen også i denne teksten. De fant det de søkte disse pilegrimene, og Nansen fortsetter; ”Å, om en kunde finne et slikt vidundermiddel for den håbløst syke menneske-slekt som nu lider, av egen brøde, uten å kunne stanse” (s.225). Det var i naturen botemiddelet for den for den skakkjørte sivilisasjonen fantes, her noe fast og trygt, noe vedvarende; ”Tidene skifter, menneskene skifter; — — men naturen — den store, enkle — skifter ikke.....”(s.225)

¹² Slik Nansen forestilte seg at menneskene levde i urtiden. Se for eksempel underkapitel 2.5.1 ”Tilbake til de enkle primære behov”.

3.4.5 En kultur som har sviktet

Ifølge Huntford (1996) innså Nansen på denne tiden at han ikke hadde særlig mye mer å bidra med som forsker, noe som gjorde ham lite tilfreds. Han søker derfor nye veier til mening i eget liv, og Huntford skriver: ”[...] Nansen var i ferd med å gjøre seg selv til verdens samvittighet og bli en erklært humanist” (Huntford 1996: 480). Han så på det som de nøytrale landenes oppgave å ”[...] opprettholde kontinuiteten i verdensmoralen, og redde den fra forlis”(Ibid., s. 480). Men det er ikke bare verdensmoralen Nansen er ute etter å helbrede. I hele denne teksten er han på let etter forbilledlige verdier, og implisitt finner en titt og ofte preferanser for hvilke kvaliteter, som ikke bare den vestlige kulturen burde bygge sitt fundament på, men som også burde gjelde den unge nasjonen Norge: ”Enda har vi ikke frembragt noen egen kultur; men krefter er der, og oppgavene ligger store nokk foran os i fremtiden” (s.193). Disse måtte våre landsmenn finne selv, det var unødvendig å bry seg med impulser fra storsamfunnet ute i verden; en kultur som var spilt fallitt: ”Det *måtte* komme. *Europas kultur har sviktet* — den var inråtten. Som det syke tre i skogen sank den sammen, straks stormen brøt løs” (191). Her bruker Nansen naturen som metafor i sin kritikk av samfunnsutviklingen. Allerede i ”På ski over fjellet” finner vi en viss sivilisasjonsskepsis hos Nansen, og denne kan se ut til å øke i styrke etter hvert som årene går. Men selv om han setter ekthet og det naturlige høyt, finner vi ikke en ren dikotomi mellom natur og kultur i det han forfekter: ”Det er ikke kulturen, det er de gamle vildyr-instinkter som har ført massene vill, og ved suggestionens makt revet dem med på de vilde veie” (s. 232). Det er selve menneskenaturen, det dyriske, som er på avveie, som er årsaken til krigen: ”Hvad er det for slags uhyrer [krigen] [...] gjør os til?” (s.192). Kritikken av kulturen er ikke synonymt med at menneskeheten nødvendigvis må tilbake til en urtilstand eller en mer dyrisk tilværelse. Derimot er det mer fruktbart å hevde at Nansen ønsker en kultur basert på andre verdier enn hva som kjennetegnet den kultur som hadde satt i gang krigen: ”Kultur? Ja hvad er den, om den ikke mester vildyret? fører bort fra barbariet? Det er jo dens innerste vesen. Uten det et tomt skall”(s.191). Her minner Nansen leseren om hva som er kulturens viktigste funksjon, nemlig å opprettholde orden i samfunnet. Kulturens ulike sett av normer og regler holder de dyriske impulsene mennesket er i besittelse av under kontroll; de iboende egenskapene mennesket har fra naturens side.

3.4.6 En ny tid, med nye idealer

Om den vestlige kulturen skulle gå under, så ville en ny vokse frem:

Se disse veldige fjell-former. Her ligger jorden, som den netop var forlat av isen, som den lå i årtusener. Den har muligheter for nye arbeidende slekter. Sørg bare ikke. Når de som var, kunde ete hverandre, så er det vell godt å få nye.

Men hvorfra skal de komme? Hvor finner vi de friske, ubrukte slekter? (s.196)

Med dette abstrakte perspektivet søker Nansen å gi leseren tro på fremtiden. Men hvor finnes så "de friske, ubrukte slekter?" Ved å ta leseren med på denne ferden i naturen er det nettopp det han skal vise. Nansen oppsøker naturen, det *opprinnelige*, på let etter kimen til en ny og bedre kultur.

Mens han vandrer i fjellheimen møter han på mennesker som lever i nær tilknytning til naturen, derfor er de, ifølge Nansen, i besittelse av ulike evner og kvaliteter; verdier som kan tilføye kulturen en mere åndelig dimensjon. Bjørnhollia er den første setra hvor han støter på folk. Bonden på setra er nærmeste nabo til Høgronden. Det var til tider et hardt liv, mente bonden, "[...] vinteren var jo streng og lang, men så er det nå et sunt liv, så høit oppe i fjellet. Det er ren luft, og godt vann, og friske er vi på sjel og kropp, så kan vi som sagt ikke klage" (s.198). Nansen synes det er ren glede å høre dette, de fleste bønder klaget over kårene de var nødt til å leve med. At tilværelsen kunne være strevsom var forståelig nok, men Nansen mente at den viktigste årsaken til at ungdommen enten dro til byene, eller til Amerika, var at de kjedet seg. Mannen på setra sitt perspektiv er imidlertid følgende: "Det var da heller ikke noe å dra in til disse stygge byene, mot å kunne være seg selv, og ha sitt frie liv i fjellet" (s.198). Det var sjelden kost å få servert slike ord fra en som selv var bonde, mente Nansen. At det er bonden selv som sier dette, forsterker utsagnet. "Ja, om vi kunde få plantet livs-synet hos denne naboen til Høg-Ronden in i vor tids ungdom, — den, som er mest optatt av hvordan de med minst arbeidet kan tjene mest penger, for å stille sin nydelsessyke tilfreds" (s.199). Nansen låner altså bondens stemme for å styrke sitt eget budskap. Han er lite tilfreds med ungdommen, og mener det er på feil verdigrunnlag de søker seg til byene. Dette må sees i sammenheng med den øvrige sivilisasjonskritikk som vi har sett Nansen forfekte. I hans verden er dårlige kår nødvendigvis ikke synonymt med dårlig livskvalitet. Bondens strev, dette primitive liv, uforstyrret av sivilisasjonens forlorne verdier, støy og forurensing, er på tross av dets til tider harde kår Nansens store ideal:

I denne natur måtte det skalle av. Når en ser Rondane mot himlen der i vest, da må en vel skjønne at mellom slike fjell blir synet åpent, og målene større, enn i en gård i en fabrikk-by, hvor synet dagen lang stanger mot nærmeste veggen, og misnøien næres ved stadig å se andre ha det bedre. (s.199)

Sammenlignet med livet slik det fortonet seg i byen, levde bøndene i nær kontakt med naturen, og dette formet deres syn på tilværelsen i positiv retning. Nansens nasjonsbyggingsprosjekt er også et pedagogisk utviklingsprosjekt. Dette blir tydelig når man tar de litterære grepene han benytter for å påvirke leserens holdninger og verdier under nærmere åsyn. Ved å formidle et slikt syn på bonden og hans liv i naturen, samtidig som dette settes i kontrast til livet til en person som har en lite stimulerende jobb på en fabrikk i byen, oppnår Nansen den effekt han søker.

Om vi så også kunde vekke hos dem kjærligheten til det lann, det folk som har fostret dem, bringe dem til å tenke på nationens fremtid, hva rasen kunde bli til, og hvad plikter og løftende opgaver de der kunde ha, istedenfor å tenke bare på sig selv og sine lyster — — denne smålige egoismen som brer sig for hver dag i alle lag, og marg-eter samfunnet. (s.199)

Som vi så i teksten "På ski over fjellet", var den 22 år gamle Nansen allerede opptatt av forenkling, og det var på tur han fant rom og mulighet til en slik enkelhet. På grunnlag av dette tror jeg det blir feil å si at det bare er verdiformidling og nasjonsbygging han her driver med. Konflikten mellom det primitive og det siviliserte er et sentralt tema helt fra ungdomsårene. Man må heller ikke glemme Nansens erfaringer fra polarekspedisjonene. Dette må nødvendigvis tas i betraktning *før* man definerer hans misjon. Det som skulle danne grunnlaget for hans naturfilosofi ble utformet lenge før han ble en mann med særlig innflytelse; noen grunnleggende verdier som han skulle komme til å bære med seg hele livet. Ifølge Nansen har mennesket blitt frarøvet det livet det fra naturens side var ment til å leve, og derfor lengter det bevisst eller ubevisst tilbake til naturen.¹³ Det er på dette grunnlag han påstår at bondens liv, selv om det er slitsomt og består av hardt arbeid, er et sunnere, lykkeligere og bedre liv enn slik det fortoner seg *nede* i det moderne samfunnet. I teksten "Vinter i Fjellet" skildrer han blant annet hvordan erfaringen fra overvintringen på Frans Josefs land har gitt ham større innsikt i tingenes verdi. Når Nansen påstår at bondens liv er bedre, så er det fordi han selv har erfart hvordan det enkle og primitive livet i naturen er. Bøndenes liv er med andre ord det nærmeste Nansen kommer sitt ideal: "Gi dem noe av natur-livet tilbake, det de mangler, men som alle, bevisst eller ubevisst, lenges mot, — og livs-synet skal bli sunnere, livs-gleden lysere....."(s.200).

Møtet med folkene på Bjørnhollia gjør ham lystig til sinns: "Glad i hug dro jeg videre. Var det bare mange slike i vort folk, så kunde Norge se en lys fremtid i møte" (s.199). På

¹³ Jf. kapitel 2.5 "Natur-kultur konflikt; en "moralisk geografi" i Nansens perspektiv på friluftsliv."

veien ned fra fjellet kommer han, som tidligere nevnt, til å besøke et nybygg. Han hadde på forhånd hørt at noen karer hadde slått seg ned der i utmarka, og Nansen oppsøker det av egen nysgjerrighet. Dette var noe å skrive hjem om, her fant han to menn som søkte å leve av det naturen kunne gi dem, og det i en tid preget av mangel på jord:

Gårdsbruket skulde lønne sig bra her, mente han. Høi-avlingen var god de fleste årene. Potetene slo også til. Noe verre var det med kornet; men de slo det til grønfor, og det lønte sig og. Så hadde de fisk i sjøen, og ellers som sagt arbeid nok i skogen. Her var det sandelig ikke vanskelig å leve. (s.201)

Det gav tro og håp på fremtiden å se noe slikt, mente Nansen. Han idylliserer bondens liv, men evner vel egentlig ikke å sette seg inn i hvilken grad bondelivet på mange måter var særdeles hardt og strevsomt. Nansens egen posisjon var nok for fjern fra disse bøndenes ståsted til at han evnet å se deres egentlige harde slit.

3.4.7 Møte med skredderen

Den 14. juli er han ved Åsheim for å fiske ørret sammen med skredderen, Rikard Kvernes, som også er den første som får ørret på kroken:

Skredderen kastet sluken ut i nedre delen av den (elva), mens jeg skulde prøve lengere op.

Da slår en svær fisk på sluken hans, mitt i strieste strømmen. Det bar utfor styrket, hele snøret suste av snellen. Skredderen måtte efter, sprang fra stein til stein, vasset så foss-føika sto om ham, ofte til op på livet. Så kantret han i koll mellem steinene, og det var bare armene og skuldrene og hode og stanga å se over vannet. [...]

Endelig begynte den å gi seg å vise buk. Han fikk den in igjen, jeg hoven unner og dro den på lann. Sandelig en pen ørret, fet og bred, med lite hode. Den var på sine vell tre kilo. (s. 208)

For en ivrig fisker er dette fabelaktig lesing. Og det var vel gjerne det øvre sjikt av samfunnslaget; embetsmenn og borgerskapet teksten var rettet mot. Det var trolig også disse Nansen først og fremst ønsket å påvirke med sine verdiorienterte utsagn.

Videre fremhever Nansen til stadig egenskaper som skredderen er i besittelse av. Da de skilles om kvelden etter en innholdsrik dag ved elva, er Nansen full av beundring, for til tross for sin funksjonshemming var skredderen hard til å gå. Skredderen hadde nemlig vært utsatt for en alvorlig sykkelulykke og skadet foten sin: ”Jeg tenkte bare på denne merkelige mannen. — For en vilje det må dirre i den kroppen” (s.213). Dagen etter oppsøker Nansen skredderen igjen, de har planlagt nok en dag ved elva. Mens han sitter inne i stuen og venter

på at skredderen gjør seg klar, legger han merke til et diplom på veggen: ”Nei sandelig, der var det likevel litt av skredderen, — et diplom for fullendt kurs som tilskjærer i Kjøbenhavn. Altså helt utlært, og sikkert dyktig i det håndverk som alt a`ent” (s.214) Ved å hylle skredderens yrke, levesett og ikke minst hans vilje og person, opplyser Nansen leseren om at det på bygda fantes mennesker med kvaliteter som det sto respekt av. De to nyter hverandres selskap og det er med noen rike opplevelser i bagasjen at han fortsetter sin reise.

Fisketurene med skredderen er i tillegg til å være fullstappet med konkrete tips om hvordan man skal lure ørreten på kroken, svært spennende lesning. Her fremstiller Nansen livet i naturen som enkelt, spontant og handlekraftig.

3.4.8 Indtryksomhet

Den 21. juli legger Nansen turen til Viksseter og elva Klara hvor man ved å lese mellom linjene kan resonnerer seg til at han må ha vært i noen dager. Når han den 24. juli våkner om morgenen, er han fylt av ro: ”Solen stod alt over skog-kanten i øst, og strømmet like in i stuen, da jeg slo op døren for å ta et morgen-bad i Klara” (s.226). Nansen befinner seg i en stue, men sier ikke noe mer konkret om hvem det er han oppholder seg hos. Mens han rusler ned til elva for å ta seg et morgenbad, skildrer han et nærmest poetisk øyeblikk:

En kan mest ikke sette foten ned i denne morgen-sunne renhet, og trampe duggen bort fra disse blyge blomster-knoppene. En må stanse, vie ut brystet, suge in denne fred; — og la solen skinne en like in i sjelen. (s.226)

Her tar han seg tid til å ”suge” inn øyeblikket, samtidig som han viser en varhet for de små blomsterknoppene, en beundring og respekt for naturen han er en del av. Den vakre morgenstunden fyller han med fred, en idyll som fortsetter nede i det friske vannet:

Så herlig forfriskende å sitte ute i denne elven på den lyse bunnen, og la de kjølige bølgene skvalpe op om brystet på en, mens solen skinner i vannet, og leker med benene lang der nede. En kjenner faunen juble i de ville skoger. (s.228)

Nansen er i harmoni med seg selv, han er preget av fred og ro, og han stresser ikke med å komme seg av gårde. ”[...] det var så steikende varmt å gå om dagen nu, fikk heller vente til kvellen, og imens slikke sol og fred på denne seter-vollen, og drømme skogens drøm” (ibid). Etter denne skildringen av hvordan livet kan fortone seg på setra en vakker morgen for en

middelaldrende mann, holder han frem med å karakterisere hvordan en slik levemåte gjør folket her sunne og vakre:

Se bare alle dem vi treffer her. Denne Bergljot her på seteren, — har du sett slik en dronning. Så sjelden vakkert et ansikt, slike øine, slikt et smil, snill og blid, og likevel tillitsfull og selvsikker. Og slik en kropp, så velbygget, så fast og kraftig, og slik en reisning, slik en fri, ledig gang.

Nei sandelig, menneskene var ikke skapt til å bo i byer. Her er det de folles ut.(s.229)

Dikotomien mellom dette jordnære folket, og livet slik det fortoner seg i byen, blir igjen fremhevet: ”Senn dem der in [til byen], og du finner igjen bleke utvaskede ansikter, hengslete, slengte kropper, utjasket slepende gang, og forloren stas og forlorne følelser” (s.230). Nansen sparer ikke på kruttet når han omtaler bysamfunnet.

Denne Bergljot gjorde veldig inntrykk på han. Kanskje han hadde søkt tilholdssted nettopp hos henne, hvem vet. ”At de må se slik ut her oppe, det skjønner jeg; men hva jeg ikke skjønner, det er at Bergljot ikke er gift enda, og ikke har barn; men det har jeg ikke våget å spørre henne om” (s.230).

På kveldinga legger han igjen av gårde. Teksten slutter med at han står på en steinrygg opp under Sølen og nyter utsikten; et øyeblikk preget av epifani:

A, dette sterke alvor i en slik natt — det er som en hører selve verdens-rummets store salme — så høit, så vidt, så ren eter — så vidunderlig fritt for syn og for tanke.....

Av denne verden må den nye tids menn fødes, med de store enkle linjer, — helstøpte, — uten dobbeltmoralens tvisyn.....Ut av denne natt-stille storhet må de tanker spire som kan gi helsebot for den slekt som skal komme. (s.233)

Livet i naturen er enkelt, forhøyet og storslagent, stor og renlinjet, mens sivilisasjonen, ifølge Nansen, er preget av en rekke trivialiteter og småtterier, bagateller, som tar bort fokus fra de enkle gleder. Nansen tar leseren med *inn* i naturen for å vise at menneske, slik han ser det, må søke det *opprinnelige* for å finne *kimen* til det som kan bygge et bedre samfunn.

3.5 Sentral tematikk i de tre naturessayene

Av de ulike nærlesningene i kapitel III kommer det tydelig frem at Nansen søker å påvirke leseren med sine ideologiske refleksjoner, dette er en rød tråd som går gjennom hele boka. Gjennom sin ”moralske geografi” gir Nansen hele veien føringer for hvilke holdninger og verdier ikke bare friluftslivet, men også kulturen og samfunnet bør ha rot i.

I analysen av ”Vinter i fjellet” fremgår det at Nansens forhold til naturen på flere måter er preget av hans erfaringer fra Arktis.¹⁴ Denne kunnskapen stikker dypt og Nansens syn på forholdet mellom natur og kultur må sees i sammenheng med disse erfaringene. Dikotomien mellom det enkle naturliv og den kompliserte bysfæren fungerer som en kontrasterende ramme i det friluftsliv som Nansen forfekter. Som vi så i teksten ”Ved Rondane og Sølen fjell”, skildrer Nansen oppstigningen fra bygda og dalen; fra det siviliserte og opp på fjellet som et inntog i en ny verden. Byen blir i Nansens ”moralske geografi” synonymt med negative holdningsmønstre, mens oppstigningen og inntoget til fjellandskapet og vidden, *inn* i naturen er verdimeslig ladd med positiv mening. Livet i naturen er for Nansen synonymt med en *forenkling* som bidrar med å frigjøre mennesket fra den kompliserte sivilisasjonssfæren. Arne Næss har videreutviklet denne ideologien, og som vi skal se i kapitel IV er idéen om forenkling en viktig del av Næss` økosofi og dypøkologi. Men hva er det egentlig Nansen mener med det enkle? I kapitel 3.3.3 minnes Nansen overvintringen på Frans Josefs land, her kommer det tydelig frem hva han legger i begrepet. Bylivet kategoriseres som komplisert fordi det er preget av tidsjag, mote og en uendelig strøm av nye inntrykk. Dette villeder mennesket og fører det bort fra sin egen autensitet og personlighet. Videre gjør de nye oppfinnelsene som utviklingen fører med seg livet tilsynelatende enklere, men i det store og det hele bidrar de, slik Nansen ser det, til å gjøre mennesket enda mer avhengig av *unødvendige* ting. På denne måten blir livet i det moderne samfunnet, ifølge Nansen, mer og mer innviklet og komplisert. Disse uviktige bagatellene stjeler altså, slik Nansen ser det, for mye av menneskets tid og fokus. Individet evner derfor ikke å lytte til seg selv, noe som igjen leder til en manglende selvforståelse. I naturen finner Nansen imidlertid rom for både fordyping og ro, en fri og ukomplisert tilværelse, hvor det *enkle livet* kan dyrkes.

I teksten ”Tiurleik” datert til mai 1916 har Nansen og hans turfølge Johann laget seg et leirbål og slått seg til ro for natten, da Nansen begynner å undres over hvordan han tror livene

¹⁴ Se kapitel 3.3.3 ”Livet i naturen: enkelt forhøyet og storslått”.

til våre forfedre artet seg. Han forestiller seg en primitiv tilværelse; et enkelt liv, fylt av livsmot og glede:

Det gnistrer livs-mot og livslyst av dem, mens de ler og skravler som barn, og hugger i sig kjøtt-stykkene efterhvert som de blir stekt.—

De strekker seg i et ubeskrivelig velvære, og lar stråle-varmen bake de nakne lemmer — er fullkommen lykkelige uten brysomme mål, og tyngende planer — de lever jagtens liv, dens slit, og dens gleder. — Ingen sorger uten øyeblikkets, som svinner fort som de kommer.

I tidens skiften ble menneskene flere, skogene mindre, og viltet sparsommere. Men med skogene, og viltet, og villmannslivet flyktet også lykken og livs-gleden mer og mer fra menneskene. — De som nu kommer og sitter ned ved det samme bålet, er ikke lenger de unge spenstige vildyr som strålte av mot — de er gamle, knuget unner samfuns-trykket, endeløse hensyn, bønn, sorger for sig selv og for andre, brustne håp, feilslåtte planer — alskens sut som aldrig slipper taket. Livets meningsløse vemod; — den knapp som skulde sprette, har ikke saft....Ja, hvor er gleden i vesterlannene?(s.179-180)

Slik Nansen forestiller seg det, gjør fravær av dette ”alskens sut som aldrig slipper taket”, disse menneskene lykkelig. Utviklingen har ført til at livet i samvær med naturen har blitt mer og mer fraværende. Resultatet er et forfall både rent fysisk og mentalt; ”den kropp som skulde sprette, har ikke saft....Ja, hvor er gleden i vesterlannene?”

Våre primitive forfedre som Nansen presenterer i sitatet ovenfor, hadde det mentalt sett enkelt sammenlignet med det moderne mennesket. De var nødt til å leve et fysisk hardt liv for å få dekket sine primære behov. Det moderne mennesket får dekket de primære behov uten noen kamp for tilværelsen. Likevel var våre forfedre, slik Nansen ser det, mer lykkelig enn det som er tilfelle for menneskene i den moderne sivilisasjonen. Det mentale, det fysiske og det ytre miljø blir av Nansen her satt i en større sammenheng: naturen og det fysiske har positiv innvirkning på det mentale, mens fravær av disse to kategoriene, kombinert med mental kompleksitet har en negativ innvirkning på individet. Ifølge Hessen har vi ”i løpet av ytterst få generasjoner, ofte fra en generasjon til den neste, gått fra en fysisk krevende tilværelse i grønne omgivelser til et liv i byen [...]”(Hessen 2008: 52). Videre har mennesket i hele 99 prosent av dets historie vært jegere og samlere. Derfor er det enda bærer av det Hessen betegner som ”huleboerens gener”, og i motsetning til kulturelle impulser lar ikke disse genene seg endre så lett. Våre adferdsmønstre er imidlertid ikke fastlåst og mennesket har en unik tilpasningsevne (Hessen 2008: 34). Han poengterer imidlertid at evne til omstilling og tilpasning ikke er ensbetydende med trivsel, livsglede og et rikt liv (Hessen 2008: 52).

Opphold i natur fordrer, ifølge Hessen, en noe annerledes og mer spontan oppmerksomhet fra oss. Det involverer mer av de gamle hjerneavsnittene i ”reptilhjernen”, der de basale, instinktive responser har sitt utspring. Når disse aktiveres, avlastes de overstimulerte ”moderne” hjerneavsnittene, og dette fungerer som en *mental opplading* (Hessen 2008: 55). På den måten kan man si at livet i naturen, eller friluftsliv på mange måter blir en motsats til det kompliserte livet i byen. Årsaken er rett og slett at man benytter helt andre deler av hjernen. I denne sammenheng er fysisk tilstedeværelse et nødvendig premiss. Når vi utøver det *enkle* friluftsliv, ferdes vi, ifølge Tordsson, hovedsaklig med egen kraft og enkelt utstyr. Videre tilfredsstilles primære behov på enkle måter. Vi etterstreber en nær kontakt med elementene; vi eksponerer oss for naturen og lar den virke på vår kropp (T s.38). Det er ikke nok å bare se på naturen, opplevelse av et miljø skjer ved å gjøre noe i det, leve i det. Hessen påpeker også hvordan naturopplevelse fordrer at vi tar i bruk alle sansene, og ikke minst den fysiske delen av oss selv. ”Når du har staket ut kursen, vasset i snøen, forsert elvene, klatret brattheng og har nådd målet, enten det er fjelltoppen eller hytta, da strømmer belønningshormonene i blodet og gjør livet godt å leve” (Hessen 2008: 80).

Nansen var på mange måter forut for sin tid når det gjelder den emosjonelle og kognitive forståelsen av vår tilknytning til, og derfor også rettfærdiggjørelse av hvorfor vi bør oppsøke naturen. Denne biologiske forklaringen bak vår hang til natur mener jeg springer ut av hans erfaringer fra oppholdene i Arktis. Dette primitive livet gav han en innsikt som kom til å bli med ham videre, og som speiles i hans holdninger og verdier. Spesielt gjelder dette hans favorisering av nettopp det *enkle* i forbindelse med friluftsliv. Man skulle ikke ta med seg det som typisk kjennetegnet ”byens larm og jag”, det ”kompliserte” inn i naturen, det ville nemlig skape hindringer for møte mellom menneske og natur.¹⁵ Og det er nettopp denne favoriseringen av *det enkle* som er den mest *sentrale* dimensjonen ved Nansens bidrag til det norske friluftsliv.

Naturen og landskapet, som Nansen til stadig omtaler som *enkelt, forhøyet* og *storslått* blir ladd med mening fordi det sammenlignes med det moderne livet i samfunnet. Denne meningsdimensjonen står, ifølge Tordsson, i fare for å bli borte i vår tid. Dette fordi vi ”tar med oss” det som Nansens omtaler som ”komplisert og unødvendig” ved bysfæren *inn* i naturen: “[...] det mer fundamentale meningsskapende skille mellom ”natur” og ”samfunn” er i ferd med å gå i oppløsning” (T. s.355). Nansens syn på forholdet mellom natur og kultur; den dikotomien han skaper mellom samfunnet og naturen har, slik jeg forstår det, bidratt med

¹⁵ Se kapittel 3.2.6 ”En ferd i ungdommens trakter”.

å gi friluftslivet en viktig meningsdimensjon helt fram til vår tid.¹⁶ I kapitel 4.3 skal vi se hvordan dette på mange måter revitaliseres hos 70-tallets naturfilosofer.

Andre sentrale aspekter ved Nansens forhold til naturen som jeg har kommet frem til i mine tre nærlesninger i dette kapitlet, vil bli belyst i del IV. Dette gjelder også innholdet i dette underkapitlet.

For å perspektivere de ulike motivene og temaene bedre har jeg valgt å trekke inn andre tekster fra *Friluftsliv*, men også fire tekster som Nansen skrev på 1920-tallet. På den måten vil hovedtematikken fra nærlesningene i dette kapitlet bli oppsummert samtidig som perspektivet utvides.

¹⁶ Jeg trekker denne slutningen ved hjelp av Bjørn Tordsson (2003) og de meningsdimensjoner han i sin avhandling tillegger det norske friluftsliv på 1900-tallet.

IV Økokritikk – Næss og Nansen

Ved hjelp av den litteraturteoretiske retningen økokritikk vil jeg i dette kapitlet belyse ulike aspekter ved det jeg anser for å være Nansens ideologiske prosjekt. Sentralt i den forbindelse er de estetiske men også etiske sidene ved hans skildringer av naturen, det jeg har valgt å betegne som Nansens *mythopoetiske* naturmøte.

Økokritikken er spesielt opptatt av *hvordan* menneskets forhold til natur er representert i litteraturen. Før jeg ser nærmere på Arne Næss' fenomenologiske tilnærming til vår naturforståelse, nærmere bestemt hans gestaltontologi, vil jeg gi en kort presentasjon av Næss' dypøkologi. Videre har jeg valgt å trekke inn naturfilosofen David Abram sin fenomenologiske økofilosofi. Norge er en ung nasjon og nasjonale prosjektet på slutten av 1800-tallet var nært knyttet opp mot det særegne ved landsbygda og den norske naturen. Vår kultur har siden landet ble en egen nasjon utviklet en egenart som også kan sies å gjelde måten nordmenn forholder seg til naturen på, det man kan betegne som en særegen norsk naturforståelse. Denne naturforståelsen er igjen nært forbundet med utviklingen av friluftslivet på begynnelsen av 1900-tallet.

Litterære analyser som ønsker å se nærmere på forholdet mellom menneske og natur i *norsk litteratur*, bør kanskje ta hensyn til dette. I mitt prosjekt har jeg derfor valgt å plassere miljø- og naturfilosofene Arne Næss og Bjørn Tordsson som en del av økokritikken. Dette fordi de begge er opptatt av å forbedre forholdet mellom menneske og natur, samtidig som det særegent norske ved naturforståelsen speiles i deres ulike teoretiske og naturfilosofiske perspektiver.

Den sentrale tematikken fra de ulike nærlesningene i kapittel III vil bli ytterligere perspektivert og tydeliggjort i dette kapitlet. I denne sammenheng har jeg valgt å trekke inn essay som Nansen skrev på 1920-tallet, "Friluftsliv"(1921), "Eventyrlyst"(1926) og "Min tro"(1929) og "Internasjonalisme og utjevning"(1929). I tillegg vil naturessayene "Til Islann og Jann Mayen" "Haraldse'n" og "Tiurleik" fra *Friluftsliv* bli benyttet.

Til slutt vil jeg i kapitlet 4.3 kort gjøre rede for hvorfor Nansen kan sies å være et viktig forbilde for Næss og andre naturfilosofene, som deltar aktivt, og som er viktige bidragsytere i den norske friluftsdiskursen fra 1970-tallet og utover.

4.1 Økokritikk

Et mulig startpunkt for den moderne økologien er utgivelsen av Rachel Carson`s *Silent Spring*, i 1962. Boken som raskt ble oversatt til en rekke språk, tar for seg de skadelige innvirkningene sprøytemiddelet DDT har på miljøet (Garrard 2004: 1). Økokritikk er opptatt av de mange og vidt forskjellige måter naturen og vår relasjon til den er representert på i vår kultur. Greg Garrards bok *Ecocriticism*, som kom ut i USA i 2004, var den første innførende introduksjonen til denne retningen. Her skriver han: "[...] ecocriticism seeks to evaluate texts and ideas in terms of their coherence and usefulness as responses to environmental crisis" (Garrard 2004: 4). Videre er økokritikken tett forbundet med ulike typer natur og miljøfilosofi. "The Association for the Study of Literature and the Environment" (ASLE) er en profesjonell organisasjon tilknyttet økokritikken, den ble grunnlagt i Amerika, men har nå også etablert seg i Storbritannia og Japan. The Association for the Study of Literature and Environment (ASLE) er et dynamisk fellesskap av lærere, forfattere, studenter, kunstnere og miljøforkjempere som er interessert i naturen og dens betydninger og representasjoner i språk og kultur. ASLE søker å tilrettelegge tverrfaglige og innovative tilnæringer til studiet av natur og kultur gjennom former som blant annet *naturskrivning*, kunst, økokritiske studier, pedagogikk, poesi, musikk, kreativ skriving, og film.

En første fase i den litterære økokritikken studerte innenfor det britiske gjerne de store romantiske poeter, mens en type sakprosa, *naturskrivning*, var vel så viktig innenfor det amerikanske. Nansens *Friluftsliv* hører, som tidligere nevnt, til i den siste tradisjonen. De seneste årene økokritikk spredt seg til andre kultursfærer som tar opp forholdet menneske – natur, og på den måten blitt mer tverrfaglig (Garrard 2004: 4). Viktig i denne sammenheng er at *naturskrivning* var blant de første undersøkelsesobjektene til denne retningen, i hvert fall innenfor det amerikanske, og derfor må den kunne sies å være en viktig del av grunnlaget for dens tilblivelse.

Økofilosofen Sigmund Kvaløy Setreng skriver i ukeavisen *Dag og Tid* om krisen verden befinner seg i:

Vi står i dag overfor ei total «systemkrise», det vil seia ei krise der vi ser åtak på alt, frå kroppen og sjela hjå einskildmennesket, til samfunnssystemet og den naturen det heile fungerer i. Økofilosofien si oppgåve er å prøva å skjønna denne kriseutviklinga, mest mogleg som heilskap, og med grunnlag i dette gjera framlegg om vegar ut av uføret. (Setreng, 2004)

Den totale "systemkrisen" bør, slik Setreng ser det, betraktes ut fra et mest mulig helhetlig perspektiv. I dag er menneskenes inngrep i økosystemene ikke bærekraftig, og situasjonen forverrer seg. Det kreves betydelige endringer for å gjøre noe med dette, økonomisk, teknologisk og ikke minst ideologisk. De utfordringer vi står overfor som enkeltmennesker og som fellesskap, er ikke bare av økonomisk og teknologisk karakter, de handler om verdier og om vår grunnleggende selvforståelse som mennesker. Økokritikken setter spørsmålsteget ved vår egen samtid; de rådende tendenser, normer, regler og verdier. Årsakene bak krisen verden befinner seg i er komplekse og teoriene er mange. Flere retninger innenfor miljøfilosofien peker på at menneskene gradvis har fjernet seg mer og mer fra naturen, og at dette er en viktig årsak bak miljøproblemene. Arne Næss' dypøkologi og økosofi belyser dette.

Følgende presentasjon av Næss' dypøkologi bygger på Næss (2008).¹⁷ Arne Næss grunnla på begynnelsen av 70-tallet dypøkologien, en miljøfilosofi bygget på et ønske om å gå inn i de dypere og underliggende årsakene bak økokrisen. Kjernen i dypøkologien bunner i en teori om at det forholdet mennesket har til naturen er utslagsgivende for hvordan det behandler den. Den ideologiske forandringen består i stor grad av en søken etter livskvalitet snarere enn økt levestandard, og dypøkologien argumenterer for et rikt liv med enkle midler. Retningen er kritisk til Vestens virkelighetsforståelse, og mener den i for stor grad er påvirket av vitenskapen; forskningens forståelsesmåter har over tid påvirket måten vi sanser og erfarer verden på. Følgene av dette er at vi mer og mer har fjernet oss fra naturen, og derfor også oss selv. Problemet grunner i innvirkningen denne form for tenkning har fått på vår evne til å *tillegge mening* i vårt møte med verden, og da spesielt i møte med naturen. Det er ikke nødvendigvis noe galt med naturvitenskap og forskning i seg selv, men det er *innvirkningen* denne form for tenkning har fått på våre liv som er problemet. Saklighet, presisjon og objektivitet er viktig i mange sammenhenger, men ikke når det kommer til hvordan vi erfarer og opplever omgivelsene. Ut fra et dypøkologisk perspektiv kan altså forfallstendensene i vårt eget samfunn sees i sammenheng med en stadig snevrere forståelse av virkeligheten, og derfor også av naturen. Dette leder i sin tur til at vi ikke evner å ivareta det biologiske mangfoldet vi er en del av. Åndelige aspekter ved tilværelsen, som mystikk, fantasi, besjeling og symbolikk er, sammen med følelser, viktige kategorier når det kommer til hvordan vi evner å gjøre våre erfaringer og opplevelser meningsladd. Slike kategorier har slik Næss ser

¹⁷ Boka Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi Arne Næss (1999) gir også grundig innføring i hans dypøkologi.

det, en svært lav status i dagens samfunn, de blir sett på som naive og lite intelligente (Næss 1999: 51).

4.1.2 Næss` gestaltfenomenologi

Næss oppfordrer oss til å møte omgivelsene så spontant som mulig, og som noe levende (Haukeland 2008: 21). I slike møter med natur oppheves distinksjonen mellom oss selv og omgivelsene. Skillet mellom objekt og subjekt blir borte; vi møter verden ut fra et ”jeg-du” perspektiv og ikke ut fra et ”jeg-det” perspektiv (Haukeland 2008: 87).

Så vidt jeg kan forstå har vi eller er vi i ferd med å bruke opp store kilder til meningsfylde i det teknologiske samfunn. Vi skjønner ikke lenger hvilken betydning det har for trivselen at tingene hele tiden sier oss noe, at vi er på talefot med dem, og svarer dem. (Haukeland 2008: 141)

I Næss` gestaltontologi finner vi et helhetssyn eller en form for holisme som impliserer at helheten er mer enn delene (Haukeland 2008: 147). Vestens skille mellom subjekt og objekt er ikke forenelig med vår spontane erfaring av verden. Vitenskapen kan si oss noe om hvor fort vi faller ned fra en stige, men ikke noe om hvordan det *føles* å falle. Den subjektive opplevelsen er et komplisert og sammensatt fenomen, og kan sees i sammenheng med Næss` gestalttenkning. Det lar seg ikke gjøre å analysere følelsen av å falle fullt og helt; noe vil gå tapt underveis. Gestalter av meget kompleks karakter ødelegges lett ved forsøk på bevisst analyse av deres oppbygging; de er meget sensitive overfor introspeksjon (Haukeland 2008: 143). ”Den kvantifiserende naturvitenskapen må bruke modeller for de enkelte aspekter av virkeligheten. Dette griper inn i gestaltoppfatningen av naturen slik vi former den i dagliglivet” (Haukeland 2008: 144). Barn har et løsere og mykere forhold til skillet mellom virkelighet og fantasi, et skille som spiller en avgjørende rolle hos voksne. Etter hvert som vi blir eldre, avlæres denne undrende holdningen til verden. Gjennom skole og andre ulike arenaer blir den erstattet av vitenskaplige observasjonsvaner. Dette virker hemmende på gestaltevnen og derfor også på kvaliteten til våre opplevelser hevder Næss(Næss 1999: 26).

Å bli forelder gir muligheter for gjennom barnet å lære seg på ny å erfare verden slik barnet gjør. Å som voksen oppleve natur innebærer ikke minst å la barnet inni seg stille seg på tå for å skue ut over verden gjennom våre øyne. (T. s.395)

I vårt spontane møte med verden binder gestaltene sammen jeg og ikke- jeg til et hele, ifølge Næss. ”Forherligelsen av nøktern, snusfornuftig, ”vitenskaplig” tenkning [...] river i stykker gestaltene i den umiddelbart erfarte verden og kulturenes verdener” (Haukeland 2008: 144). I denne forbindelse er det viktig å påpeke at Næss selv var skeptisk til det ”overnaturlige” eller noe hinsidig, hans gestaltontologi bygger på noe *dennesidig*, noe vi er innenfor og en skapende del av (Haukeland 2008: 140). Likevel åpner fenomenologien opp for en mythopoetisk beskrivelse av virkeligheten; en måte å erfare verden på som gir rom for undring, fantasi, besjeling og symbolikk, og som tar vår spontane og intuitive persepsjon på alvor. De potensielle kvalitetene i naturopplevelsen som for eksempel sanseintrykk, stemninger, frihet, mystikk og eksistensiell bevisstgjøring kan altså spille en sentral rolle for hvordan vår personlige relasjon til naturen arter seg. Dypøkologen og økofilosofen David Abram (2008) er også opptatt av vårt spontane møte med verden. Han understreker, som Næss, viktigheten av å betrakte naturen som levende.

4.1.3 Kroppens fenomenologi

Siden vi i utgangspunktet er en del av naturen, er våre sanser, ifølge Abram, disponert for naturintrykk. Videre hevder han at våre sanser blir mer skjerpet og iakttagende ved lengre tids kontakt med natur. Dette er en form for stimuli som den menneskeskapte sivilisasjonen ikke kan gi mennesket. Den store avstanden vi har dannet mellom oss selv og naturen har, også slik han ser det, fått fatale konsekvenser for hvordan vi opplever verden rundt oss (Abram 2005: 55-57). Abram hevder videre at kroppen har en pre- kognitiv eller førbevisst oppfatning av virkeligheten; en forståelse som inntreffer før tenkeevnen kommer på banen. Ifølge ham er kroppen selve *subjektet* for bevisstheten; språket eller tenkeevnen kan derfor ikke gi oss et fullstendig bilde av verden. Abram tar, som Næss, vår umiddelbare sanseerfaring på alvor (Abram 2005: 57). De primære sanseintrykkene rommer et uendelig mulighetspotensial, og legger derfor grunnlaget for alle våre opplevelser og erfaringer. Sansenes førbevisste opptreden blir redusert av vårt språk, som avgjør hvilke persepsjonskategorier vi tillater for vår bevissthet. Vårt fokus i ulike situasjoner er videre med på å styre hva de ulike opplevelsene til syvende og sist består av. Språket, vårt begrepsapparat av konstruerte tegn, som igjen er påvirket av de rådende diskurser i vår egen samtid, begrenser og former altså de ulike opplevelsene og erfaringene vi har av virkeligheten. Likevel har vi altså, ifølge Abram, en førbevisst opplevelse av virkeligheten gjennom

kroppen. Abram bruker fenomenologiens grunnlegger Edmund Husserls begrep ”livsverden” for å forklare den sfære som våre førbevisste sanser deltar i:

Livsverden er vår umiddelbare, levende erfaringsverden; *slik* vi lever den forut for all tenkning om den. [...] Selv om den ofte blir oversett, er denne opprinnelige verden alltid og allerede tilstede før og idet vi begynner å reflektere eller filosofere. Det er ikke en privat, men en kollektiv dimensjon. Det er et felt som er felles for våre liv og alle de andre livene vi er forbundet med. Likevel er det flertydig og ubestemt, siden vår opplevelse av dette feltet alltid er relativ til vårt ståsted inne i det. Livsverden er dermed verden, slik vi organisk erfarer den, med gåtefullt mangfold og ubestemt utfall, før den gis noe begrepslig eller fullstendig form. [...] Men når vi prøver å *forklare* denne verden med begreper synes vi å glemme vår aktive deltagelse i den. Mens vi strever med å skildre verden, taper vi uvergelig dens direkte nærvær. (Abram 2005: 50 og 51)

Vår begrepsliggjøring av virkeligheten fører altså til at vi fjerner oss fra det direkte nærværet til livsverden. Vanen gjør at vi skjeller det vi har lært å skjelle, men de ulike vanene kan, ifølge Abram, endres.¹⁸ Videre hevder han at vår eksistens på jorden i større grad bør sees i sammenheng med at også vi er et dyr. Det organiske grunnlaget for våre tanker og vår intelligens blir derfor viktig i hans økofilosofi (Abram 2005:57). En slik fremheving av kroppens sentrale stilling når det kommer til vår erkjennelse av virkeligheten, avviker sterkt fra den vestlige filosofiske tradisjonens dualistiske syn på mennesket. Kropp og sinn er ikke to ulike substanser eller kategorier, men utgjør tvert imot en uatskillelig helhet hvor kroppen blir gjort til det primære når det kommer til vår sansing og vår erkjennelse av verden. Abram kritiserer den empirisk baserte vitenskapens objektivisering av kroppen: ”Under den anatomiserte og mekaniske kroppen som vi har lært å forestille oss, før alle begreper, finnes kroppen, slik den faktisk erfarer ting.” (Abram 2005: 55).

4.1.4 Naturopplevelse

I de ulike tekstene i *Friluftsliv* er Nansen hele tiden underveis, og han bruker stort sett kroppen som fremkomstmiddel. Helt siden han var liten gutt har han fartet i fjellet, og hans brede erfaring fra friluftsliv har gjort ham kjent med naturens ulike luner: ”Jeg er blitt fortrolig med denne natur nu, kjenner den i solskinn og i tykke” (s.87). Ifølge Tordsson (2000) er fysisk samhandling med naturen viktig med tanke på hvordan vi kommuniserer

¹⁸ Se Abrams skildring av hans tilbakevending til sivilisasjonen etter lang tids opphold i natur, Abram 2005: 36-39.

med, og oppfatter den. Det å bare se på natur er en ytterst spesiell adferd, det Tordsson kaller en innadvendt kontemplasjon. Man oppnår en mer fullbyrdet og helhetlig opplevelse av et miljø ved å gjøre noe i det. Ved å bruke kroppen ter vi oss slik at naturen kan tale til oss. Vi samhandler med den, og på den måten deltar vi i kommunikasjonen (Tordsson 2000: 179). Ifølge Tordsson er diskursbegrepet viktig fordi det rommer en forståelse av hvordan handlinger og opplevelser får mening. De blir nemlig bevisstgjort og knyttet til bestemte mønstre for å erfare, fortolke, vurdere og tale, som kjennetegner den enkelte diskurs. Vårt språk, vår tenkeevne er altså påvirket av ulike diskurser, og har stor betydning når det gjelder hvilke aspekter av livsverden som vi evner å gjøre synlig for vår bevissthet (T s.68).

4.2 Det *mythopoetiske* naturmøtet. Nansen og økokritikken

I Nansens tekster finner vi en utstrakt bruk av antropomorfisme. Litteraturvitenskaplig leksikon definerer antropomorfisme (av gr. anthropos, 'menneske' morphe, 'form'), som følger:

[En] uttrykksmåte som presenterer naturen eller dens krefter som menneskelige vesener. Ofte brukt som samlebetegnelse for besjeling, personifikasjon og prosopopeia. I religionshistorisk sammenheng betegner ikke begrepet bare at naturen fremstilles som om den var menneskelig, men en faktisk tro på at naturen har menneskelige egenskaper. Ifølge Paul de Man (1984) er antropomorfisme ikke bare en trope, men også en "identifikasjon på substansenes nivå". (Lothe m.fl 2008:11)

Identifikasjon spiller også en vesentlig rolle i Arne Næss' gestaltontologi. Vi har, ifølge Næss, en unik evne til å identifisere oss med alt levende rundt oss. Det trenger ikke å være noen form for likhet mellom objektet og det vi identifiserer oss med; helt spontant kan vi oppleve en blomst som strålende, glad eller syk, svak eller døende. Solidaritet, medlidenhet og medfølelse, forutsetter, ifølge Næss, nettopp identifikasjon. Gestaltontologien søker å ta vare på det spontane, intuitive møte med naturen. En slik virkelighetsforståelse forsøker å holde fast på gestaltens helhetlige karakter og er på mange måter det motsatte av analyse og introspeksjon; det som kjennetegner den vitenskaplige virkelighetsforståelsen, som disse teoretikerne altså mener råder i vårt vestlige samfunn.

Det er heller tvilsomt at Nansen virkelig trodde at ulike fenomener i naturen hadde menneskelige egenskaper. Et sitat som følgende, fra "Haraldset'n," må leses først og fremst

metaforisk: ”Det er jordens ansikt vi bor på vi mennesker — ; dette er *pannen* furet av tidene. Nu trekker den hetten over; unner ruger år — millionenes minder, som vi bare aner” (s.87). Det ligger likevel en etikk i denne metaforen, den fungerer ikke bare som et dekorativt bilde. Jorda, og derfor også naturen, sees som et levende ansikt, ikke en død og livløs materie. Nansen viser her en antropomorf, symmetrisk relasjon til naturen, et jeg-du forhold som vi så Næss etterlyse. Videre benytter Nansen svært ofte mytologi i sine skildringer: ”Sandelig dette er Trolle-botten nord i Tåkeheimen. — Herinne bor drager og underlige forverdenes dyr, — ikke et blivende sted for nulevende” (s.138).¹⁹ I ”Haraldset^n” omtaler Nansen et tjern på følgende måte:

[...] langt borte mellom blå åser blinker et gyldent tjern netop unner den smale glime av solnedgangen, som et dragende huldre-øie. Det sener bud og hilsen. Det er hvile for den brennende menneske-sjel i de gyldne bølger.

Men høst-kvellen blir mørkere, tjernene der nede enda svartere og dypere. Høit over jager dystre skyer. Og mitt imellem — mennesket som finner sig selv igjen i alt og i intet, er verken drømmende tjern eller jagende sky, mer meningsløst enn det alt.

Det mørkner fort, enkelte regn-dråper begynner å falle på ruten, snart kommer natten, og hyller fjell-vidden, de mørke tjern og huldre-øiet langt der ute. (s.64 og 65)

Her finner vi en forbindelse mellom solnedgangen og tjernet, mellom himmel og jord, og et ”dragende huldre-øie” som ”sener bud og hilsen”. Det naturmystiske og det transcendent forenes i fantasien. Nansen har en utpreget estetisk naturforståelse.

I teksten ”Til Islann og Jan Mayen” personifiserer Nansen elva og sammenligner dens kretsløp med menneskelivet:

Øiet følger de hvit-grønne hvirvler. En ser seg frisk igjen på denne sterke vilje som går sin syngende seiers-gang gjennom dalen den selv har gravet — ustanset av alle hindringer. Du er som menneske-livet, som mandommen. Du kommer fra barndommens ubevisste uskyll, den hvite sne som dekket fjellets knudrede hårdhet, da tiden ikke ilte.

Nu haster du med mannens blinhet gjennom din gjerning, bryter selv din vei, og gjør dit verk, for å svinne stille i havet. Men på ny stiger dine vanne, på ny faller hvit sne i fjellet.....(s.108)

Elvas enorme krefter gjør den ustoppelig, som menneskelivet utfører den sitt verk før den igjen blir gjenforent med havet, og kretsløpet kan gå sin gang. Elvas sterke vilje

¹⁹ Sitatet er fra teksten ”Til Islann og Jan Mayen”.

sammenlignes med menneskets vilje. Som vi snart skal se er denne viljen nært forbundet med det Nansen omtaler som en medfødt eventyrlyst og dådstrang hos mennesket.

I teksten ”Min tro” (1929) hevder Nansen at årsaken til første verdenskrig bunner i at de store fortellingene om sammenheng, mål og mening er gått i oppløsning.²⁰

Mot hvilket mål styrer menneskeheten? Hva vil den vesterlandske kulturs fremtid bli? Krigen kan i høy grad ha bidratt til å skape denne mørke anelse om en forestående katastrofe, men den virkelige årsak ligger dypere. Den virkelige årsak ligger i den kjensgjerning, at den tenkende verden nu befinner sig i en overgangsperiode- gamle, overleverte sannheter er blitt rokket og kastet til side, gamle trosbekjennelser og dogmer er stort sett forlatt, og det er ingen nye ferdige til å innta deres plass. (Kagge 1995: 208)

Dette kaller Nansen for en materialistisk livsanskuelse. Problemet, slik han ser det, er at ”ideén om moral hittil almindeligvis var knyttet til religionen, at de gjengse moralregler hovedsakelig hadde sin oprinelse i overtro, og man måtte adlyde Gud for å [...] erholde en belønning her eller i et annet liv”(Nansen 1995: 214).²¹ De etiske grunnsetninger blir ifølge Nansen kastet over bord sammen med religionen, og på den måten taper mennesket sitt fofeste og sin åndelige balanse i livet. ”Deres moralske og sosiale idéer blir et bytte for tidens vinder eller forsvinner i smeltedigelen. Denne tingens tilstand vil uundgåelig skape uro, uvisshet, forvirring og villfarelse[...] Det lammer håpet om en bedre fremtid”(ibid.). Det er derfor nødvendig, fortsetter Nansen i teksten ”Min Tro”, å opprette en ny moral på grunnlag av de gamle ledestjernene solidaritet og kjærlighet. ”Det må tydelig understrekes at moralregler ikke er bud som vi må adlyde på grunn av frykt [...] men at de er god i sig selv, fordi deres overholdelse fremmer menneskets lykke her i livet, og har ingenting å gjøre med den egoistiske tanke om en individuell frelse i en annen verden”(ibid., s. 215).

Ifølge Tordsson har den religiøse dimensjonen i den moderne tid gradvis mistet sitt grep om menneskets indre. Etter hvert overtar naturens symbolverdier til fordel for de religiøse, og dermed også oppgaven med å gi en forankring for følelser når det gjelder den enkeltes evne til å skape en større sammenheng i tilværelsen. Som vi så hos Nansen, blir for eksempel fjellet et symbol for noe trygt, fast og klokt, og bidrar med å gi ham perspektiv og distanse fra sivilisasjonssfæren. Videre blir det å vandre i naturen synonymt med det å være

²⁰ Nansen fordømmer, som vi så i teksten ”Ved Rondane og Sølen-fjell”, første verdenskrig. I denne oppgaven har jeg argumentert for at krigen er årsaken til at han samler sammen disse naturessayene og gir dem ut.

²¹ Fra teksten ”Min tro” (1929).

underveis i sitt eget indre landskap (T s. 401). I teksten "Ved Rondane og Sjølen-fjell" benytter Nansen naturen som et rom for å bearbeide inntrykkene fra den katastrofale krigen som herjer i Europa. Tordsson påpeker hvordan man gjennom friluftsliv kan forholde seg til disse symbolene slik at de hjelper mennesket med å bearbeide eksistensielle spørsmål. "Naturen kan, fordi den utgjør en virkelighet som ikke er preget av menneskelige hensikter og interesser, gi mennesket perspektiv på seg selv og den menneskelige tilværelse" (T s.202).

Tordsson hevder at natur står for en sfære eller en virkelighet som ikke først og fremst er sosiokulturelt bestemt, dvs. preget av ulike diskurser. Naturen representerer en virkelighet som av den grunn er nærmere livsverden,²² slik den spontant fremtrer for oss gjennom våre handlinger. "Opplevelse av natur fremstår derfor som opplevelsen i den elementære, uforstyrrede og ikke-prekonstruerte form" (T s.395). Tordssons uttrykk *naturens åpne tiltale* forsøker å ta i seg nettopp dette. Når vi utøver friluftsliv forholder vi oss som om naturen kommuniserer med oss, vi stiller oss åpen for hva den uttrykker (ibid.). Og det er opp til den enkelte å ta til seg og fortolke den for å gi naturmøtet mening. Her settes imidlertid vår egen forestillingskraft, sanselighet og fantasi på prøve, og det er nettopp innenfor en slik diskurs Nansen befinner seg. I teksten "Friluftsliv" (1921) påpeker han hvor viktig det er "[...] det og stå *ansikt til ansikt* med den store stillhet" (Nansen 1995: 146). Igjen ser vi en etisk overbygning i Nansens forhold til naturen nettopp fordi han betrakter den som levende; et jeg-du forhold, naturen er ikke et objekt. Måten han sanser naturen på viser at han vet å vektlegge de nære ting, han ser det store i det små; et uttrykk for et ønske om et bedre forhold mellom menneske og natur, men også et ønske om at den enkelte skal evne og gjøre livet meningsladd. "Skumringen tetnet. — For en høytid denne nattens komme over jorden — efter hver dag — og likevel altid ny. Men nutids-sjelen har ikke tid til å lytte til skogen og natten..." (s.175).²³ Ved å "lytte til skogen og natten" lytter nemlig mennesket også til seg selv. Naturen er et egnet sted for selvfordyping og åndelig vekst. "Jeg elsker denne mørke natt, så sakte den senker sig, og dekker alt småtteriet, lar en bare skimte de store enkle linjer, — og stjernene" (s.151). Det *enkle* er, som vi har sett, noe som Nansen til stadig vender tilbake til. I sin tale til de skotske ungdommene i 1926 advarer han dem mot "alle disse småtteriene som nu anses for å være livsnødvendigheter. Husk at når dere gjør slepet lengere, gjør dere vingene kortere" (Kagge 1995: 199). Han oppfordrer ungdommen til å unngå å bli revet med i "det overflatiske jag og den kapspringingen som kalles det moderne liv – den

²² Jf. Husserls begrep som jeg har vist til tidligere

²³ Fra teksten "Tiurleik" i boka Friluftsliv. Blade af dagboken (1916).

første store ting i livet er å finne seg selv, og dertil trenger en ensomhet og betraktning, i det minste av og til” (Nansen 1995: 197).

Når Nansen er på fjellet, et sted i nærheten av Grjotli, på vei til Geiranger hvor han skal mønstre på båten ”Michael Sars”, tenker han:²⁴

Igjen oppe mellom fjellene og sneen. Solen gikk just ned, og breene glødet i dyp karmin over berg-kammen. Flatene og vannet her unner ligger i kall kvell-skygge.

Ikke før er en igjen nær breene, før livsmotet skyter nye skudd, og det a’ent der nede blir kvalm slaphet.

Hva er det for troldoms-makt? Da jeg først så dem denne gangen — så det mørke skar, de stupbratte stein-veggene, og de hvite bre-flekkene, strengt, og stengt, og hardt — da kom uhyggen — det var som: Huff, må du derin? Da trakk de frodige marker, og de smilende bjerke-lunner... Men nu- når en står og ser på breene derover, som de ligger blålig hvite og kalle, efter at solgløden er borte — da er det som en føler sig fri og rak igjen. Er det kanskje luften som er lettere så høit over havet? (s.109)

Alt annet der nede blir ”kvalm slaphet” sammenlignet med tilværelsen oppe i fjellet; ”livsmotet skyter nye skudd.” Nansen underes over hvorfor han blir slik bergtatt av dette landskapet, som i utgangspunktet er ugjestmildt. Er det polarferdene som har endret hans blikk, må man her spørre om, gjort ham fremmed for "det smilende", som da knyttes til kosen og det trygge, hjemlige? Svaret er kanskje å finne i en av hans mest kjente tekster ”Eventyrlyst”, en tale til skotske studenter som han holdt i anledning sin tiltredelse som rektor ved St. Andrews Universitet i 1926. Sentralt i denne talen er eventyrlyst og dådstrang, noe han, som tidligere nevnt, omtaler som en medfødt vilje hos mennesket:

Den er i os alle, det er vor gådefulle lengsel efter å gjøre noe, fylle livet med noe mer enn vor daglige gang fra hjemmet til kontoret, og fra kontoret og tilbake hjem igjen. Det er vor stadige lengsel efter å overvinne vanskeligheter og farer, å se de skjulte ting, å trenge in i strøk utenfor vår slagne vei; det er det ukjentes dragning, lengselen efter lannet hinsides de kjente grenser, den gudommelige makt dypt rotfestet i menneske-sjelen, som drev de første jegere ut i nye strøk – drivfjeren kanskje til vore største handlinger – driften i mennesketanken som spiler sine vinger uten at kjenne grensen for sin frihet. (Nansen 1995: 185)

I teksten ”Til Islann og Jan Mayen” skildrer han det sublime landskapet han hadde vandret i, der oppe i fjellet ved Grjotli:

Det var helt polar-lanskap der oppe mellom fjellene. Breene kom veltende utover fra skodden, fjell-veggene nakne og våte unner, og så det svarte Djuvatnet med sprette is-flak med blå føtter. – En var langt nord i is-verdenen igjen. (s.111)

²⁴ Fra teksten ”Til Islann og Jan Mayen” i boka Friluftsliv. Blade af dagboken (1916).

Igjen ser vi at hans blikk er preget av hans erfaringer fra arktiske strøk.

I talen til de skotske studentene hevder Nansen videre at det først og fremst er mangel på en åndelig dimensjon og karakter som er den dypeste årsak til den vestlige kulturens forfall, noe som gjenspeiler seg i kunsten, men også i mangelen på fremragende personligheter (Nansen1995: 179). Om utviklingen har han følgende å si: ”Menneske-rasen forandrer seg sikkerlig fremdeles, og forandrer sig hurtig; men hva hjelper det å galoppere hvis det gå i den gale retningen?”(ibid., s.181). Det eneste botemiddel som kan snu toget og få det på riktig kurs igjen er nye idéer og tanker, frembrakt av de som har lært seg å lytte til viljen, og ikke minst som har mot til å følge den. Nansen er opptatt av mot, at man satser alt for å nå sine mål, noe som vil si det samme som å bruke *de brente broers taktikk*, et motto Nansen presenterer allerede før han legger ut på sin Grønlandsekspedisjon: ”Jeg har alltid syntes den lovpriste ”retrett-linjen” er en felle for folk som ønsker å nå sitt mål.[...] Det er ikke annet valg for dig eller dine menn enn *fram*, [...]” (Nansen 1995: 190, min utheving). De menn og kvinner som skal føre verden videre bør altså, slik Nansen ser det, være i besittelse av eventyrlyst og oppdagelsestrang; da har de også de egenskaper som behøves for å seire over de store vanskelighetene:

Jeg sier dere, frelsen vil ikke komme fra civilisasjonens jagende, larmende center. Den vil komme fra de ensomme steder. *Historiens store reformatorer kom fra ødemarken*. [...] [En enkel] villmann som snøtt nok hadde sett en hvit man før, sa til en venn og kollega Rasmussen: ”Den sanne visdom finner en bare langt borte fra menneskene, ute i den store ensomhet, og kan alene nåes ved lidelse. Savn og lidelse er den eneste vei til visdom, og den alene kan åpen menneskes sinn for det som er skjult for andre. (ibid., s.197, min utheving)

For Nansen er lykke synonymt med det å evne og yte sitt beste, klare seg på egen hånd og gjøre seg uavhengig av alle nødvendighetene vi hele tiden blir lurt til å måtte ha, det som vi har sett Nansen tidligere omtale som bagateller og småtterier (ibid., s.198). Han avslutter talen med følgende ord: ”Rotfestet dypt i vår natur, dypt i enhver av os, er vågelystens ånd; ropet fra villmarken dirrer unner alle vore handlinger, og gjør livet dypere og høiere, og edlere.” (ibid., s.199)

Økologien trenger, hevder økosofien, en etisk overbygning. Nansens ”moralske geografi” inngår i en helhetlig livsanskuelse som søker et bedre samfunn via menneskets relasjon til naturen. Nansen viser en åpenbart dypfølt naturglede som han evner å formidle på

en slik måte at man fornemmer stemningen, den intense følelsen av liv og det å være i ett med naturen.

Denne mannen var en svært sammensatt person preget av ambivalenser og motsetninger. Han tilhørte byborgerskapet noe som helt klart preger hans ulike perspektiv. Likevel fratar ikke dette kraften i den innsikt som hans tenkning frembringer. I teksten ”Eventyrlyst” hevder Nansen at ulike radikale holdninger og fundamentalisme er ødeleggende for samfunnet. Selv var han konservativ og skeptisk til kommunismen:

La os ta i vare for tendensen mot for meget internasjonalisme, mot utjevningen, mot å skape en stor ensartet menneskehetens familje. Ønskelig som det kan være på mange måter, så kan jeg ikke annet enn se stor fare idet.

Økende by-dannelse, ensartet oppdragelse, den hurtige forbedring av transportmidlene og kommunikasjonen truer med å avskaffe avstannene og *slette ut de karakteristiske forskjeller mellom folk, nasjoner, og kulturer*, som har gjort livet interessant og skjønt, og som virker som en viktig spore til nye tanker. Det er forskjellige idealer på moten nu for tiden som, om de ble gjennomført, vilde føre til en farlig ensformighet, en almindelig gråvelling, hvor det vil bli vanskelig å utvikle en personlighet.

Alt dette kan være vanskelig å endre, men vi må allikevel ikke lukke øinene for det. (Nansen 1995: 183-184, min utheving)

Nansen taler for å ta vare på egenarten, både på det nasjonale og individuelle plan. Dette fordi han mente at internasjonalisering ville nivellere og forflate samfunnet, og derfor hindre utvikling. I teksten ”Internasjonalisme og utjevning”(1929) forklarer han dette mer inngående:

La oss samles i et intenst arbeid for fred og forståelse mellom folkene og klassene; men la oss samtidig ta oss i vare *for utjevningen*, uniformeringen, farveløsheten, for den grå ensformighet; la oss ikke tape av sikte at det er det evige vekslende spill av former og farver som gjør tilværelsen rik og fruktbar. Fremfor alt er det ikke grå teori, ikke trivielle, kolde sannheter, ikke formler som betinger fremgangen – det er skjønnheten som skal reformere verden.(Nansen 1995: 222, min utheving)

Dette må sees i forbindelse med Nansens rop etter villmarka og naturmennesket. I naturen finner mennesket sin egenart, og gjennom de utfordringer en slik tilværelse krever, utvikler hun sin særegenhet, sin karakter. Nansens innsikt i konsekvensene utviklingen medførte, må med rette sies å ha blitt en realitet. For økokritikken representerer globalisering en “homogenisation in which diverse local cultures are supplanted by monocultures of the mind promoted and sustained by transnational culture industries based mainly in North America,

Japan and Western Europe” (Garrard 2004: 163). En lignende skepsis mot globaliseringen kan vi altså finne i Nansens ideologiske prosjekt, allerede på 1920-tallet.

4.3 Fridtjof Nansen – et forbilde for 70-tallets naturfilosofer

Arne Næss har selv ytret hvordan Fridtjof Nansen på mange måter var et viktig forbilde for ham. Et konkret eksempel på det er hytta Tvergastein som Næss bygde på Hallingskarvet etter endt artium. Modellen for hytta og oppholdet der var arktisk overvintring i Nansens ånd. Det materielle grunnlaget var enkelt, men solid. Tykke tømmervegger, vedfyring, ingen elektrisitet, radio eller tv. Kontrasten til bylivet skulle med andre ord være størst mulig (Haukeland 2008:78):

Man skulle ha det mye kaldere og mer primitivt enn ved peisen i de varme, velutstyrte hyttene. Og hva livet angår, skulle det dreie seg om det helt essensielle, det autentiske liv med anledning til langvarig konsentrasjon. Ikke lett å være gjest der! ”Senking” av standarden ble ikke gutert. [...] I pakt med det foregående hadde hytta et lite rom, ”overvintringsrommet”, som var slik innrettet at man kunne leve i rommet i vinterhalvåret [...]. (ibid.)

Næss var av den oppfatning at det var lettere å gi tingene mening samt forstå deres verdi hvis man ikke hadde så mange av dem.

Favoriseringen av det enkle liv i naturen er bare et av flere aspekter som kan linkes til Nansens ideologi når det gjelder Næss` naturfilosofi. Som tidligere nevnt, grunnla Næss sin økosofi og dypøkologi på begynnelsen av 70-tallet. På denne tiden var ikke Næss alene om å bekymre seg for det moderne teknologiserte samfunnets innvirkning på jordas biologiske mangfold. Det klassiske naturvernets gjennombrudds tid her til lands var, ifølge Tordsson, tiåret mellom 1960 og 1970, og ordet økologi får utover 70-tallet for alvor betydning. I tillegg til Næss kan navn som Nils Faarlund og ikke minst Sigmund Kvaløy Setreng nevnes. Disse forsøker gjennom økosofien å skissere et helhetssyn som kan endre kursen på systemkrisen. Sentralt i den forbindelse er menneskets forhold til naturen: ”Hvilke iboende vurderinger skjuler seg i den naturvitenskaplige forståelsen? [og] Hvilken status har våre følelser og opplevelser i forhold til objektive data?” (T s.303) Videre ble det stilt spørsmål om hvordan man ut fra de nye erkjennelser som var kommet på banen, kunne skissere et nytt verdensbilde og utforme en ny etikk. Vern av naturen blir av disse brakt på banen gjennom et radikalisert økologisk perspektiv. Det moderne samfunnet fordrer mer og mer ressurser og energi, dermed

ødelegges det økologiske men også det kulturelle mangfold og balanse. En løsning på den ”økososiale krisen” krever et radikalt nytt samfunn (T s. 304).

Tilhengerne av øksosofien forsøkte å gjøre kontrasten mellom friluftsliv og det moderne samfunnet størst mulig:

Innen alternativbevegelsen blir friluftslivet utviklet i retning av å utgjøre en livssfære for moralsk forbilledlig omgang med virkeligheten, for å avstedkomme personlig verdi-endring og økososial bevisstgjøring, som skal utgjøre et bidrag til å endre retningen i samfunnsutviklingen. Friluftsliv fremstår her som en form for aksjonisme i kontrast til det moderne samfunnets levemåter, verdier og fortolkningsmåter. (T s.360)

Friluftsliv ble altså sett i sammenheng med et ideologisk program, så lenge det ble utført på den rette måten. ”Ulike måter å leve friluftslivet på ”leses” altså som uttrykk for fundamentale holdninger ikke bare til naturen, men også til et samfunn som står i konflikt med naturen” (T s.364). Friluftsliv i 1970-årene fremstår derfor ikke kun som et livsrom i vesentlig kontrast til samfunnet, men som en sfære der den enkelte må ta inn over seg samtidens store spørsmål (T s. 368). Dette var for øvrig en tid som kanskje i større grad enn i dag krevde at den enkelte tok stilling, ble bevisst og engasjerte seg.

Derigjennom blir også tidens motsetninger mellom natur og kultur transformert til et personlig prosjekt, hvor friluftslivet blir tildelt rollen å realisere livsstiler, vurderinger og forståelsesmåter, som gjenoppretter harmonien mellom mennesket og natur. (Ibid.)

Fridtjof Nansen legger gjennom sin ”moralske geografi” føringer for en størst mulig kontrast mellom natur og kultur. Dette har inspirert og formet naturfilosofien på 70-tallet og fremover til vår tid. Nansen og Næss representerer gjennom sitt natursyn en løsning på den mekanistiske naturanskuelsen som preger vår tid. De tilføyer en åndelig dimensjon, og derfor også et alternativ til det avmystifiserte og utpregede vitenskaplige forhold til virkeligheten, som til stadig får større innvirkning på vår forståelse av naturen. Det som er påfallende er at de begge var rasjonelle tenkere og humanister. Arne Næss var ateist og tilhenger av den logiske positivismen på slutten av 1930-tallet.²⁵ Flere hevder at denne filosofien står i skarp

²⁵ Erkjennelsesteoretisk er den logiske empirismen kjennetegnet ved at den forbinder utsagns mening med deres kontrollerbarhet. Slik blir alle metafysiske utsagn meningsløse; de kan ikke kontrolleres ved erfaring, og de er ikke analytisk sanne eller falske som logikkens og matematikkens påstander er det. I praksis fungerte dette slik at alle utsagn som ikke var empirisk verifiserbare, unntatt i logikk og matematikk, ble erklært for metafysiske og dermed så å si filosofisk fredløse. (Svendsen, u.å)

motsetning til den tenkning han representerer de siste 40 årene av sitt liv, spesielt aktuell blir denne påstanden etter utgivelsen av boka *Livsfilosofi* i 1998 (Næss 1999: 188). Om sin egen tro sier Næss følgende:

Det Wienerkretsen og jeg hadde til felles i filosofiens standpunkt verden var en slags dennesidighet. ”*Dennesidighet*” er et ord jeg ikke har brukt om min filosofi, men det kan ha noe for seg å bruke det. Ideen verden er for meg et eksempel på noe hinsidig, og Platon er for så vidt en slik hinsidighetstenker. Spinozas *Deus* (Gud) er derimot ment å være noe som vi alle er særegne, dennesidige uttrykk for når vi ”er i oss selv.”[...] En ro innerst inne, uten å påstå noe absolutt – det høres bra ut nok for meg. (Næss 1999: 189, min utheving)

I teksten ”Min tro” (1929) kommer det frem at vitenskapsmannen Fridtjof Nansen var agnostiker:

For mange mennesker kan det være en trøst å tro at sjelen er udødelig, og at det er et liv etter dette hvor det kan gis et vederlag for lidelser ved denne jordiske tilværelse; men det er selvfølgelig en mindre egoistisk, en stoltere og sundere tro å mene at vårt liv er her og nu, at vi er forbigående ledd i en uavbrutt kjederekke fra fortid til fremtid, at vi kun lever videre i kraft av våre tanker og handlinger, og i våre efterkommere, og at vi derfor må utrette det beste vi formår i dette ene liv.(Kagge 1995: 211). Dette livssynet er skikket til å styrke solidaritetsfølelsen, og det danner et sundere grunnlag for vår livsførsel, og får samfundets fremskritt enn foreldede illusjoner og påstander, og en teori, som hviler på den egoistiske tanke om individets frelse i et annet liv. (Kagge 1995: 213)

Begge var de opptatt av sammenhengen mellom vår eksistens og naturen, og forener forbindelsen mellom menneske og natur gjennom bruk av mystikk, symbolikk og fantasi og dyp undring. De gir altså plass til en åndelig dimensjon i en høyst vitenskapelig og rasjonell verden, uten at det nødvendigvis ligger noe transcendentalt, hinsidig eller religiøst bak deres natursensibilitet.

V. Avslutning

Nansens *Friluftsliv* tilhører den retningen som på anglo-amerikansk kalles *nature writing*, en tradisjon som igjen har vært viktig for økokritikere. Av min undersøkelse kommer det frem at *Friluftsliv* kan sies å inngå som en del av denne tradisjonen og at Fridtjof Nansen på mange måter er det norske svaret på Henry David Thoreau, med hans bøker *Walden* og *The Maine Woods*.

De ulike naturessayene i boka kritiserer i varierende grad bylivet og vestens kultur, samtidig som de priser naturlivet. Nansen gir hele veien føringer for hvilke holdninger og verdier friluftslivet og derigjennom samfunnet bør ha sitt fotfeste i. Hans mål med denne utgivelsen var altså ikke bare å forme friluftslivet som var i emning, han ønsket å forme hele samfunnet og kulturen som han selv var en del av.

Nansen er bekymret for utviklingen og de vilkår mennesket i det moderne samfunnet lever under. Slik han ser det, fører samfunnsutviklingen til at de åndelige aspektene ved tilværelsen blir stadig mer fraværende, noe som går ut over relasjonen mennesket har til seg selv, til tingene og til hverandre. Samfunnet har, ifølge Nansen, havnet på feil spor, og Nansen spår katastrofale følger for menneskeheten, om ikke toget endrer kurs.

I tekstene som er skrevet før 1916 er kritikken rettet mot det urbane, moderne bymiljø. I ”Ved Rondane og Sjølen-fjell”, den siste skrevne teksten kritiserer han imidlertid hele den vestlige kulturen. Her skildrer Nansen hvordan naturen har en helbredende innvirkning på ham. Larmen der ute kan han ikke rømme fra, men naturens ro og stillhet gir rom for å bearbeide krigens elendighet. Videre oppnår refleksjonene han kommer med ekstra stor effekt nettopp på grunn av landskapet han ferdes i, naturkonteksten.

Hans fremstilling av friluftsliv blir for alvor et motsvar til det han ser på som den vestlige sivilisasjonens sammenbrudd. Derfor mener jeg det er legitimt å påstå at første verdenskrig er årsaken til at Nansen velger å samle disse tekstene og gi dem ut.

I *Friluftsliv* møter vi idealisten og friluftsmannen Fridtjof Nansen, som har valgt å ta med leseren inn i sine personlige naturfilosofiske betraktninger. Nansens kunnskaper fra Arktis ligger der som et bakteppe. Favoriseringen av *det enkle* er slik jeg ser det med på å gi det norske friluftsliv en egenart og et ideologisk innhold. Derfor er det også den mest *sentrale* dimensjonen ved Nansens bidrag til friluftslivet. Det asketiske ved friluftslivet videreføres av Næss. De står begge i kontrast til et mer vestkyst-amerikansk rusorientert natursververi.

Alle naturessayene i *Friluftsliv* er preget av flotte naturskildringer. I tillegg gir de en rekke føringer for den *praktiske* utførelsen av friluftsliv. Tittelen *Friluftsliv* legger opp til hva denne boka skal og ikke skal inneholde, hva som er det ”riktige friluftsliv” og hva som ikke er det. Fordi boka bidrar med å spre noen av de grunnleggende koder for å erfare, fortolke og kategorisere livet i naturen kan den også betraktes som en lærebok i friluftsliv.

Jeg har i denne oppgaven belyst sider ved Nansens natursyn som bidrar med å klargjøre hans fortsatt høye aktualitet. Vi finner nemlig en tydelig etisk bevissthet i Nansens tilnærming til naturen. Han var, som vi har sett, tidlig ute med å påpeke de negative innvirkningene mennesket påfører naturen. I ”På ski over fjellet” kommenterte Nansen hvordan moderne transportmidler sniker seg mer og mer inn på naturen og stykker opp det som før var sammenhengende villmarksområder. I teksten ”Ved Rondane og Sjølen-fjell” presiserer han at mennesket har tatt livet av reinstammen som tidligere var å se i dette området. Nansens tenkning og naturfilosofi er et viktig bidrag til det som mer enn noen gang er vår største utfordring, nemlig det å forbedre forholdet mellom menneske og natur. Dette er viktig fordi relasjonen vi har til naturen er utslagsgivende for hvordan vi behandler den. Videre er vern av natur samtidig et vern av mennesket simpelthen fordi vi er avhengige av naturen.

Den vitenskapelige virkelighetsforståelsen har ført til en reduksjon av våre sanse- og opplevelseskvaliteter, noe som har en ødeleggende effekt på vårt forhold til naturen. Og det er ikke til å komme bort ifra at vi har behov for noe annet enn byen som målestokk.

Økokritikken kan ikke direkte eller konkret løse de miljøproblemene vi står ovenfor i dag, men den kan hjelpe oss med å forstå og muligens løse disse i et større perspektiv (Garrard 2004: 7). Nansen benytter, som jeg har påpekt, både antropomorfisme, mystikk og fantasi i sitt møte med naturen. På den måten konkretiserer han opplevelsen og gir den større mening, enn om han bare hadde gitt en ren skildring av hva han ser. Videre er det nødvendigvis ikke noe hinsidig, religiøst, eller metafysisk som ligger bak.

Det vi spontant opplever er, ifølge Næss (1999), mye mer sammensatt og rikere enn hva vi evner å uttrykke gjennom vårt språk. Dikteren derimot, formulerer gjerne mytiske forestillinger gjennom å gi dem en poetisk drakt, det Næss omtaler som en *mythopoetisk* fremstilling. Dette bidrar med å holde opplevelsen fast i bevisstheten, noe en dikter har evne til (Næss 1999:117). Men kanskje også en ”naturskriver” som Fridtjof Nansen. Gjennom sin *mythopoetiske* tilnærming til naturen, samt de holdninger og verdier som han legger i disse, viser Nansen en evne til å finne mening i en verden hvor de store fortellingene ikke lenger gjør seg gjeldende, i en verden der ”Gud er død”.

Det er, ifølge Tordsson, bred enighet om at naturen i vår tid avmystifiseres og i større og større omfang blir uttrykt gjennom naturvitenskapens reduksjonistiske termer (T s.401). I denne avhandlingen har jeg vist hvordan Nansen gjennom de holdninger og verdier som ligger i natursynet han representerer; hans syn på forholdet mellom menneske og natur, og hvordan han gjennom sin inntrykksømheter, symbolikk og fantasi evner å gjøre sine egne naturopplevelser meningsfulle, ved det blir en inspirasjon for vår egen tids naturforståelse.

Hvis menneskeheten skal evne og gjøre noe med den globale miljøkrisen som verden befinner seg i må vi, ifølge Næss, endre noen av de grunnleggende holdninger og verdier som vår kultur og vårt samfunn er grunnnet på. Etter min mening kan ulike aspekter ved Fridtjof Nansens ideologiske prosjekt ha noe å bidra med i denne sammenheng.

Litteratur

- Andersen, Per Thomas 2001: *Norsk litteraturhistorie*. Universitetsforlaget. Oslo
- Abram, David 2005: *Sansenes Magi. Å se mer enn du ser*. Flux Forlag. Oslo
- Bomann-Larsen, Tor 1993: *Den evige sne. En skihistorie om Norge*. Oslo
- Eriksen, Anne 2004: "Polarheltene – minner og monumenter", i *Norsk polarhistorie*, bd 1: *Ekspedisjonene*, red. Einar Arne Drivenes og Harald Dag Jølle, Oslo
- Finch, Robert og Elder, John 2002: *Nature Writing. The tradition in English*
- Greve, Tim 1973: *Fridtjof Nansen 1861-1904*. Gyldendal norsk forlag. Oslo
- Huntford, Roland 1996: *Fridtjof Nansen, mennesket bak myten* [eng. orig. 1996]. Overs. Jan Christensen. Oslo
- Huntford, Roland 2006: *To planker og en lidenskap. Skiløpingens historie* [eng. orig. 2006]. Overs. Jan Christensen. Oslo
- Melberg, Arne 2007: *Selvskrevet. Om selvframstilling i litteraturen*. Spartacus forlag. Oslo
- Mytting, Ivar og Bischoff, Anette 2005: *Friluftsliv. Grunnbok studieretning for idrettsfag*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo
- Nansen, Fridtjof 1916: *Friluftsliv. Blade av dagboken*. Jacob Dybwads forlag. Kristiania
- Nansen, Fridtjof 1988 [1911]: *Nord i tåkeheimen. Utforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider*. Oslo
- Nansen, Fridtjof 1995: *Eventyrlyst*. Red. Kagge, Erling Cappelens forlag AS.
- Næss, Arne 1999: *Livsfilosofi. Et personlig bidrag om følelser og fornuft*. Universitetsforlaget. Oslo
- Næss, Arne 2008: *Dyp glede. Med Arne Næss inn i dypøkologien*. Red. Haukeland, Per Ingvar. Flux forlag. Oslo
- Kagge, Erling 1995: "Innledning", i *Eventyrlyst*. Cappelens forlag AS. Oslo
- Lothe, Jakob. Refsum, Christian og Solberg, Unni 2007: *Litteraturvitenskaplig leksikon*. Kunnskapsforlaget, Oslo
- Moland, Tallak 1997: "Fridtjof Nansen. En mann. Konstruksjon av en territoriell maskulinitet". Hovedoppgave i historie. Universitet i Oslo. Høsten 1997

Tordsson, Bjørn 2000: ”Om friluftsliv som naturforståelse og om friluftslivets egenart.” i Kolstad Hans (red) 2000: *Har fjellet ansikt? Naturfilosofiske essays*. Naturfilosofisk seminar 2000

Tordsson, Bjørn 2003: *Å svare på naturens åpne tiltale. En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900 –tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturelt fenomen*. Dr. scient avhandling. Institutt for samfunnsfag, Norges Idrettshøgskole. Oslo

Witozek, Nina 1998: *Norske naturmytologier. Fra Edda til økofilosofi*. Overs. Toril Hansen. Pax Forlag. Oslo

Wærp, Henning Howlid 2007: ””Innlandsisen, våre lengsles mål” Om Fridtjof Nansen: På ski over Grønland (1890) – og noen andre bøker i hans spor.” *Norsk Litteraturvitenskaplig Tidsskrift – Vol 10, Nr 2*, s. 97-116. Universitetsforlaget

Aasbø, Audun Renolen 2009: ”Skiløperkunstens poetikk Om Fridtjof Nansens litterære manøvrer under den moderne skiidrettens fremvekst”, Masteroppgave i allmenn litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo. Høsten 2009

Webografi:

Brox, Karl (u.å). Fridtjof Nansen – utdyping. I *Store norske leksikon*. Hentet fra http://www.snl.no/nbl_biografi/Fridtjof_Nansen/utdypning nedlastet 15.04.10

Bolkesjø, (u.å). Historien om Bolkesjø. Hentet fra Bolkesjø hotell sine nettsider, <http://www.bolkesjo.no/om/1213954180> nedlastet 19.05.10

Harton, Ron (u.å). What is nature writing. Hentet fra nettstedet naturewriting.com, <http://www.naturewriting.com/whatis.htm> nedlastet 20.04.10

Kongsberg kommune, (u.å). Nansens gate. Hentet fra nettsidene til Kongsberg kommune, http://www.kongsberg.kommune.no/kultur/gater/data/nansens_gate.htm nedlastet 20.04.10

Natur, (u.å) I *Store norske leksikon*. Hentet fra <http://www.snl.no/natur> nedlastet 03.03.10

Setreng, Sigmund Kvaløy (2004, 18.april). Natur og miljø: Økofilosofi, ei kort innføring. *Dag og Tid*. Hentet fra <http://www.dagogtid.no/arkiv/2004/18/okofil/index.html> nedlastet 25.04.10

Svendsen, Lars Fredrik Händler (u.å). Logisk empirisme. I *Store norske leksikon*. Hentet fra http://www.snl.no/logisk_empirisme nedlastet 10.05.10

Strøksnes, Morten Andreas (1996, 1.februar). Bok: Fridtjof Nansen: Eventyrlyst. Nansen og ubehaget i skikulturen. *Morgenbladet* nr.5, årgang 177. Hentet fra <http://www.oslo.net/historie/MB/utg/9603/kritikk/8.html> nedlastet 18.03.10